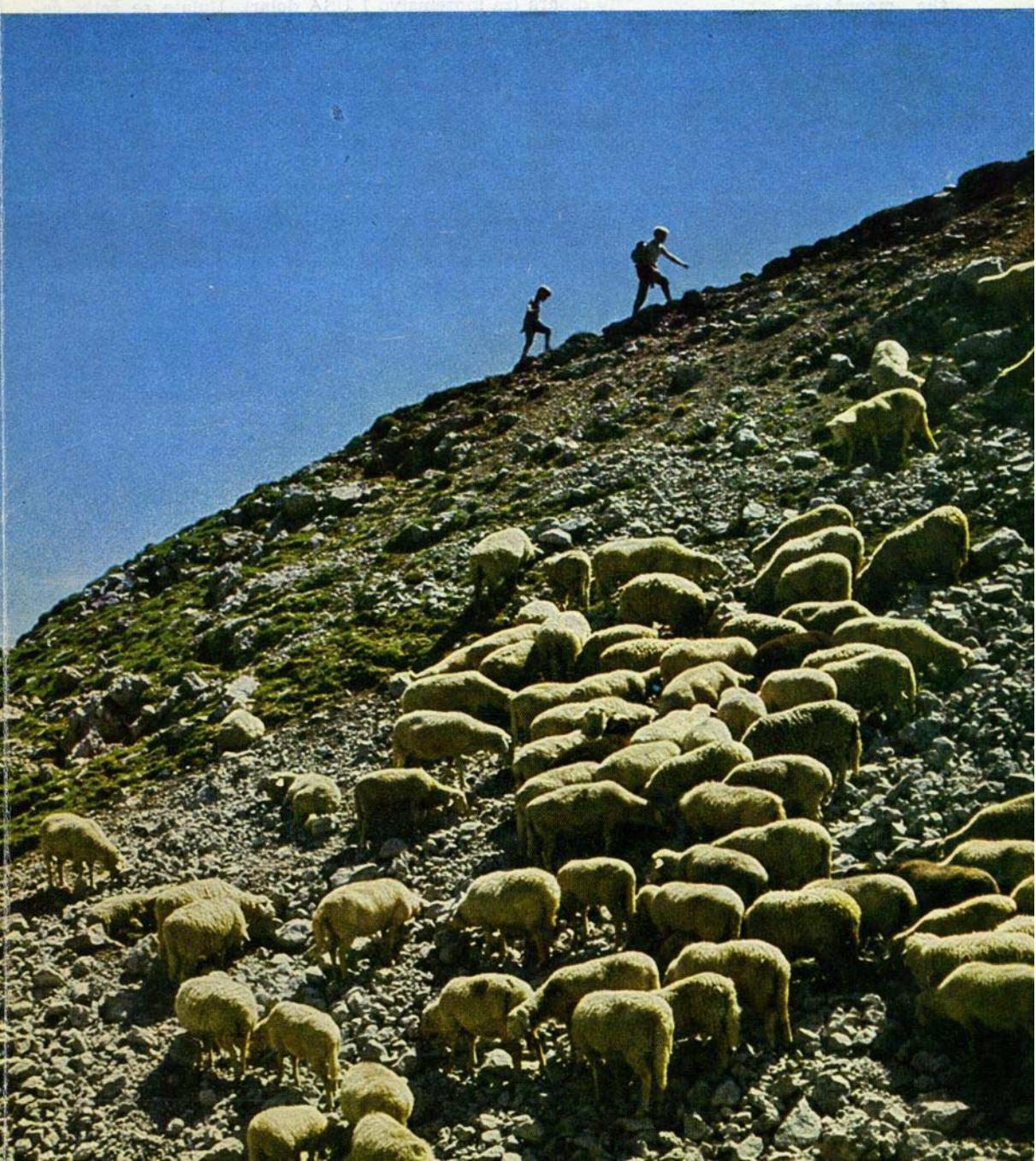

naše planine

5-6

1974

naše planine

REVIZIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

le nostre montagne

nos montagnes

the mountains

unsere berge

Glavni i odgovorni urednik revije: Dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 50 dinara (za inozemstvo 5 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 10 dinara (za inozemstvo 1 USA dolar). Uplate se šalju čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu posiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Izlazi uz finansijsku pomoć Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti SRH. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

GODIŠTE XXVI MAJ-JUNI 1974. BROJ 5—6

S A D R Ţ A J

Nikola Aleksić: Proslava je započela	81
Zvonimir Keler: Prvi prelaz braće Seljana preko Anda	85
Boris Regner: Zašto se ponekad dobro ne razumijemo?	87
Prof. Radosav Stanković: Ledena kolona	89
Bojan Tollazzi: Upisne knjige na vrhovima Mosora	91
Drago Šefer: Sjećanja iz planine	93
Klara Polak: Ipak je bilo planinarski	96
Boris Regner: Stipe Vrdoljak	97
Miodrag Krunić: Prošlost planinarstva u Kragujevcu	99
Uzeir Beširović: Vrelo u kamenu	101
Juraj Posarić: Tvrdoglav biti ili ne	102
Josip Bačić: Franjo Abramović	103
Branko Jalžić: Čulumova pećina u Dalmaciji	104
Speleologija	106
Orijentacisti	106
Prvenstveni usponi	107
Alpinistika	108
Književnost	109
Vijesti	109

JUBILARNI PRILOG

Prof. Vladimir Blašković: Povijest hrvatskog planinarstva (treći dio), str. 65—112

nase planine

GODINA XXVI SVIBANJ - LIPANJ 1974 BROJ 5-6

Proslava je započela

Prvi svibnja 1974. godine, dugo očekivan i pomno pripreman, konačno je osvanuo. Ispravnije bi bilo reći »okisnuo«, jer Klek kao da se prisjetio stihova A. Kovačića:

Što si smrknut, stari Kleče
Zašto ti se čelo muti?
Hoće l' gromi da zaječe,
Hoće l' vihor zvižnut ljuti?

Dočekao je svoje goste obilnom kišom, što se potokom slijevala stazom po kojoj su se grupe planinara uspinjale k domu na Kleku. No, još jedanput su planinari dokazali da na njihovom putu nema prepreka — u zakazano vrijeme ispred doma na Kleku sakupilo ih

se oko tisuću iz svih krajeva naše domovine. Prsutni su bili članovi skoro svih planinarskih društava SRH, delegacije svih republičkih i pokrajinskih planinarskih saveza, te delegacija Skupštine općine Ogulin.

Točno u 12 sati, nakon odsvirane jugoslavenske i hrvatske himne, predsjednik PSH i PSJ Božidar Škerl, otvarajući proslavu 100. obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji, obratio se prisutnima slijedećim riječima:

Danas kada smo se sastali na našem Kleku, toj osebujnoj planini, simbolu planinarstva u SR Hrvatskoj, planini podno koje je prije 100 godina nikla ideja o stvaranju prve planinarske organizacije na Slavenskom jugu, mo-

Spomen-ploča postavljena 1. svibnja 1974. na pl. domu pod Klekom prigodom otvorenja proslave 100. obljetnice hrvatskog planinarstva

žemo biti ponosni na prijeđeni put, put koji je bio prepun raznih poteškoća, no koji je zahvaljujući entuzijazmu, upornosti i ljubavi za prirodu i planinu uspješno savladan.

Možemo reći, da nam nikada nije bilo lako, od onih prvih početaka kada je organizacija brojala samo nekoliko desetina članova-planinara, pa do danas, kad naša velika jugoslavenska planinarska obitelj broji desetine i desetine hiljada organiziranih članova svih kategorija uzrasta.

No, planina Klek nije samo simbol prošlosti, vezan za stvaranje naše prve planinarske organizacije, Klek je isto tako simbol naše novije povijesti, jer je u toku narodno-oslobodilačke borbe odigrao vrlo značajnu ulogu u borbi protiv okupatora za slobodu naše zemlje.

Godina 1874. ostat će zlatnim slovima zapisana u analima planinarstva, skupa sa njihovim osnivačima. Imena Budislavljevića, Šlosera, Torbara, Vukotinovića, Hirca, Pasicića, Poljaka, Frišaufa, Simonovića, Rossija i mnogobrojnih drugih pionira planinarske misli i ideja, svijetli su primjeri jednog društveno korisnog rada, kojim su se nadahnjivale generacije i generacije vrijednih i nesetičnih planinarskih aktivista.

Hrvatsko planinarsko društvo postalo je tako prvo planinarsko društvo na tlu današnje Jugoslavije, odnosno prvo društvo u jugoistočnoj Evropi. Ne bez ponosa ističemo da je naša planinarska organizacija osnovana nepunih 17 godina iza osnivanja londonskog Alpin kluba, prve organizacije te vrste

u svijetu, i da spadamo među najstarije planinarske organizacije.

Osnivanjem Hrvatskog planinarskog društva otpočeli su i prvi organizirani planinarski izleti na Oštrc, Plješivici i Medvednicu, da bi se poslije proširili i na šire područje. Niču prvi planinarske kuće, grade se piramide-vidikovci, markiraju se planinarski putevi, kratko rečeno, razvija se vrijedna društveno korisna aktivnost, stvaraju se povoljni uvjeti za daljnji razvoj i omasovljene planinarstva.

Godine 1898. pokrenut je časopis »Hrvatski planinar«, koji je odigrao značajnu ulogu ne samo u propagandi planinarske misli, već u njemu nalazimo obilje vrijednog, upravo dragocjenog naučno-putopisnog materijala za proučavanje i upoznavanje naše domovine. Kontinuitet tog časopisa danas je nastavljen glasilom »Naše planine«. Možemo također sa zadovoljstvom istaknuti, da naša planinarska književnost počinje već u 16. stoljeću Zoranićevim klasičnim djelom »Planine«, u doba kada je kod mnogih evropskih naroda ta vrsta književnosti bila još nepoznata.

Osnivanje Hrvatskog planinarskog društva simbolički prikazuje kako je planinarska ideja opće-čovječanska, ideja koja ne poznaje granice među ljudima, ni nacionalne, ni vjerske, ni državne, naprotiv, planinarska ideja zbližuje ljudе.

Planinarstvo je poseban, vrijedan oblik psihofizičkog života čovjeka i sastavni dio opće kulture. Planinarstvo u Jugoslaviji nije

Predsjednik PSJ i PSH, Božidar Skerl, proglašava početak proslave jubilarne godišnjice i čita uvodni referat pred vratima doma na Kleku

Unatoč kiši što se potocima slijevala niz padine Kleka, mnoštvo planinara prkosí nevremenu i blatu na putu od Bjelskog do mjesta proslave

našlo plodno tlo za svoj razvoj jedino zbog ljubavi naših ljudi za svoju zemlju, nego i zbog njenih osobitih prirodnih ljepota. Rijetke su zemlje u svijetu koje imaju takve prirodne ljepote, toliko bogatstvo raznolikosti, bizarnosti površinskih i podzemnih ljepota i oblika.

U toku tih stotinu godina kontinuiranog razvoja planinarstva možemo ga podijeliti u

tri perioda, u vrijeme do prvoga svjetskog rata, vrijeme između dva rata i poslijeratno razdoblje, tj. od stvaranja Federativne socijalističke republike Jugoslavije. Svaki od tih perioda bio je karakterističan po određenim društveno-političkim kretanjima i aktivnostima.

U poslijeratnom razdoblju planinarska organizacija, obogaćena novim sadržajima ra-

Stotine planinara iz svih krajeva naše zemlje dokazalo je svoju privrženost planinarskoj organizaciji pažljivo prateći program i strpljivo stojeci na otvorenom prostoru unatoč kiši što ih je nemilice kvalisala

Kolone planinara, praćene neprekidnom kišom, pristižu na otvorenje proslave kod doma na Kleku

da, nastoji da stručno osposobi što više specijaliziranih planinarskih kadrova: gorskih spasavalaca, alpinista, vodiča, speleologa, orijentacista i ostalih. Suvišno je posebno nagašavati što znaće ti kadrovi u okviru konцепcije u općenarodnoj obrani, u kojoj planinarska organizacija u cijelini zauzima svojim kvalitativno-kvantitativnim svojstvima odgovarajuće mjesto i daje velik doprinos na tom planu.

Postignuti rezultati i uspjesi u radu planinarske organizacije Jugoslavije u cijelini evidentni su i društveno korisni, iako postoje određene specifičnosti, kako u razvoju, a tako i po postignutim rezultatima između planinarskih organizacija naših republika i pokrajina. Mi planinari se ponosimo da na djelu razvijamo i produbljavamo bratstvo i jedinstvo svih naših naroda i narodnosti, te najvažnije tekovine narodne revolucije i zalogu naše još ljepe budućnosti.

Mi planinari smatramo da smo zasluzili svojim dobrovoljnim radom i postignutim rezultatima još veće razumijevanje, pažnju i pomoć nadležnih faktora. Imamo puno moralno pravo da tražimo i tražit ćemo realno vrednovanje onoga što radimo, a sasvim sigurno je da radimo jedan društveno koristan posao. Planinarstvo je dio opće fizičke kulture, koja je iznimno važan faktor u životu naših ljudi, ne samo radi razvijanja psihofizičkih osobina, nego i radi svestranog osposobljavanja za obranu naše domovine, naše slobode i nezavisnosti.

Nakon što je predsjednik PSH otkrio spomen-ploču, postavljenu na planinarskom domu na Kleku, pioniri planinari iz Ogulina i glumac Vladimir Jagarić održali su kratak recital iz napisa pojedinih književnika o Kleku, i u pisama što su ih međusobno izmjenjivali Bude Budisavljević i Đuro Pilar o osnutku Hrvatskog planinarskog društva. Prisutni su s posebnom radošću popratili prigodni svečani simbolički čin primanja stotinu novih članova pionira iz Ogulina u redove planinarskog društva »Klek«.

Izražavajući zahvalnost Predsjedniku Titu na priznanju koje odao našoj organizaciji prihvataći se pokroviteljstva nad proslavom, sudionici zbora uputili su mu pozdravno pismo u kojem je, među ostalim, stajalo:

Dragi naš druže Tito,

Mi, planinari i sudionici zbora, okupljeni na Kleku povodom otvorenja proslave 100. obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji, koje si Ti pokrovitelj, šaljemo Ti naše iskrene i tople pozdrave.

S ovoga mjesta obećajemo Ti da ćemo nastojati planinu i prirodu još više približiti radnomu čovjeku, a naša stoljetna tradicija njegovanja fizičkih i duhovnih ljepota i vrijednosti bit će i nadalje naš osnovni zadatak...

Tekst: Nikola Aleksić, snimke: Nikola Aleksić, F. Althaller i Željko Hlebec

Prvi prelaz braće Seljana preko Anda

ZVONIMIR KELER

KARLOVAC

Braća Mirko i Stevo Seljan, svjetski putnici i istraživači, više su put prelazili preko Anda iz Čilea u Argentinu, pa u Boliviju i Peruu. Mirko je prilikom izvođenja svoje posljednje ekspedicije i poginuo u Peruanskim Kordiljerima. Ti znameniti hrvatski putnici ostavili su iza sebe brojne publikacije na hrvatskom, španjolskom, portugalskom, njemačkom, francuskom i engleskom jeziku, pa i četiri knjige, od kojih je nažalost samo jedna mala, što je izašla u St. Luisu u SAD, pisana na hrvatskom jeziku.

Kako se spremaju ove godine u čast stote godišnjice hrvatskog planinarstva ekspedicija na Ande, bit će možda zanimljivo upoznati čitatelje sa prvim prelazom Seljana preko Anda, njihovim doživljajima i impresijama s toga puta.

Mjeseca ožujka 1905. godine ušla su braća u brzi vlak da bi se prevezli iz Buenos Airesa do grada Mendoze. Sjeli su uz prozor kupea, za ono vrijeme elegantnog vlaka što juri brzinom od 60 do 70 kilometara na sat. U bilježnicu upisuju svoja opažanja. Čim su napustili predgrađa Buenos Airesa vide oko naselja voćnjake i stabla eukaliptusa. Kućice ih podsjećaju na one u našim slovenskim seoskim krajevima ili one starogermanskog stila. Jureći dalje kroz nepregledne ravnicu pampasa zapažaju ogromne površine zasade ne kukuruzom ili pšenicom, pa goleme livade i pašnjake gdje su veći posjedi ogradieni žičanim ogradama. To su pašnjaci po kojima se pase i deblica na hiljadu i hiljade goveda i ovaca. Hrpe ovaca što počivaju na zemlji i preživaju, čine im se kao hrpe bijelog kamenja što viri iz zemlje... Pastiri na tim pašnjacima, guanchos, nekako im izgledaju kao da nisu prijatelji napretka. »Mrko gledaju naš pastrost, pa odjure u pampas na konju.« Ali američki nojevi šetaju uz prugu bez straha. Jureći preko rijeke i pokraj močvara braća često zapažaju jata flaminga. Samo po koji uzlijede, ostali mudro hodaju ili stoje po strani na jednoj nozi. Seljani zapisuju da je veći dio argentinskih pampasa subarktičke diluvijalne starosti, tu se pod pijeskom nailazi na mnoštvo fosila velikih izumrlih sisavaca...

Već je nastala noć kad su ušli u brežuljkaste krajeve gdje proviruju stijene vulkanskog porijekla. Tu u provinciji Mendoza ima dosta vinograda, opažaju da su kuće od drvena ili pletera nabacana blatom, smatraju da je to zbog straha od potresa. Zvjezdana je noć, oni se zavezju u san... Oko pola pet ujutro probudi ih buka. To oni ulaze u Mendozu, glavni grad istoimene pokrajine. Taj grad je svojim položajem braću oduševio. U njemu su se zadržali do sutradan ujutro. Nakon odmora šetaju gradom i okolicom. Tako

dolaze i do mjesta gdje divlja gorska rijeka Mendoza, što se ovamo spušta iz Anda, izlazi iz klisure. Mirko kao odličan crtač skicira, a Stevo snima fotografskim aparatom.

Sutradan ujutro uspinju se u gornji grad do željezničke stanice uskotračne željeznice. Na nadmorskoj su visini od 830 metara. Ukrcaju se u vagon željeznice kojom će se uspeti na Ande, i stići do tada posljednje stanice Cuevas, na 2151 metar nadmorske visine, u neposrednoj blizini argentinsko-čileanske granice. Puni očekivanja sjednu uz prozorič vagona. Opažaju da su im suputnici goršatci sa vunenim bijelim čepicama na glavi. Vlak podje užbrdo uspinjući se u Cordillere de los Andes. Prvih dvadesetak kilometara uspinjali su se kroz kanjon rijeke Žanjon, koja se niže slijeva u rijeku Mendozu. Stigavši do stanice Blanca Escalada dolaze na divlu gorskiju rijeku. To je Mendoza, uz nju će se dalje uspinjati prelazeći je bezbroj puta mostovima i diveći se njenim brzicama i slapovima. Osjeća se negla promjena topoline, vegetacija se posve izmjenila.

Eto ih i do mjesta gdje se sastaju rijeke Cuevas i Tupungato. Na pedesetom kilometru od grada Mendoze, kod naseobine San Ignazio, oduševi ih prvi puta pogled na divne andske gorostase. Uspinjući se dalje uz Cerro Negro oduševljenje postaje sve veće. Kad su se ustavili na stanicu Uspallata, na nadmorskoj visini od 1800 metara, nadoše se u pravom gorskom zraku. Nastavljuju vožnju i, eto ih nakon 142 kilometra od Mendoze, u visinskem polju Punta de las Vacas. Na nadmorskoj visini od 2476 metara tu pasu krave, a kroz dolinu, što vodi prema jugu, ukaže im se ogromna bijela veličanstvena trupina i vulkanski čunj Tupungato, 6800 metara visok. Od toga bijelog diva prema Punta de Vacas usječena je duboka dolina kojom silnim slapovima silazi rijeka Tupungato. Seljani su zapisali: Okolna priroda sve je veličanstvenija, upravo fantastična. Zrake sunca sve se blistavije odražavaju o bajnu prirodu. Regija Anda je tako slikovita kao Alpe, ali još mnogo nadilazi svojom veličanstvenšću...

Prešavši mostom preko rijeke Tupungato pogled im se zaustavi na neobično lijepoj skupini dolomitnih vrhova koji dosižu visinu od 3858 metara. To su Penitentes, što znači »pokajnici«. Stoe skrušeni stoljećima u veličanstvenoj bjelini. Tko su oni? Zašto ih nazivaju pokajnicima? Postoji o tom legenda kao i o našim medvedničkim »Kamenim svatovima«. Legendu o Penitentes ispričao je Seljanimu andski vodič Fedan, koji ih je slijedeći dan vodio komad puta niz čileansku stranu. Braća su i to zabilježila:

Bilo je to u ono vrijeme kad još nisu bili došli u ovu zemlju. U dolini Punta de Vacas živjela je moćna obitelj, otac Zoli sa svojih dvadeset sinova. Sestara nisu imali, a majka im je umrla. I tako su sami samicati živjeli po pećinama hraneći se lovom na guanake, šumskim plodovima i korjenjem. Poznавали su sva tajna mjesta žutih i bijelih kovina, zlata i srebra. Kako su bili silne tjelesne snage, uzoholili su se i utvarali sebi da vrijede više od ostalih ljudi. Kad bi tko tuda prolazio bez njihove dozvole, grubo bi ga napadali, tako da život nikomu nije bio zbog njih siguran. Oholost je ispunila njihova srca, pa su se počeli rugati velikom duhu. Svički put kad bi izlazio mladi mjesec, uspeli bi se na brda, pa kad bi ugledali mjesec i prve zvijezde, dozivali bi ih govorči: Izađi blijeđi mjesec! Pokažite se sjajne zvijezde! Klanjajte nam se, mi smo braća velikog duha, ovđe je naša sila mjesto njegove!

Ne zna se koliko su dugo braća vodila takav život. Jedan od njihovih lovnih teklića video ih je posljednji put kako se uspinju na ona brda. Iznenada nastade potres i vatrica iz neba, volja velikog duha ubila ih je i pretvorila u one bijele stijene, dala im takav oblik da bi se klanjali svemiru do konca svijeta. Eno ih kako i danas pokajnički sagibaju svoja velika koljena pred veličanstvom svemira.

Seljani u svom rukopisu dodaju: Ti snježni stupovi Penitentes slični su bijelim fratrima kad kleče... Njihov se oblik pripisuje suncu i ledenu vjetru...

Priješavši željeznicom mimo tih vrhova, bijeli kao sol, zaustavili su se kod drugog čuda ove prirode. To je Puente de Incas. Naziva se tako zbog prirodnog mosta ispod kojeg teče rijeka. Kako je na toj stanicici vlak stajao preko pola sata, naši su putnici tu na brzinu razgledali dvije prirodne osobitosti. Jedno su vrući izvori na nadmorskoj visini od 2780 metara. U kupališnom hotelu izložene su neobične skupine sumpornih siga sa velikim kristalima. Drugo je čudo prirodnog mosta kojim ide put s jedne na drugu obalu rijeke. Naš svjetski putnik Tibor Sekelj u svome planinarskom djelu Oluja na Aconcagui također spominje taj most i tumači njegov postanak. Nastao je na posve osobit način, drukčije nego ostali slični mu prirodni mostovi. Ovdje je topao potok, padajući sa strme obale u rijeku, na rubu pada ostavljaо mineralne otopine sve dok ta žuta sedra nije dosegla suprotnu obalu.

Nastavljajući put željeznicom stignu Seljani doskora do onda posljednje stanice na argentinskoj strani, do Las Cuevas. Tu se iskraše. Stanica je na nadmorskoj visini od 3151 metar. Prvo im je bilo da se popunu na obližnji brežuljak pa da vide najviši vrh Amerike Aconcagua. I eto ga! Iznad doline Horcones ugledaju taj div, njegovu gotovo 7000 metara visoku piramidu, od koje se po strani spuštaju ledenjaci. Seljani su zapisali: Po sastavu i obliku izgleda kao vulkan koji

se ugasio. Divan je, strši visoko u nirvanu neba dižući se kao osamljen div. U golemom je lancu Anda što se pružaju od sjevera prema jugu. S istočne strane pokazuju svoju cjelevitu ljepotu dok je sa zapada pokriven susjednim planinama. Kad smo silazili niz čileansku stranu prema Valparaisu, gdjekad proviri njegov vrh. Čovjek postaje sentimental. Ta veličanstvena priroda privlači ga i očarava. Zove buduće generacije da je proucavaju, da se dive tim veličanstvenim tvorevinama na Zemlji...

Vrativši se do željezničke stanice natovare braća prtljagu na mazge, zajaše konje i krenu predvodenim vodičem. Lijevo se dive gotovo okomitim stijenama impozantne Cerro de Tolosa, pa se uspeše na vrh Cumbre. Tu na visini od 3863 metra postavljen je velik križ, a kojih sto metara od njega je četiri metara visoka piramida sa dvjema pločama; na onoj prema istoku piše Argentina, a na onoj prema zapadu Chile. »Pred nama su daleki ponići, a iz magle vire snježni vrhovi...« Spuste se na malu ravnicu Mesa de los Caros, nazvana tako jer se tu moglo sjesti na iznajmljena kola i izlaziti prema tada posljednjoj čileanskoj željezničkoj stanci Guarda vieja. Tu na Mesa de los Caros u čuvarevoj kućici braća prenoće...

Drugi je da bilo posve vedro. Mirko se odlučio na malo istraživanje. Zato skrenu s puta u dolini Caracales, gdje su Čileanci započeli gradnju željeznice prema Las Cuevas, pa nastave put jašuši desno preko dviju dolina među bregovima. Nakon tri sata stigli su do ledenjačkog jezera Laguna del Inca.

Odavde se mala ekspedicija strmo spušta u prekrasnu dolinu Juncal. U mjestu Juncal stiže na cestu, što vodi od granice kod Cuevas niz brdo. Dolina Juncal okružena je brojnim šiljastim i nepristupačnim vrhovima, s njih se spuštaju ledenjaci. Ledenjačka rijeka Juncal teče niz dolinu, u njoj počinje vegetacija. Veselo jašeći spuštaju se Seljani niz tu dolinu i za sat i pô eto ih u drugoj nižoj dolini. To je Mesa do Olivas. Kakve li promjene u vegetaciji! Tu se uz bujne pašnjake javljaju već i prve masline. Topao zrak Pacifika dopire do ovih visina. Napokon eto ih kod male lijepe drvene zgrade željezničke stanice Guarda vieja na visini od 1610 metara nad morem. Ukravši se tu na vlak braća su sa zanimanjem promatrala kraj kojim su se spušta prema Pacifiku. Brojnim zavojnicama silaze u prekrasnu dolinu kojom teče rijeka Rio Blanco, a kad su stigli do mjesta gdje se ona ulijeva u rijeku Aconcagua, ugledaše nad vrhom doline te rijeke bijeli šiljak diva koji je ovu vodu rodio i dao joj ime. Mirko bježi: Rijeka Aconcagua duga je 175 kilometara, utječe u Tih ocean na $32^{\circ} 34'$ zapadno od Griniča. Zatim se braća spuštaju među vinograde u plodnu ravnicu oko grada Santa Rosa de los Andes, gdje prelaze na širokotračnu željeznicu koja ih kroz prekrasnu dolinu Paquehe, obraštenu suptropskom vegetacijom, vozi prema Valparaisu.

Zašto se ponekad dobro ne razumijemo?

BORIS REGNER

BEOGRAD

Idući od Malog Rajca Dobroj vodi pod Suborom, popneš li se na površ Rajca, začudit će te pitomina rajačkih livada i pašnjaka. Prava slika pastirskog »raja«, onakvog kavim su ga zamišljali i opjevali još Homer i Vergilije, zatim kroz stoljeća ljudskog postojanja bezbrojni pjesnici i umjetnici, sve do naših dana. Beskrajna valovita livada, na njoj granata bukva-osamljenica ili bjelokora srebrna breza, pod njom gusta sjena, a u sjeni pastir... Čini ti se, sad će odjeknuti čurlik frule ili napjev dvojnica, onaj isti koji je nekada pjesniku Vergiliju izmamimo onomatopejski stih:

»Titire tu patulae recubans sub tegmine fagi...«

Ali Titira više nema. Nema više ni čurlika frule ni melanholičnog napjeva dvojnica. Danas, savremeni izletnici iz Beograda ili Gornjeg Milanovca — svejedno od kuda su — tjeraju svoja kola uz Rajac pravo u divne livade, gazeći nemilice travu i nježno cvijeće. Silom svojih mehaničkih ljudskih i konjskih snaga brazdaju duboke staze civilizacije u nekad netaknuto prirodu Rajca, te prave srpske Arkadije. A šta da kažemo o tzv. »vikendašima?« Izgrađuju svoje vikendice i vile svuda okolo po rubu rajačke površi, pipajući može li se dalje, može li se pravo na pašnjake! Do nekoliko godina — vidjet ćeš osamljeniče i ljubitelju prirode — pritisnut će ova bukolička prostranstva, pa ćeš uzalud na Rajcu tražiti pastirski raj. Moći ćeš samo da sjećaš i da žališ.

Kad sam prošle nedjelje — da ti saopćim i datum: 7. travnja, ove sedamdesetčetvrte godine — poslije dužeg, zapravo dugog izbjivanja s Rajca, ponovo stupio na rajačke livade, osjetio sam... Šta sam osjetio? Osjetio sam kako mi se grudi šire od čeznuća za daljinom, za ubavim valovitim prostranstvima koja se šire svuda zajedno s planinskim grebenom kojim hodam. Osjećaj me goni, oko vodi, nogu hoda, a mašta leti. Titire, nema te više! Više nema ni skromnih šumadijskih čobanica, ni onog Rade »što kosi livade«, a teško da bi odnekuda mogao da proviri ili da bane naš mediteranski pastir Loda. Ipak, gledao sam više-manje netaknut rajački kraljik: stogovi sijena nagnuti i priljubljeni uz zelenu treperavu površinu. Odrazuju svoje siluete spram neba, po dva, po tri u skupinama, razasuti amo-tamo u jednom ljupkom neredu, onako kako ih je raštrkala volja, a podigao trud prošlogodišnjih kosaca. Sad kao da još čujem reski zvuk brusa o čelik i kao da vidim bojni red planinskih trudbenika—

* Titire, ti ležeći pod krovistem granate bukve...

-kosaca kako ritmički razmahuju. Stožeri lanjskih surih stogova upiru oštrom prstom u nebo, u kome treptava tačka, jedva vidljiva ali čujna, rasiplje divnu melodiju: ševa. Imali što idealnije od ševe koja se vine u nebo kao iznenadna misao, kao želja i tamo najednom stane, lebdi, leprši i pjeva radost? Radost, koja je toliko rijetka u nas ljudi. Pratim taj vrtoglavi ševin let po svojim planinarskim lutanjima našim dinarskim pašnjacima. Još davno, tamo od Krug-planine iznad »prokletoga Lijevnica« pod planinom Cinčarom, gdje sam to prvi put duboko doživio. Ah, te rajačke ševe! Let im je poziv u prostranstva ovih valovitih grebena, izduženih kosa, dubokih uvala i oblih vrhova sve tam do šiljate Oštare glavice iznad Dobre vode,dalekog Suvobora i još daljeg Mujkovca. Tamo kud se završava ovaj divni splet planina, nazvan Rajac-Suvobor. Zajedno sa ševama dijelim osjećaj slobode i prostranstva, dijelim kratku sreću trenutka u planini. U ovoj možda posljednoj Arkadiji.

Ali, odmah se u snu budi osjećaj sumnje. Da li će ovo, i ovako nešto, moći dugo da traje? Doći će savremeni ljudi sa svojim savremenim potrebama i... rastjerat će ševe. Ali, rastjerat će i nas planinare. Eto, već vidimo trag i rad buldožera koji ruši i obara staro dotrajalo drveće i probija trasu budućeg puta upravo kamivalom planine. Drevni Vergilijev Titir je već davno samo književna fraza. Kosac Rade u narodnoj nošnji s pljoskom o pojasu, razdravljenih snažnih i znojnih grudiju, još je samo folklorna dekoracija ili eksponat u etnografskom muzeju. Današnje čobanice su već ostarjele i oronule žene. Jednu pozajem dobro, a znam i njenu dobrotu i muku: to je Jula Pantelić iz sela Ba, hitra i uslužna planinarska domaćica s Dobre vode. Žali se da ne može više da ide za blagom. I Nazorov satir-pastir s bračke visoravni odavno je već prešao u legendu i ako nije već dotrajao, ono sigurno dotrajava svoje posljednje siromašne staračke dane, zaboravljen i zapušten. Savremene potrebe, zapravo nevolje, tražile su — kažu mi — da se sruši planinarska kuća na Vidovoj gori na Braču. Kako onda da obranimo Rajac? Kako da sačuvamo ovaj posljednji kutak, ovaj »raj« pastirske idle?

Zato sam prolazeći pored Popovića koliba tužno razgovarao sa članom planinarske podružnice PD »Pobeda« iz sela Slavkovice Popovićem, koga sam tu našao gdje leži na travi i čuva ovce. Ja sam bio tužan zbog svoje »planinarske« tuge (mogla bi se ona šoferska pjesma »Šoferska je tuga pregolema« u izvjesnim prilikama preudesiti za planinare), a on za to što već šest mjeseci nije padala pra-

va kiša, a zimus nije bilo snijega. »Evo, gledaj kako je trava zakasnila! Ti znaš kako je u ovo doba visoka i kako izgleda. Ako uskoro ne padne kiša, poljoprivredi se crno piše«. To mi reče seoski ljubitelj planina Popović, trenutno rajački čobanin. Shvatio sam i shvaćam da od homerskih vremena do danas pastirski život nije nikada bio bezbrižan, pa ni idiličan, da su dojam o pastirskom sretnom životu stvorili pjesnici, slikari, kipari, glazbenici, uopće ljudi bogate maště koji se lako zalijjeću u ideal. A ni mi planinari nismo zaostajali, niti mnoga zaostajemo za njima! I mi idealiziramo planine, život na njima, pa i njihove stanovnike stočare i pastire. Gledamo ih u svjetlu u kakvom oni sebe same nikako ne gledaju niti vide. Kad bi oni mogli da sagledaju svoj vlastiti lik u obliku kako ga mi — povremeni i privremeni gosti planina — doživljavamo i proživljujemo, ne bi sami sebe mogli pripoznati. To je sve zato što od teškog i mukotrpнog života imade još teži i mukotrpni. Mi, gradski ljudi, pritisnuti nedačama civilizacije, teškom i sivom svakodnevnicom, nezadrživim ritmom rada, smatramo da je slobodni život u prirodi i na planinama nešto nedostizivo i idealno. Pastiri i seljaci zavide nama na »lagodnom životu«. I zato se ponekad teško razumijemo.

Stigavši na Dobru vodu, slušao sam od domaćina Nikole Pantelića sličnu žalopojku. Priču o suši. O tome kako je zimske hrane još malo, a nove trave nema. Ne zna se šta će biti sa stokom, ako ubrzo ne padne kiša... Krumpir još nije prodat. Kamo da ga iznes? Kome da ga proda? Prevoz do »potrošačkih centara« jako je skup... I sila tih i takvih briga. Slušam, čujem, »vidim, pritiska neka» tuga pregolema« dušu seljačku i pastirsku, daleko stvarnija i zbiljskija od tuge naše planinarske za zelenim rajačkim livadama kojima prijeti nalet gradske civilizacije, invazija »vikendaša«, automobilista, izgradnja hotela i odmarališta. Ne sluša Nikola Pantelić pjesmu ševe s visina svog modrog neba već gleda u nj ne bi li ugledao kakav kišni oblak. Sluša on radije potmuli zuj pčela iz svojih košnica (pčelama, nažlost, nedostaje ovog proljeća paša), bleku ovaca i jagnjadi i muškanje goveda. Htio sam upravo da mu zahvalim što se potrudio te Dobroj vodi napravio nov drveni točak da bolje toči. Htio sam

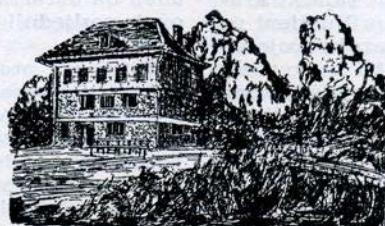
mu preporučiti da izdube i novo korito. Tako srebrno zvuči voda dok niz točak pada u korito! Divna muzika, draga našem uhu. Ali su, iznenada, njegove brige zaokupile i mene, pa sam zašutio.

Vraćao sam se uz kosu iznad Dobre vode nekako još tužniji nego kad sam dolazio ovamo. Morile su me sada dvostrukе brige. I one naše, planinarske, idealističke i ove stvarne, surove, seljačke. Gledao sam usput kako se vegetacija s mukom budi. Tek poneki globov grm zabijelio svojim mirisavim medonosnim snijegom. Kukurijek pomolio svoje zeleno-žute glavice, a sitna kržljava ljubica protkala staru lanjsku zaostalu i zastalu travu svojim ljubičastim sitnim čaškama. Crijemoš uz rubove šumaraka i po proplancima tek niče. Daleko je do njegove cvatnje kad će da preplavi zrak oštrim mirisom luka. Uopće, rajačka je cvjetana u zastolu. Nema onih fantastičnih čilimova žutog, bijelog, plavog, ljubičastog cvijeća koje kiti i preplavljuje rajačke livade kao da je neki pomahnitali slikar počeo da oko sebe rasipa sve boje svoje palete. Sunce žari s vedrog neba. »Lijepo je putovati po ovakvom vremenu«, rekao mi je Nikola Pantelić, jer on ima razumijevanja za nas planinare i naše potrebe. A njihova »seljačka« kiša može i da počeka, bar dok mi ne dovršimo svoj put. Jer, kiše će biti. Nadamo se, rekao mi je na rastanku.

*

Dok smo mi »putovali« po Rajcu do Dobre vode pod Suvoborom, oko planinarskog doma na Malom Rajcu bilo je živo. Moba planinarska je upravo završavala svoj današnji posao: čišćenje, kresanje i prorjeđivanje borove šumice. Trudbenici su već posjedali za sofre u novom dijelu doma, u nevelikoj ali svijetloj dvorani. Dijelio se trudbenički čorbasti pasulj sa slaninom. Čuli su se glasovi: »Gdje je čika-Duško?« Čika-Duška još nema. Eno ga među borovima sa sjekiricom ili pilom u ruci, s krapmom ili ne znam još kakvim poljoprivrednim alatom. Prvi na radu, posljednji s rada. Zna čika-Duško i drži se one latinske klasične: »Verba ducunt, exempla trahunt...«*

* Riječi vode a primjeri vuku...

Ledena kolona

Prof. RADOSAV STANKOVIĆ

NIŠ

Planinsko selo Velike Pčelice osvanulo je pod bijelim pokrivačem. Planinari pristižu iz svih zaselaka, stresaju odjeću obuću i ulaze u zadružni dom. S nama su i naši domaćini, stariji ljudi i omladina. Došli su da nas isprate. Uskoro ćemo krenuti preko Gledičkih planina stazama Kragujevačkog partizanskog odreda. U svečano ukrašenoj prostoriji postrojavamo se po bataljonima: Kragujevački, Prvi i Drugi šumadijski, Pomoravski i Rasinski. Zastava na desnom krilu. Oči mještana uprte u nas. Ličimo na partizane. Osjećamo se ponosnima. Odjeknuo je planinarski pozdrav: Zdravo! Pružamo ruke domaćinima. Komandant Branislav Janković, nosilac partizanske spomenice 1941, naređuje pokret. Na polju snijeg ne prestaje.

Krenuli smo na dugi marš planinara Srbije pravcem Velike Pčelice — Dulene — Lisa — Šljata stena — Jelovik — Brezovica — Velika čuka — Smrdan — Rajinac. Na čelu kolone su drugovi iz Kragujevačkog bataljona

i vodič, mještanin. Staza vodi uz neki potok. Prvi napori. Zastajemo da predahnemo jer je od sela uspon. Pokret! U našim redovima vedrina. Veliki praznik — tridesetogodišnjica nove Jugoslavije. Ore se partizanske pjesme. Jugoslavenska trobojnica se vijori. Ovakovo su se prije tri decenije u historijski grad ka obalama Plive i Vrbasa probijali vjećnici Drugog zasjedanja AVNOJ-a: Slovenci iz Kočevskog Roga, Hrvati iz Otočca, Bosanci iz Mrkonjić Grada, Tuzle, Gacka, Crnogorci iz Kolašina, Srbijanci iz borbenih jedinica i s položaja ...

Sustiže nas grupa vojnika iz Pčelica. Hitaju naprijed. Brzo smo stigli do sela Dulena. Sačekuje nas grupa seljaka.

— Odakle ste, vojsko, sinovi moji? — upita jedan stari.

— Iz Vojvodine, sa Kosova, Srbije, Makedonije — odvratismo.

— Neka vas sreća prati! Samo je hladno.

— Evo malo rakije, zagrijte se. Praznik je danas. Donio sam vam i malo jabuka! — podijeli grupi oko zastavnika.

Nastavismo pokret. Seljaci ostadoše na stazu da nas posmatraju. Opet izbismo na čistinu. Kud god se okrenemo, na planini — snijeg. Do Rajinca put je suviše dalek — upozori nas vodić.

Vjetar počinje da duva. U planini huči. Kolona na snijegu liči na nekakav seoski plot. Silazimo u selo Nadrlje. Stoosamdeset domova pored potoka. Bacamo se na snijeg da ručamo po grupama. Ne mogu da otvorim konzervu. Ruke pomodrjele. Mučim se da sažvačem hljeb. Vilice su mi utrnule. Počeli smo da podrhtavamo i moralni smo nastaviti put. Više ne maršujemo po bataljonima, izmijesali smo se. Nismo dugo prevalili...

Nastupilo je nevrijeme. Oluja nosi smetove i vitla na sve strane. Kolona se čas zgusne, čas razrjadi. Čelo je negdje u šumi, jedva se nazire. Vodić nam je pokazao put i krenuo natrag u selo. Na vrhu obližnjeg brda okrenuo se posljednji put, više se nije vidio. Sada moramo sami na planini. To izaziva zebnju među nama. Sa začelja stiže odgovor da kolona nije prekinuta. Neko ide brže, neko sporije. Sedam sati nismo odmarali. Kolona od preko dvjestotinadeset ljudi otegla se u nedogled. Kao da gledam Hanibalovu vojsku na putu preko Alpa! Kolona se ponovo ispela na jedan od vrhova planine. Mraz steže. Ledena avet se svom žestinom okomila na nas. Čelo kolone stade. Gotovo ukočeni pristižu dječaci i djevojke. Stigoh jednog mališana iz Vršca. Na sebi je nosio neki kaputić, a na nogama gumene čizmice, ukrućene od hladnoće. Jadan dječak!

— Ima li, čiko, još mnogo?
— Nema, mali moj.
— Još malo i bit će doma i vatre.
— Hajde sa mnom! Pružih mu ruku. Teškom mukom zadržavao je suze.

Noge ispod koljena uopće ne osjećam. Vjetar i samo vjetar. Sva se kolona zaledila, kao Prva proleterska preko Igmana, januara 1942. Mečava nosi i skida snijeg sa šatorskih krila, ogrtača, vjetrovki. Komandant nareduje da niko ne smije napustiti kolonu. Strašujemo da neko ne ostane u planini. Ljudi se kližu, posrću, padaju. Vjetar se poigrava s nama. Duva u lice. Ispred sebe vidim samo na nekoliko koraka. Preko tranzistora jedva slušamo viesti: U svim krajevima Jugoslavije snažno nevrijeme. Snijeg dubok. Nezapamćene niske, sibirske temperature. Mnogi putevi zavijeni. Šavnik odsječen nanosima snijega. U Sarajevu —21 stepen. Na pruzi Knin—Bihać od hladnoće popucale željezničke šine...

Do mene dopre šapat polusmrznutih usta:
— Druže, imate li vode?
— Nemam.
— Imam ja, odvrati neki mladić iz društva »Kukavica«. Hladno mi je na rukama, izvadite sami čuturicu iz ranca.

Jedva otkopčah remen i izvadih aluminjsku posudu. Začudih se. Umjesto vode bio je led.

Vojnici i najizdržljiviji planinari prte stazu. Često se smjenjujemo.

Mučno se penjemo uz planinu. Snaga izdaje a natrag se ne može. Neprelazni smetovi. Snijeg je sve dublji. Dugi lanac posrće, pod nogama škripi. Sjeverac briše i stalno kida kolonu. Uši i nos kao da su od stakla. Zar je planina ovako negostoljubiva prema nama? Prema nama koji je toliko volimo. Ljudi su ogrnuli čebad ili šatorska krila, omotali glave šalom ili maramom, pa se rijetko kome može da vidi lice. Kao utvare. Usput naidosmo na jednog, sjedi kraj staze iznemogao. Prsti na nogama su mu se davno smrzli. Okupljamo se. S mukom skidamo obuću i trljamo pomodrjela stopala snijegom i navlačimo mu suhe vunene čarape. Molimo ga i preklinjemo da izdrži još malo, da ne zastanemo za kolonom. Krenusmo naprijed. Ugledasmo grupu iza plasta sijena. Stala je da se zakloni od vjetra.

— Hajdemo, hajdemo drugovi!

— Selo je iza šume!

Prihvatiše i udioše u kolonu. Ne čujem više živu riječ. Vučemo se od umora, a od sela ni traga. Čovjeku se čini da u ovakvim trenuciima samo sebe gleda. Borba za život! Vjetar duva čas s jedne, čas s druge strane. Jedna starija drugarica iz društva »Bistra« iz Makedonije, pošta pa se i ulaže zadnje napore. Kada će biti kraj ovim našim patnjama i ovoj odiseji? Ovdje nema ni doma, ni pojate, ni šume! Odsječeni od svijeta. Znam da ne smijemo stati. Nemoguće je izdržati vjetar i hladnoću. I dah mi se sledio. Koliko daleko još? To niko ne zna da odgovori. Zavijeni. Okrugli bijeli vrhovi Gledičkih planina liče na ogromne stogove. Cipele su mi se odrvenile. Nigdje puta ni staze. Pognutih glava idemo, umorni i gladni. Samo u dnu srca tijela iskra nade koja nas drži na nogama. U daljinu se raspoznaju konture neke doline. Hrabrimo iznemogle. Pri uzbrdici jedan drugog pridržavamo i vučemo po dubokom snijegu. Jednom dječaku kliznuše suze niz obraze. Postoji li granica ljudskih moći? Da možemo najradije bismo nosili umorne. Čitamo kartu: Jelovik. Zaledene borove šume liče na pećinski nakit. Umorne oči ne primjećuju ljepotu planinskog ukrasa.

Vjetar fijuče i briše prostore. Brz, jak i studen. Zavlaci se ispod odjeće, do kože. Jedna djevojka stisnutih usana, zaledenih pramenova kose stajala je pored staze kojom je prošao Rasinski bataljon. Vjetar je nježnu žensku siluetu njihao. Htjela je da sjedne. Možda se više ne bi digla. Komandant Kragujevačkog bataljona Dragan Ilić okupi sedam dobrovoljaca, snažnije mlađice, planinare i vojnike. Ponijeli su je u čebetu. Nismo daleko odmakli, opet smo zastali. Promrzla drugarica brzinula je u plač. Počela je da halucinira da se grije kraj vatre. Ispružila je

prozeble ruke. Snažni mladići je ponesoše dalje.

Čelo kolone stade. Pogled na planinu zavadao je strah. Plašio nas je ledeni pokrivač, a mnogi među nama su iscrpljeni i slabo odjeveni. Nigdje svjetla, nigdje sela. Dan se brzo primicao kraju. Ljudi propadaju u smetove. Dramatična situacija! Očajanje. Nemoguće je izdržati na vjetru, a moramo dalje. Ali kuda?

Nekoliko njih krenuli su svaki na svoju stranu.

— Izgubit ćemo ljude!

— Drugovi, natrag! U kolonu!

Skupljam posljednju snagu da ne klonem duhom. Pozovem starije planinare i članove štaba da zavedemo red.

Kruševljanin Miki držao je pred sobom topografsku kartu. Nije mnogo pomoglo, ne možemo se orientirati. Rajinac je daleko, daleko.

— Drugovi, stazu do manastira Kalenića znam. Sat hoda odavde!

Više niko nije čekao na odluku štaba. Kolona naglo skrenu niz planinu prema dolini. Spas u posljednjem trenutku! Vjetar nas je

pratio do nekih pojata. Kolona isprekidana, mnogi su zaostali. Ne znamo da li su svi krenuli za nama. Čujemo žubor planinske rijeke. U sumrak nailazimo na prve kuće sela Prnjavor. U hladnoj večeri odjekuju udarci sjekira. Ovdje, ondje stidljivo svjetlo. Nema mješta za sve nas. Sustigla nas je grupa planinara i rekoše da je polovina naših nastavila marš po bespuću prema Rajincu. U glavi su mi misli koje uz nemiravaju svijest. Šta će biti s tim ljudima? Ko će snositi odgovornost za stradanje na planini? Razletjeli smo se kao jato divljih gusaka.

Iznemogli ullažemo posljednju volju i sangu da stignemo u Prevešt. Teturamo se po zavijenom seoskom putu. Noge žigaju nakon petnaest sati marša, dovukli smo se do prvih kuća. Lavež pasa. Jedan seljak otvori vrata doma. Njegova djeca nas sa čudenjem posmatraju. Dječaci iz moje grupe ljube prag!

Naš domaćin Radivoje Milenković ukazao nam je svu roditeljsku pažnju da se vratimo sebi. Dugo smo posmatrali vatru koja je u peći dogorjevala.

Bjelašnička tragedija nije se ponovila.

Upisne knjige na vrhovima Mosora

BOJAN TOLLAZZI

SPLIT

Bio je ožujak 1973. godine. Održali smo godišnju skupštinu PD »Mosor«. Pored ostalih obaveza koje smo preuzezli za godišnji plan rada, jedna je glasila: na sva tri vrha Mosora postaviti kutije s upisnim knjigama. Kažu da nije dovoljno samo učiniti, već da treba u učinjenom i napisati. Da se otigne zabavu! Na godišnjoj skupštini bilo je i onih koji su mislili i kazali »vrijeme« (čitaj: loši ljudi) odnijet će i knjige i kutije.

Krenuli smo na ispunjenje obaveze. Mile, brat Mitja i ja. Bila je sunčana subota 24. ožujka 1973. U planinarskom domu na Mosoru nikoga. Dom je bio još zatvoren. Nama žao, jer se u domu nalazi štambilj Vickovog stupa. A baš tamo, na vrhu Mosora, želimo da postavimo prvu kutiju s upisnom knjigom. Znajući da će domar i planinari stići, ostavljamo im poruku da pošalju štambilj za nama.

Na vrhu Mosora nađemo na snijeg. I vjetar puše. Onaj jedva primjetni, planinski. Više ga čujemo nego osjećamo, i to kao melodiju laganih ali zato visokih tonova nesvakidašnjeg instrumenta, čeličnih pripona, kojima je Vickov stup osiguran od stihije.

Posao nam brzo ide. Kutija je namještena s unutrašnje strane Vickovog stupa. Upisu-

**Bilo da na Mosor
prvi ili stoti put podješ,
kući nikad lјuitit,
uv'jek vedar dođeš.**

M. Sladić

jemo se kao prvi. Svi sa željom, da upisna knjiga služi svojoj namjeni, kako je u uvodnu prvoj stranici lijepo napisano. Tek što smo krenuli s vrha, dotrči mlad planinar i donosi žig. Hvala ti druže! Sada kutija ima sav inventar: upisnu knjigu, štambilj, jastucić i olovku. Neka vam je sa srećom!

Jesen je stigla i u Dalmaciju. Polagao, bez kiše. Subota je 17. studenoga 73. U planu imamo uspon na Ljubljanu (1.262 m), markantni sjeverozapadni vrh Mosora. Sa sobom nosimo kutiju s upisnom knjigom. Četvorica smo, Marko Sladić, »planinar amater«, Fran-kko Kovač, brat Mitja i ja. Ali je zato naše raspoloženje »desetka«.

Na grebenu Mosora svratimo do Vickovog stupa. Ugodno iznenadenje. Sve je lijepo sačuvano. Za osam mjeseci na vrh Mosora popelo se 284 planinara. Krećemo prema Ljubljanu. Planinarenje po grebenu Mosora pravi je planinski ugodaj. Vidici kakve ti srce poželi. Desno Sinjsko polje, Cetina, Dina, bosanske planine. Lijevo Dalmacija, suncem obasjana, bisernim morem ovjenčana otocima štićena.

Jugoistočna padina vrha Ljubljana vrlo je interesantna za planinarenje. Stijene su glatke kao beton ali ne i suviše strme. Pogled s

vrha Ljubljana lijepa je nagrada za sav napor uspona. Split, otoci sve kao na dlanu. Oranice Dugg polja kao čilim. Dobro smo ogladnjeli. Kako nitko ne pogleda na sat, ne znamo koji nam je to obrok, ručak ili marenda? Nije bitno! Prijat!

Kutiju s upisanom knjigom stavili smo na ono mjesto gdje je već jednom prije više godina bila: sjeverno od trigonometarske točke. Obložili smo je kamenjem kako to čine u Alpama, da lakše prkosí vjetrovima i gromovima, a ljudskoj savjeti izložili, kao blago narodne kulture.

Spuštamo se jugozapadnim padinama Ljubljana. Na raskršću gdje markirane planinske staze vode za planinarski dom na Ljuvacu, lugarnicu i Ljubljani, produžavamo nemarkiranom pastirskom stazom. Put nas vodi kroz divne šumarke hrastovog drveća. Netko se okreće i vikne: Pogledajte, divno! Zaista. Padine Mosora poviše nas ličile su na prosuto zlato. Grane ožutjelih hrastovih listića mlinovali su zraci zalazećeg sunca.

Idemo nekakvom jarugom. Usred malog hrastovog šumarka ugledamo, kao da iz zemlje raste, visoku ali dosta usku kamenu stijenu. Liči na obelisk, stup bez sloga. U Sloveniji kažu stijenu »osamelka« — jer je sama, usamljena. Pošto je već sumrak ne možemo je snimiti. Žao nam je, ali se osjećamo bogatiji za te divne doživljaje. Evo nas kod pastirskih staja. Marko zadojen ljepotom Mosora propjeva. Njegove stihove uzeo sam kao moto ovom članku. Hvala ti Marko!

Noć nas je uhvaila povije Zagradja. Na nebu se sakupljaju oblaci »vodonosci«, uskoro će kiša. Žurimo kući!

Subota 9. veljače 74. godine. Na Mosoru caruju zima i vjetrovi, ponekad u društvu s kišom ili snijegom. Današnji naš cilj je Kozik (1.315 m), jugoistočni vrh Mosora. Splitski planinari rado ga nazivaju i »dalmatinski Materhorn«. Kada ga na Mosoru posmatraš sa staze, u borovoju šumici, tamo, gdje na stijeni piše: ZDRAVO!, shvaćaš da uspoređenje nije ni toliko bez razloga. Naš zadatak je... Čitaće pogodio si! Sa sobom nosimo kutiju, upisnu knjigu i štambilj. Kolona mala, ali »brzohodajuća«. Tempo diktira iskusni planinar i specijalist za Mosor — Pale. U koloni su još Jasenka, Mile i blizanci — Mitja i ja. Tempo je, kao da žurimo na vlak. Ali nitko ne posustaje. Hodamo kao odjeljenje u patroli, kada svaki ovisi o svakom.

Markirana planinarska staza, na kojoj su ponegdje već izbjegidle markacije, vodi nas kroz vrlo interesantan i raznolik predio Mosora. Potpno je različit od jugozapadnog dijela ove planine. Ma da u pojedinim predjelima čak bolje pošumljen, ipak pun nečeg zagonetnog. Čas hodamo kroz šumarke smedeg hrastovog lišća, čas golin padinama. Nalazimo na ostatke nekadašnjih pastirskih staja. Nameću nam se mnoga pitanja u vezi sa životom onih, koji su živjeli u tim stajama. Na sva pitanja nalazimo odgovore, samo ne na jedno — kako su se snalazili s vodom.

Poslije silaza niz istočnu padinu Botajne, staza nas vodi sjevernom padinom grebena što se proteže između Botajne i Kozika. Prolezimo kroz šumarak različitog drveća. U Sloveniji nigdje snijega, a tu, na domak moru, mi gazimo snijeg više od pola sata. Na drveće se primjećuje da ovu padinu sunčeve zrake zimi nikad ne miluju. Stabla i grane obrasli su debelim slojevima lišajeva i mahovine koja sa pojedinih grana čak visi. Zato drveće više liči na stabla iz bajki.

Kada nas je staza dovela na lijep suncem obasjan proplanak, imali smo osjećaj kao da smo iz zime zakoračili u proljeće. Tu započinje uspon, onaj pravi, planinarski. Eto nas na vrhu Kozika. Čvrsto stegnemo jedan drugome ruku. U znak priznanja, u znak prijateljstva. Tako uči planinarska etika! Tek sada se okrećemo za vidicima. Zaista: divno, veličanstveno! Ma da visina Kozika iznosi samo 1.315 m, osjećaj da si visoko je potpun. Prekrasan je pogled na dio Omiša i selo Gata. Pogled na rijeku Cetinu nameće pitanje — kako se probila sa Sinjskog polja preko Dolca do mora? Kako li ste tu nekad izgledali prihujali vjekovi?

Pale je zabetonirao kutiju, a svi smo se upisali u spomen-knjigu. Ispunili smo što smo i predložili! Nigdje vjetra, a hladnoću i mraz osjećamo u prstima. Zato uskoro napuštamo vrh. Vraćamo se u planinarski dom na Mosoru.

S obale i dolina počeo se neprimjetno uspinjati prema vrletima Mosora mrak. Goleti Mosora blješte. Sjetih se stihova, koje je jedan od planinara napisao u spomen knjigu na vrhu Mosora:

Vjetar puše niz goleti
i samo ponegdje
crna ptica poleti.
A vjetar tuče,
ko da se nekom sveti,
tuče niz sive i tamne goleti.

Podalje od planinarskog doma susreću nas Zoran Paniko i još jedan planinar. Kažu: »U domu brinu gdje ste, dugo vas nema«. Sav umor napornog marša od sedam sati nestane. Ispoljeno drugarstvo, to je najljepše hvala za sav trud oko postavljanja kutija s upisnom knjigom.

Ako je »Vickov stup« postao za mnoge planare motiv uspona na vrh Mosora, ove upisne knjige shvatimo kao kap u riznici naše planinarske nacionalne kulture i etike. Možemo se ponositi time. Takvo mišljenje o nama su izrazili i napisali u upisne knjige mnogi stranci: Englezi, Francuzi, Holandani, Česi, planinari koji su se uspeli na vrh Mosora.

Kad god sada pogledam prema vrletima Mosora, imam osjećaj da na vrhu nisu samo Vickov stup i upisne knjige, već mnogo, mnogo više...

Neka te upisne knjige budu skroman prilog PD »Mosor« u čast stote obljetnice našega planinarstva.

Sjećanja iz planine

DRAGO ŠEFER

MAKARSKA

Ovo sjećanje posvećujem čovjeku i planinaru-entuzijastu iznimne vrijednosti, pokojnom Alojzu Rebiću zvanom Lojza.

Odmor pred kućom na Crnom polju

Foto: D. Šefer

Osam dana prije konačnog oslobođenja njegovog Sarajeva, na domaku kućnog praga pao je izrešetan ustaškim mecima prilikom hapšenja kao borac Partije. Rođen 1912. u Sarajevu u radničkoj porodici, svoje konačno oblikovanje dobio je kao metalски radnik u Glavnoj željezničkoj radionici. Svoj duh i životnu snagu za predstojeće duge i teške borbe taj mladi metalac kalio je i kroz aktivno djelovanje u planinarskoj organizaciji predratnog planinarskog društva »Prijatelj prirode« u Sarajevu.

U toku dvokratnog raspuštanja ovoga društva prije rata od strane režimskih vlasti, Lojzek je bio jedan od onih članova, čija društvena obveza ni tada nije prestajala. Na protiv, bio je jedan od onih koji je radio još intenzivnije. Poslije formalne predaje društvene imovine na »upravljanje« Radničkoj komori, nastavljeno je okupljanje naprednog jezgra društva. Organizirani su izleti u društvene kuće, radi održavanja i prihvatanja izletnika na Boračkom jezeru i Crepoljskom, kao i na Jezercu na Prenju. Kakova je to organizirana snaga bila i koliki entuzijazam te mladosti, kojoj je pripadao i Lojzek, dovoljno je spomenuti samo dviye stvari. Odmah poslije prvog obnavljanja društva 1934. godine započeta je izgradnja kuće na Kadinom grobu na Boračkom jezeru iznad već postojeće stare kuće i na Jezercu na Prenju, a nakon drugog raspuštanja i njegove ponovne obnove 1937. godine započeta je dogradnja kuće na Jezercu i gradnja nove na Crnom polju.

Alojza Rebića, planinara entuzijastu i visokogorca, krasila je skromnost i duboka pro-

duhovljena ljudskost, odlučnost u akciji i ne-pokolebljiva vjera u ljude i drugarstvo. U toku desetak godina, koliko sam do izbijanja rata s tim čovjekom drugovao hodajući zajedno po planinama, doživio sam mnogo trenutaka, koji ne mogu nikada ni unatoč vremenu izbjiglići, a niti biti zaboravljeni.

Sjećanja mi naviru na one naše zimske odlaske u visoke planine. Zima je za tu našu mladost predstavljala odmor od radnih obaveza u odnosu na društvo. U tom se periodu nije gradilo, dok je u periodu proljeća, ljeta i jeseni svatko imao gotovo svake nedjelje radni zadatak, bilo da se radilo o dežurstvu u planinarskim kućama, radnim akcijama oko prenosa materijal do gradilišta ili na samom gradilištu u okviru zanatskih ili običnih fizičkih radova na iskopima ili prenos kameina za gradnju, jer su sredstva toga radničkog društva bila skromna i nezatna, baš kao i njenih članova.

Otuda je zima za mnoge nas predstavljala jedinstvenu priliku, da kuće na Prenju opskrbimo u jesen hranom, pa da se zimi bez brige uputimo na planinu i nauživamo njenih ljepota, za čiji je užitak trebalo dovoljno kondicije, pokretljivosti i smjelosti. U nizu tih godina doživjeli smo veoma mnogo uzbudljivih trenutaka u kojima je svaki od nas otkrivao svoj karakter, svoje emocije, svoja htijenja, čeličeći se na strmim usponima, na udarima ledenih vjetrova, u hrvanju s planinom. Jedno takovo sjećanje i danas zaukljiao moje misli, a doživio sam ga u mjesecu veljači 1940. godine na Prenju.

Bila je to prva zima nakon otvaranja novozgradjene kuće na Crnom polju. Dogovor je

Cobanski stanovi pred Borašnicom

Foto: D. Šefer

bio da pođemo zajedno nekoliko dana na Prenj, ali je Lojzek morao svoj polazak odgoditi. Došao je četiri dana kasnije, a ja sam krenuo sam. Već u Boračkoj dragi dočekale su me zavijene staze. Nije bilo ni uobičajene prline — krijumčara hercegovačkog duhana. Još idući dragom počeo je padati snijeg, a na Crnom polju dočekala me bijesna snježna oluja i mečava. Srećom trebalo je još samo desetak minuta da se spustim do planinarske kućice. Odlična lokacija onemogućila je njenog zatrpanje i za najvećih snježnih oluja i padavina. Podignuta u sjevernom dijelu uvale Crnog polja do samo izvora žive vode, predstavljala je pravu blagodat nakon napornog izlaska uz Boračku dragu, a posebno zimi.

Ostatak dana i tu noć snijeg je nemilice padao, ali kao i uvijek na ovoj planini, promjene su česte i brze. Iznenada okrenuo je sjevernjak i počeo razgoniti sive oblake. Pojavilo se plavetnilo neba, koje je obećavalo lijep dan. Opremljen hranom za jedan dan, krenuo sam prema Vlasnom dolu zimskom markacijom koju smo prošle jeseni podigli od same kuće do izlaza u Vlasni dô. Planinarsku kuću na Jezercu našao sam toliko zatrpanu s ulazne strane, da bih morao odvaljivati šindru na krovu i odozgo se uvlačiti, pa da otvorim glavna vrata kuće. Odustao sam od toga i nakon kratka odmora pošao natrag u Vlasni dô.

Uživao sam u prekrasnim pejzažima i pogledu koji se otvarao na skupinu vrhova Sivadija. Zaokupljen ljepotom stao sam na mjestu gdje na drvenom stupu zimske markacije stoji naša stara tabla sa oznakom Vojno i strelicom koja pokazuje prema sedlu Prijedorcu. Stojim i razmišljam, da li da krenem na sedlo i pokušam uspon na jedan od tih vrhova u Sivadijama. Sve je bilo ovijeno snijegom, koji je protekle noći obilno pao, tako da su samo najstrmije stijene bile gole pokazujući mi svoju djevičansku ljepotu. Uživao sam gledajući ih i, čini mi se, milovao ih pogledom kao bijelo djevojče kojem sam mogao da se divim jedino sa pristojna odsto-

janja. Sunce se caklilo na beskrajnim bijelim površinama, koje su ispod najstrmijih strana bile izbradane malim snježnim usovima što su pali nakon prvih topnih sunčanih zraka s najstrmijih litica.

Nesvesno, vođen nekim nagonom, krenuo sam put sedla. Nešto me je nezadrživo vuklo. Želio sam da doživim nešto novo. Na sedlu otvarao se pogled na Rujišta i Velež, a ispod mene na Bijele vode. Lagano penjući se, pogled se proširivao na Crvanj sve do Morina, dok sam se, korak po korak, još uvijek na skijama i zaobišavši prvi izdvojeni vrh, našao u sedlu s njegove istočne strane. Sa sedla sam lagano napredovao stopu po stopu praveći stepenice u nabijenom snijegu — naravno, sada pješice.

Podne je bilo davno prevalilo, a sjevernjak šibao, kada sam se našao na vrhu u toj skupini Sivadija. Tek sam tada shvatio da je ovo moje samotno kretanje zasmećenim grebenima suviše smiono i ludo. Na slijedećem prijevoju ponovno stavljam skije na noge i dosta strmim spustom u nekoliko zavoja nadem se ponovno na domaku Crnog polja.

Slijedeći dan proveo sam na terenima iznad kuće prema Borašnici u sunčanju i razmišljanju, kako da jučerašnji izlazak na Sivadije ponovim s Lojzom, kada dođe. Sunčajući se promatrao sam visoko iznad kuće Sivadije i tražio pravac kojim bismo krenuli. Sunce se već spuštao zapadu, a sjene Sivadija produžavale gotovo do same kuće, kada se oglasio moj drug. Požurio sam mu u susret i već na kon stiska ruke i dobrodošlice ispričao mu svoj jučerašnji podvig i plan za zajednički uspon. Pogledao me šeretski i šaljivo primijetio: »Hoćeš li, da kosti ostavimo gore?« — ali je prihvatio moj prijedlog.

Jutro se rađalo vedro, okupano zlatnim zracima, dok su se visovi Sivadija caklili kao najljepši dragulji od blještavog odsjaja sunca. Krenuli smo prema sedlu koje razdvaja Bahtijevicu od Sivadija. Dan je bez oblačka, nebo modro kao zjenica oka, a nas dvojica odmorni i orni, da se uhvatimo u koštač s visinama. Snijeg idealan, mjestimično tvrd i

**Planinarska kuća na
Crnom polju sa Sivadi-
jama**

Foto: D. Šefer

nabijen, ali to nam ne stvara poteškoće. Uspon do sedla savladavamo penjući se u zavojima i koristeći se pri usponu konfiguracijom terena. Na sedlu novi vidici na smrčeve i bukove šume Crne gore, na jugoistoku Crvanj i Nevesinjsko polje, a desno Rujišta i Velež. Sve je u snijegu. Penjemo se južnom stranom prema grebenu glavne skupine. Na domak grebena kojih stotinjak metara skidamo skije i nastavljamo napredovanje vezani na moje staro alpinističko uže — lagano stopu po stopu, stepenicu po stepenicu. Lojzek me osigurava na pobodenim cepinima, a ja njega, u nedostatku drugog cepina, čvrsto ukopanim nogu snijeg i sjedeći. Nakon izlaska na greben nastavljamo zajednički i bez zadržavanja, jer je sunce ojačalo, a snijeg popustio, pa nije bilo bojazni da se okliznemo, a i vrh je bio već na dohvrat ruke.

Radost je podijeljena stiskom ruke, a uloženi napor i penjanje od četiri sata nagrađeno prekrasnim vidicima. Nemoguće je bilo odvojiti pogled od Prenjskog masiva i od njegovih vrhova. Kakvi kontrasti, kakva ljepota pogleda na Borašnicu, Osobac, Otiš, Zelenu glavu, Kamenac, lanac Vjetrenih brda i Lupooglavl! Koliko kontrasta iz ove perspektive na snijegom zaobljene glavice i oštре vrhove, na igru sjena po tom golemom prostranstvu.

Sjedimo na našim daskama i šuteći uživamo blagodati sunca i vidika. Sve miruje u veličanstvenom spokojstvu, samo se vjetar javlja na mahove i u nejednakim intervalima. Tko zna dokle bih tako sjedio, da me Lojza nije trgao iz mojih misli: »Zar ti nisi gladan?« Bio je uvijek veći realist od mene, pa i ovaj put. Izvadio sam pripremljene sen-

dvič i termosicu s čajem da organizmu vratimo utrošene kalorije, a zatim nastavimo silazak u sedlo sa koga sam se dva dana prije spustio u Crno polje. Ni danas nije bilo teže, ma da su nam taj spust ovoga puta otežavala manja usovišta s isturenih polica i obližnjih stijena.

Osvanuo je još jedan prekrasan dan. Bili smo spremni da napustimo Prenj. Sunce je već odskočilo, kad smo bili na visoravni sjevernog Crnog polja. Pred nama je Borašnica i njene valovite strane. Krenuli smo prema njenom vrhu. Tim putem prošao sam dva puta ljeti, a prije dva dana, dok sam čekao Lojzu, izviđao sam smjer izlaska na njen vrh, pa smo tragovima mojih skija brzo napredovali. Kada smo se našli na prijevoju jedne od kosa što se spušta s vrha u pravcu čobanskih stanova na Klecima, započeli smo uspon na vrh Borašnice (1897 m) pješice. Nakon tri i po sata našli smo se na njenom vrhu.

Pod nama je Bijela sa svojim zaseocima, lijevo Skok i Jezerce s Tarašom. Kakav veličanstven pogled na amfiteatralni barijeru što zatvara Rakov laz s vrhovima Otiša, Zelene glave, Motike i Velike kape iznad njega, na ubavu varošicu Konjic i njen kameni most na rijeci Neretvi. To sve zaista treba doživjeti, pa da čovjek shvati veličinu Prirode, koja nas u isti mah i zastrašuje i ispunjava neizmjernom zahvalnošću za pružene užitke.

Ne manje smo uživali u gotovo neprekidnoj vožnji s vrha preko stanarskih koliba Kleci do sela Krstaca i planinarske kuće na Papratinama. Tu smo prenoćili prije povratka u Sarajevo.

(Nastavak slijedi)

Ipak je bilo planinarski

KLARA POLAK
ZADAR

Nakon iznenadne zime, koja je grubo prekinula ove prve tople, proljetne, aprilske dane, ponovo je osvanuo sunčan dan. Slučaj je htio da je to bila subota, a kako subotom obično započinju svi moji planinarski izleti, tako sam i opet krenula u Paklenicu, bez prethodnog planiranja i dogovaranja. Jedini cilj mi je bio protegnuti noge i uživati po ko zna koji put u dobro poznatoj, dragoj prirodi. Ali, stigavši do doma u pratnji roditelja, koji su se priključili tom mom bijegu u prirodu, dočekalo nas je iznenađenje — dom je bio okružen radnicima, oko su pobacano ležale daske, klupe su bile neuredno raspoređene tu i tamo, stolice svuda naokolo. Začudih se šta sve to treba da znači, ali vesela, preplanula lica radnika-planinara sve su nam začas objasnila. U pitanju je bila radna akcija — »pituranje kužine« i oblaganje daskama glavne prostorije kao i stražnjih soba. Priključila sam se toj radnoj ekipi i začas se uživila u radnu atmosferu.

Zadatak mi je bio da mutim kreč, tako sam dobila naziv »mutikreč« ili »V. K. mješanica«. A to što sam ja umutila, naš predsjednik je prenosio na zid — dake on je bio nekakav pitur. Valjda je svim predsjednicima svojstveno da nešto ili nekoga pituraju. Ali, šalu na stranu, on je savjesno mazao, premazivao i vršio slične radnje s tim u vezi, tako da je čak zakasinio na većeru i bez prijedora progrutao hladne špagete. No prije te časne radnje pituranja, trebalo je zid išpatulati. Za to su bili odgovorni Rudi, Maksi, Mihajlo i naš omladinski voda u cvijetu svoje mladosti i mlađenачke snage — Bogo. Dakle, ova ekipa je bila najglasnija i kao posljedica toga najžednija (valjda je sva omladina takva!). U tu mladost ugurao se nekako i čika Hinko, ali sad ne ćemo biti cijepidlake za koju godinu više. Uostalom, u mladom društvu čovjek se osjeća mlađim — to je njegova vlastita izjava. Zatim se tu nalazio Veljko. On je imao dosta težak zadatak, a to je da ispuni sve buže, ljepše rečeno da zagnipsa šupljine i izravna neke krive Drine, tako da sve bude ravno i glatko. Njemu je pomagao njegov vlastiti dvogodišnji potomak Halan, koji je potreban alat odvlačio na neka skrovita mjesta, pa je trebalo dosta vremena da se nadu klješta, pila, čekić, čavli i slično.

Što se tiče čika-Ćede, nije mi baš jasno šta je on radio. On je, valjda, bio idejni vođa i dizao je poljuljani moral kod pojedinaca. U par navrata sam vidjela da je glavnom majstoru, koji je prikučavao daske na strop, pridržavao stolicu i dodavao daske. A pilili su

svi pomalo — kako je ko znao i mogao. Neki su pilili i noću. Uglavnom pililo se zdušno i na razne načine.

Čika Đuro (ali ne predsjednik, jer nije svaki Đuro i predsjednik) i čika Milovan su oni koji su nemilo lupali daske u stražnjoj sobi do kasno u noć, tako da ostali u prednjim sobama nisu nikako mogli zaspasti, a kamo li šta sanjati. Oni su maštali o svojim krevetima kod kuće i o tišini koja vlada dolje u gradu. Pravo je čudo da je Halan mogao zaspasti — valjda je dijete bilo premoreno svojim nastojanjem da nešto zagubi ili da se osobno izgubi.

A sve te teške radnike (bilo po radu ili tjelesnoj težini) trebalo je nahraniti. E, tu se istakao Rile. On je povazdan kuhao i pržio i zapržavao, povremeno je solio (vjerovatno bi i zapaprio, ali papra nije bilo), gulio (mislim krompirje) i inače obavljao kuharske radove. A to nije bilo ni malo lako, jer kuhinja nije bila tamo gdje je obično, iz već poznatih razloga. Kuhalo se ispod nadstrešnice. Tu su se nalazili pijati, lonci, šerpe, čaše, šolje, poklopci, tave — mislim da je to bio jedan od najsliskovitijih dijelova Paklenice. A tek kavki su se primamljivi mirisi odatile širili!

Sve to posude što ga je koristio za kuhanje, kao i ono iz kojeg se jelo i sa kojim se jelo, trebalo je oprati. Svoju vještinu u tome pokazala je Sonja, a njoj su asistirale Lori, Sanja i Doris. Bome, imale su pune ruke posla. Bile su tu još neke djevojke na kojima je radna ekipa odmarala oči i neki planinari koji nisu pripadali našem krugu marljivih.

U nedjelju se posao nastavio istim tempom kao i prethodnog dana. Kuhinja je bila gotova i formirana je nova ekipa za ribanje pločica, poda i stvari koje tu pripadaju. Mladost je opet preuzela stvar u svoje ruke u nešto izmijenjenom sastavu — Bogo, Sanja, Maksi, ja. Čika Hinko je opet na naš račun dobio epitet »mlad«. Rudi se tek nešto kasnije priključio radu. Spavao je dulje od ostalih — nismo provjeravali uzroke toga — možda čovjek voli uživati u noći, pa se to uživanje malo produljilo, a možda je brojao zvijezde, svi znamo da ih ima jako puno i da treba puno vremena da se izbroje. Ima i takvih koji danju broje zvijezde, pitajte moju mamu za savjet kako se to radi. Boljele su je noge, pa da se gotovo cijelo vrijeme orila pjesma.

Ne znam da li sam nešto zaboravila, osim da se gotovo cijelo vrijeme orila pjesma.

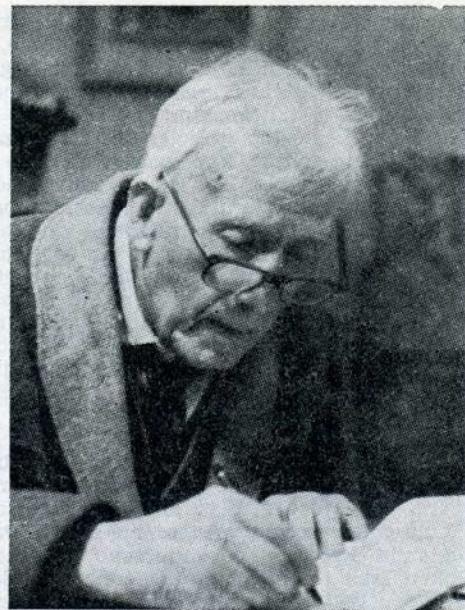
I na kraju, da sumiram. Bilo je neobično, zabavno, veselo i lijepo. Radilo se, smijalo i zabavljalo. Iako se nije planinarilo, bilo je — planinarski.

Stipe Vrdoljak

Prigodom 90-godišnjice života

U jednoj tijoj ulici grada Splita živi danas čovjek iznimno dugovječan čak i za današnja shvaćanja i mjerila. Izniman je to čovjek u svemu. Posmatraš li njegovu tjelesnu konstituciju, iznimna je. Nasojiš li da pronikneš u njegov uvijek živ i bistar duh — pogotovo u njegovim godinama — iznimani je. Njegov život i njegov rad također su iznimni. Dobrota, prijateljstvo, značaj, osobine koje je uvijek ispoljavao i još uvijek ispoljava, iznimka su. Trebalo bi o svemu tome ponaosob progovoriti da bi se octrao lik čovjeka koji danas u toj tijoj splitskoj ulici živi prilično osamljen, da ne kažem zaboravljen. Osamljen svakako, a zaboravljen i ne može biti, prvo, jer se ono što je za planinarstvo u Splitu i Dalmaciji učinio ne može i ne smije zaboraviti, drugo, što se on sam svojom ne-prestanom aktivnošću otimlje zaboravu. Prelistajmo »Naše planine«, »Planinarski list«, »Povijest sporta«, uvijek ćemo tako naći njegove radevine punе svježine i duha, kao da vrijeme ne prelazi preko autora tih redova. Zadjemo li malo dalje u prošlost uvijek ćemo ili u Biltenu PD »Kamenjak« (Rijeka) ili u »Našim planinama« sretati to ime, koje je životno povezano s planinarstvom, sa sportom,ime koje odiše zdravljem duševnim i tjelesnim, produhovljeno i očeličeno principijelnošću, značajem i dugom borbom za ono što je čovječno, pravedno i lijepo. Život je njegov uvijek bio usmjerjen ka visinama, ka stvarnim planinskim visovima i k idealima koji čovjeka čine čovjekom.

Stipe (Stjepan) Vrdoljak rodio se 18. lipnja 1884. godine u Cavtat u činovničkoj porodici. Po potrebi službe obitelj se često selila, tako da se Stipe ni ne sjeća svoga rodnog mjesta koje je, uzgred, ne samo jedno od najstarijih naselja na našoj obali (Epidauros, starogrčka kolonija) već je i kolijevka mnogih slavnih imena naše kulture (Baltazar Bogišić, Vlaho Bukovac). Ne mislimo time reći da je možda slavno mjesto utjecalo na daljnji život svoga sina, ali dobro je i to zabilježiti. Što se svoga korijena i podrijetla tiče Stipe Vrdoljak je uvijek osjećao i isticao da je pravi njegov zavičaj Imotski, dakle opet jedno slavno mjesto zagorske Dalmacije, kraj gdje je vjerovalno nastala i pred dvije stotine godina zabilježena i zaboravu oteta slavna »Hasanaginica«. A po duhu, temperamentu, karakteru, govoru i akcentu Stipe Vrdoljak je pravi Imočanin. Tu je, naime, započeo svoje školovanje. Seljakajući se po Dalmaciji on je gimnaziju učio u Sinju, a završio ju je u Splitu položivši ispit zrelosti. To su, dakle, mjeseca gdje se ubolio njegov karakter, koja su ga od dječarca učinila mladićem i čovjekom. Od dalmatinskih mjeseta još je tu Zadar gdje je služio vojsku i dobio prvo zaposlenje. Od tada seli na sjeverni Jadran gdje će

provesti dobar dio života. Ali, životne prilike i neprilike odvele su ga i daleko u unutrašnjost ondašnje Austro-ugarske monarhije. Bio je, naime, pokušao da se dalje školuje u Trstu na tamošnjoj Višoj trgovачkoj školi (čuvena »Rivoltella«), ali mu nisu dostajala sredstva, pa se morao zaposliti kod austrijske Južne željeznice. Kao službenik željeznice službovao je u Grazu i u talijanskim i u njemačkom dijelu Tirola (tada sve u granicama Austro-ugarske monarhije). Na kraju, dobio je namještenje u Matuljima iznad Opatije, gdje ga je zatekao kraj prvog svjetskog rata, slom i raspad austrijskog carstva, ali i talijanska okupacija. Okupatori su ga uhapsili i zatvorili u Trstu. Kad je (»privremeno«) pušten iz zatvora, prebjegao je u Jugoslaviju (1919). Od tada je — uvijek kao činovnik na željeznicama — službovao u raznim mjestima: Sisku, Velikoj Gorici, dok nije ponovno dospio u svoju rodnu Dalmaciju, u Split. U Splitu je radio sve do odlaska u mirovinu, 1960. godine. Umrovljen je kao stručnjak za tarife u internacionalnoj špediciji poduzeća »Transjug«.

Kako je lako, a koliko je teško ispričati suhe činjenice jednog života dugog devedeset godina! Rekli smo sve, a opet nismo rekli ništa. Jer, u ispričanom životu jednog kancelarijskog trudbenika austrijskih i jugoslavenskih željeznicu ne sadrži se pravi život Stipe Vrdoljaka. Njegov pravi život počinje tek da buja izvan zidova željezničkih postaja i uredskih prostorija.

Ne možemo i ne smijemo mimoći njegovo djelovanje i njegov rad na polju fizičke kulture, jer je on dalekosežan, zamašan i u mnogome pionirski. On je postao član »Sokola«, organizacije, koja je u svoje doba bila

zaslužna ne samo za razvitak i propagiranje tjelovježbe, već i za nacionalno buđenje, pogotovo u Dalmaciji, koja je bila u tom pogledu dvostruko ugrožena: austro-ugarskim odnarođavanjem i talijanskim presizanjem (iridentizmom). Postao je član te organizacije prije 1900-te godine, kad su to austrijske vlasti još zabranjivale. Kao član i funkcionierte organizacije radio je u Trstu, Volosko-Opatiji, Sisku i Splitu. U ovom poslijednjem najduže. No, i tu se, na tom polju, uz fiskulturnu djelatnost, odmah u njemu javila i njegova osnovna zica: literarna. Zarana je počeo da piše suradujući u raznim dnevnicima i tjednicima i, uopće, štampi tadašnje sokolske organizacije, a od 1926. do 1939. urednik je časopisa »Soko na Jadranu« koji je izlazio u Splitu.*

Ipak, njegovo je srce postalo i ostalo najvjernije planinarstvu. U planinsku prirodu svoje domovine zaljubio se šesor-Stipe, mogli bismo reći, još 1910. g. kad je preko Učke i Lupoglava krenuo pješke na slet u Pazin. Od tada kao da se zavjetovao planinama. Dok u Istri još nije bilo ni jednog planinarskog društva on se penjao na istarske planine, sam ili prateći prijatelje-entuzijaste (npr. češkog slikara Janovskog). No, pravi njegov planinarski život počinje tek u Splitu, gdje se godine 1932. učlanio u tadašnji HPD »Mosor«. Vjeran je član i današnjeg PD »Mosora«.

U dugom razdoblju od preko četrdeset godina svoga »organiziranog« planinarenja i djelovanja u planinarskoj organizaciji, Stipe je Vrdoljak sve više postajao duša toga pokreta ne samo u Splitu već i u Dalmaciji. Nije važno, niti može biti od presudnog značenja, nabranjanje koliko je odlazio u planine, na koje se vrhove peo, koliko se puta npr. popeo na Mosor ili Kozjak (tipične planine splitske najbliže okolice), ili koliko je puta stao nogom na vrh Biokova ili na vrhove Velebita. Značajno je ono što je on radio i što je učinio za planinarstvo u Splitu i Dalmaciji. A učinio je mnogo, pogotovo na literarnom polju. Možemo uzgred, po kroničarskoj dužnosti, spomenuti da je nekoliko godina bio

tajnik društva »Mosor«. No najveća mu je zasluga što je spasio od propasti i zaborava povijest planinarstva u Splitu i Dalmaciji. Jer, neka neobjašnjiva nebrižljivost nekih uprava i članstva »Mosora« doveća je do toga da je sva arhiva tog društva od njegovog osnivanja (1925 godine) do novijega vremena uništena i propala. Da se razumijemo, nije ta arhiva propala u ratu niti uslijed nekog neprijateljskog prepada, već uslijed inertnosti, lijeposti, nebrige i nedgovornosti onih čija je dužnost bila da je čuvaju i očuvaju. Da nije bilo Stipe Vrdoljaka koji je na vrijeme, dok su još postojali bar dijelovi te arhive, počeo da piše povijest najprije HPD »Mosora«, pa zatim PD »Mosora«, cijelo jedno historijsko razdoblje te kulturne djelatnosti u gradu Splitu i Dalmaciji ostalo bi nerasvjetljeno, nepoznato i za uvijek predato zaboravu.

U svjetlu ovoga što je rečeno nije ni potrebno detaljno nabrajati sve ono što je Stipe Vrdoljak o planinarstvu i za planinarstvo napisao. On je ne samo usputni glorifikator i propagator planinarstva. On je njegov historičar. A to je za Split, Dalmaciju i planinarski pokret u njima nepromatrana zasluga.

Uvijek kad me sreća nanese u Split navratim u onu tihu splitsku ulicu u blizini Bačvice gdje već godinama živi čovjek, koji je doduše poodavno prestao da se penje po vrhovima »gdje vjetrovi i orlovi stolju i caruju«, ali koji još uvijek gori planinarskim oduševljenjem kao baklja i svojim svjetlom ozaruje prijatelje i štovatelje. Malo je još nas koji ga posjećujemo. Mladi su ga, nažalost, zaboravili. A planinarska omladina Splita trebalo bi da je prva u uvažavanju i štovanju Nestora planinarstva u Dalmaciji. Čovjeka, koji ne samo da je ono što je Nestor bio i značio junacima Ilijade, već je prava i živa mudrost i iskustvo, prava savjest i prošlost planinarstva.

S poštovanjem i od srca pružam mu ovu kritiku cvijeća prilikom njegova devedesetog rođendana.

Boris Regner

* Još jednom podsjećamo da je Stipe Vrdoljak mnogo pisao i još uvijek piše. Njegovi radovi obuhvaćaju članke planinarske sadržine kao i duže napisе iz povijesti planinarstva. Pošto nije bilo moguće pronaći i sakupiti sve njegove rade, spominjemo ovom prilikom — sumarno i nepotpuno — ono što je karakteristično za njegov planinarski — sportski književni rad. Sumarna bibliografija obuhvaća:

»Kroz prošlost do sadašnjice — Planinarsko društvo Mosor Split 1926 — 1951.«

»Planinarsko društvo Mosor Split 1945 — 1967«, izdanie Komisije za povijest fizičke kulture Hrvatske, Zagreb — Split 1968. g.

Mnogobrojni članci planinarskog sadržaja u prednatrom »Hrvatskom planinaru« od polovine tridesetih godina do početka drugog svjetskog rata, u »Našim planinama« od 1949. g. do danas, u »Biltenu PD Kamenjak«, Rijeka, i »Planinarskom listu« istog izdavača, radovi i članci u »Povijesti sporta«, časopisu Saveza za fizičku kulturu Hrvatske.

Radovi i članci iz perioda prije prvog svjetskog rata kao i oni iz oblasti fizičke kulture između dva rata nisu nam bili dostupni pa ih niti sumarno ne možemo spomenuti.

Prošlost planinarstva u Kragujevcu

Prigodom 40 godina organiziranog planinarstva u Kragujevcu i 25 godina PD »Dimitrije Janković-Cici«

MIODRAG KRUNIĆ

Kada u ovoj jubilarnoj godini slavimo 100 godina od osnivanja prve planinarske organizacije u Hrvastkoj i uopće u Jugoslaviji, trebalo bi da svaki za svoj grad nešto napiše o počecima planinarstva u njemu i tako ostavi pismenog traga, da oni koji dolaze iza nas i koji budu pisali historiju planinarstva, imaju na osnovu čega da je pišu. Ovo tim prije što mnogi stari planinari koji nešto o tome znaju, umiru, a velika većina poslijeratnih društava u Srbiji, uslijed nemanja stalnih prostorija i čestih promjena uprava, pogubila je svoju arhivu, tako da mnoga ne znaju ni godinu osnivanja svoga društva.

Ideja o osnivanju planinarske organizacije u Kragujevcu potekla je od mlade grupe sokola-vježbača, koji smo dosta često pravili izlete po okolini. Kako smo bili dobri drugovi, svakodnevno smo se sastajali i diskutirali o svemu i svačemu. Jednog dana rešismo da osnujemo planinarsku organizaciju, pa kada već pravimo izlete, neka to bude planinarski, a ne sokolski. To je bilo krajem 1933. godine kada je u Kragujevcu osnovan smučarski klub. On je ubrzo organizirao smučarsko takmičenje na 15 km, na kome smo sudjelovali i mi sokoli. Osnivanje smučarskog kluba potaklo nas je još više da što prije ostvarimo našu zamisao o osnivanju planinarske organizacije.

Početkom 1934. godine pišem Srpskom planinskom društvu u Beograd i »Fruškoj gori« u Novi Sad i tražim od njih uputu o osnivanju podružnice. Dobijene materijale proučavam i odlučujem se za Srpsko planinsko društvo, zato što ono u svom naslovu ima riječ »planinsko«, dok »Fruška gora« toga nema. Bit će od interesa za historičare planinarstva u Srbiji da iznesem stanje u »Fruškoj gori« na početku 1934. godine iz materijala s kojima raspolažem. Naime, među poslatim materijalima koje sam dobio bila je i brošura izdana 1933. godine pod nazivom: »Društvo Fruška gora Novi Sad — društvo za unapređenje turizma«. U toj brošuri štampano je »Upustvo br. 1250/33 za osnivanje i Pravilnik o organizaciji i poslovanju povereništva društva Fruška gora«. Ova brošura je bila presudna da se odlučim za Srpsko planinsko društvo, jer nigdje nije bilo riječi o planinarstvu već samo o turizmu. U časopisu »Putnik« — časopis za planinarstvo i turizam br. 2/34, koji sam takođe dobio, spominje se planinarstvo.

U časopisu »Putnik« štampan je »Izveštaj središnjeg upravnog odbora društva Fruška gora u Novom Sadu podnesen X. redovnoj glavnoj skupštini društva (24. VI. 1934. godine

na Iriškom Vencu)«, iz koga sam vidio da je »Fruška gora« uglavnom turistička organizacija koja u svom sastavu ima sekcije: planinarsko-izletničku, fotosekciju, zimsko-sportsku i druge. Prema tom izvještaju planinarsko-izletnička sekциja bila je najaktivnija. Te 1934. godine »Fruška gora« je imala 14 podružnica i 24 povjereništava, od toga u Srbiji dvije podružnice (Arandelovac 80 članova i Gornji Milanovac 16 članova) i četiri povjereništava (Rudnik Kačerski, Kragujevac, Topola i Mladenovac).

Povjereništva (kao i podružnice) su osnivana u turističkim mjestima i sastojala su se većinom od jednog čovjeka koji je davao podatke i činio usluge središnjoj upravi oko organiziranja turističkih izleta i prikupljanja članova. U Kragujevcu je bio povjerenik Milan Ilić, profesor gimnazije i, evo izvještaja sa skupštine na Iriškom Vencu o radu povjereništva Kragujevac: »Osnovano 6. IV. 1932. Povereništvo je radio veoma slabo. Nije opravdavalo nade koje je središnja uprava u njega polagala. U toku je reorganizacija povjereništva i, eventualno, osnivanje podružnice. Povereništvo je nekoliko puta išlo središnjoj upravi na ruku oko pribavljanja podataka iz Kragujevca«. Isto važi i za povjereništvo u Topoli (povjernik: Opštinski sud) i u Mladenovcu (povjerenik: Dragomir R. Milović, privatni činovnik), dok je Rudnik nešto bolji i imao je 14 članova (povjerenik: Miloje Nikić, hoteljer).

»Fruška gora« je osnovana 12. IX. 1924. godine kao planinsko društvo. Pretrpjelo je reformu 1925., 1926., 1927. i 1929. godine, da bi na IX Glavnoj skupštini, održanoj 28. V. 1933. donjelo »Osnovna pravila društva »Fruška gora«, odštampana maja 1940. godine i stupila na snagu 1. VI. 1940. godine, kao planinarsko-turističko društvo. O ovim čestim reformama i sedam godina čekanja od donošenja pravila do njihove primjene, znat će bolje i više da kažu stari planinari Vojvodine. Toliko o »Fruškoj gori« i njenoj aktivnosti na području uže Srbije, koja je bila mnogo manja nego na području Vojvodine, ali to nije tema ovog članka.

Što se tiče SPD-a, od njih smo dobili Poslovnik o odnosu SPD-a i njegovih podružnica i Pravila društva donijeta na skupštini društva 2. VII. 1930. godine, a koja je po primjedbama vlasti dopunjeno Upravni odbor na sjednici od 7. VII. 1932. godine. Po članu 17. tih pravila podružnica se može osnivati sa najmanje 15 članova. Htjeli smo da naša podružnica bude što masovnija pa smo u tu

svrhu razvili živu agitaciju među svojim prijateljima i poznanicima, kako među radnicima u Vojnotehničkom zavodu (danas »Crvena Zastava«), tako i među sokolima čiji je socijalni sastav bio raznolik (daci, studenti, radnici). To su sve bili omladinci s najviše 26 godina starosti.

Poslije priprema zakazali smo i održali osnivačku skupštinu 2. II. 1935. godine, na kojoj smo izabrali upravu od 10 članova i raspodijelili funkcije: predsjednik Miodrag Krušić, sekretar Bratoljub Subotić i blagajnik Predrag Golić. Odmah po osnivanju podružnice htjeli smo da se predstavimo građanima Kragujevca i obavijestimo ih o našem postojanju. U tu svrhu odštampali smo plakat velikog formata u kome smo pored obavijesti o osnivanju naše podružnice upoznali gradane sa zadacima i ciljevima naše podružnice, kao i koristi od planinarenja uopće. Sjećam se da smo kao moto na plakatu stavili izreku Cicerona: »Bezbrojne su vještine pronađene i opće koristi stecjene poukom iz prirode«. Mnogo mi je žao što nisam sačuvao bar jedan plakat, jer smo na traženje sekretara SPD-a Vojina Smoljake sve plakate poslali njemu da ih pokaže drugima kao uzor.

Naš prvi zvanični planinarski izlet po osnivanju podružnice bio je pohod u Istočnu Srbiju 26-29. IV. 1935. godine zajedno sa članovima SPD-a iz Beograda, kojom prilikom smo obišli Zlatsku pećinu, Brezovačku Banju, Crni Vrh, Stol, Veliki Krš i Borski rudnik. Veći i masovni izleti u 1935. godini bili su 19. V. 35. na Crni Vrh (Jagodinski) i 17. VI. 35. na Stolove. Slijedećih godina, pored izleta u okolinu, išli smo na Rudnik, Ostrovicu, Kopaonik sa skijama 22-25. IV. 1938, gdje je bilo dosta Beograđana i Novosadana, zatim na Goč, Stolove, Kotlenik itd.

Pošto je među članovima bilo dosta fotoamatera, to smo ubrzo osnovali i fotosekciju kojoj su prišli i ostali ljubitelji lijepih fotografija iz Kragujevca. Prostorije za rad fotosekcije ustupilo nam je društvo Crvenog krsta, tako da su naši fotoamateri imali dobre uvjete za rad. Na prijedlog naših fotoamatera naša je podružnica priredila 1938. godine izložbu planinarske fotografije u velikoj sali Vatrogasnog doma u Kragujevcu. Na ovu izložbu pozvali smo planinarske organizacije koje su imale svoje fotosekcije kao i pojedince. Na panoima u Vatrogasnem domu izlagali su pored naših fotoamatera i Beograđani, Vojvodani i dosta Zagrepčana, s fotografijama velikog formata. Sjećam se vrlo uspjele fotografije munje, Skradinskog buka i drugih koje su nam poslali Zagrepčani (Grizbah i Knaus i drugi). Izložba je bila otvorena desetak dana i mnogi Kragujevčani su tada prvi put vidjeli ljepote naših planina. Ovo je do sada jedina izložba ovakve vrste u Kragujevcu.

Rat prekida svaki rad ne samo planinarskih već i drugih organizacija. Ali zato odmah poslije rata, kada su se počele izdvajati pojedine sportske grane iz Fiskulturnog saveza,

osnivamo 1948. Inicijativni odbor, a na skupštini 10. II. 1949. i planinarsko društvo »Dimitrije Janković-Cici«, po imenu prvoborca našega grada. Društvo je masovno, jer smo i kao Inicijativni odbor pravili izlete s velikim brojem članova. Naš najmasovniji izlet poslije osnivačke skupštine bio je 1. maja 1949, kada smo izveli na Stolove 130 planinara i učenika srednjo-tehničke škole iz Kragujevca. Sutradan 2. maja, pošto smo vratili učenike kući, nas 47 odlazimo na Goč (Dobra Voda) gde je bilo dosta planinara iz Beograda i Novog Sada. Drug Koča Jončić u knjizi »Planinarstvo Srbije«, izdanje 1951. godine, na strani 37. kaže: »2. maja organizovan je prvi čisto planinarski masovni izlet sa 150 učesnika iz Beograda i Novog Sada«. Dakle o Kragujevčanima ni nije, iako smo mi izlet na Stolove izveli s namjerom da potaknemo rad planinarskog društva u Kraljevu čiji je predsjednik bio Relja Novaković, koji nas je sačekao i pozdravio. Isto tako u knjizi »Planinarstvo Srbije«, na kojoj inače treba čestitati autoru, što je za tako kratko vrijeme (1950-1951) mogao da skupi toliko podataka, nema ni spomena o predratnom planinarstvu u Kragujevcu. Opravданje za ovo može se naći što je autor sve ovo radio na brzinu i što se oslanjao samo na planinare iz Beograda i Novog Sada, jer nas iz unutrašnjosti nije znao, te zato ova knjiga ima i netačnih podataka (govori o predratnim podružnicama u pojedinim mjestima, kojih nije bilo, već su to bili samo povjerenici, kao u Kragujevcu). Zatim proglašava neke posljedratne planinare za predratne).

Drugi naš najmasovniji i najkvalitetniji izlet sa 36 članova bio je osmodnevni pohod u Sloveniju 3-10. IX. 1949. sa obilaskom Bleđa, Bohinja, Planice, usponom na Triglav (15 članova), Rijeke, Crikvenice i Opatije. U 1950. bili smo na Kopaoniku, Tari (69 članova), Beljanici, pa na prvom planinarskom sletu na Kopaoniku 1951., kao i na ostalim sletovima, nošenju prve palminarske štafete, Tragom II proleterske brigade od Čajniča do Sutjeske 1958. i svim većim akcijama koje je organizirao Planinarski savez Srbije.

Na prvoj redovnoj godišnjoj skupštini PSS, koja je održana u Beogradu 4-5. II. 1950, društvo »Dimitrije Janković-Cici« je pohvalio i nagradio s 20.000 dinara Sindikat Srbije kao društvo sa najvećim brojem radnika. Još jedan velik uspjeh društvo je postiglo izgradnjom planinarskog doma na Žeželju uz veliku materijalnu pomoć Sindikalnog vijeća iz Kragujevca. Radovi na domu počeli su u proljeće 1949., a dom je otvoren 13. X. 1951.

U ovoj općoj jubilarnoj godini društvo »Dimitrije Janković-Cici« slavi dva jubileja: 40 godina od osnivanja prve planinarske organizacije u Kragujevcu i 25 godina svoga postojanja, rada i postignutih rezultata u planinarstvu, koji nisu mali. Neka mu ovaj članak bude podstrek za još bolji i plodonosniji rad uz iskrene čestitke.

Vrelo u kamenu

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Zemlja Hercegovina. Krševita. Sunčana. Bezvodna.

Ovdje, na zemlji Hercega Stjepana, pred ljudskim okom i u njegovož živi je kamen i sivilo. Kamen visok i tvrd. Cijeli život je vezan i odvija se na kamenu.

I vode, sve što ih ima, izviru iz kamena ili ispod kamena.

I hercegovačke zelene oaze okružene su kamenom. Dakle, svugdje kamen, stamen. Svugdje kamen, znamen, koji daje posebnu draž i ljepotu cijeloj Hercegovini.

Jedna od hercegovačkih zelenih oaza je i ona što se zove Borik, smještena između kamenih masiva Čavarovo i Bošnjakovo brdo.

*

Sunčan dan. Neodoljivo je mirisalo rano hercegovačko proljeće. Golo drveće u Boriku napućilo je ,nabreklo, poput grudi mlađe devojke — Hercegovke. Samo što nije puklo i — list pustilo.

Vlažna riječna mahovina i zeleno raslinje poslušno i ponizno se povija pod jakim valovima snažne vode — bistre kao suza gimnazijalke za prvom neuzvraćenom ljubavi.

Sjenice i novoprdošle laste nadlijetale su vodu, posebno jake izvore, slične onim na Vrelo Bosne. Iz njih krkla voda kao nedovoljno preklani bravi. Cvrkutale su i pjevale. Nadlijetale vodu sa svih strana. Slijetale na drveće, kao da traže pogodnije mjesto za pjevanje ili za nestasuňu i pomamnu svoju igru. Očito su se radovale i pjevale proljeću.

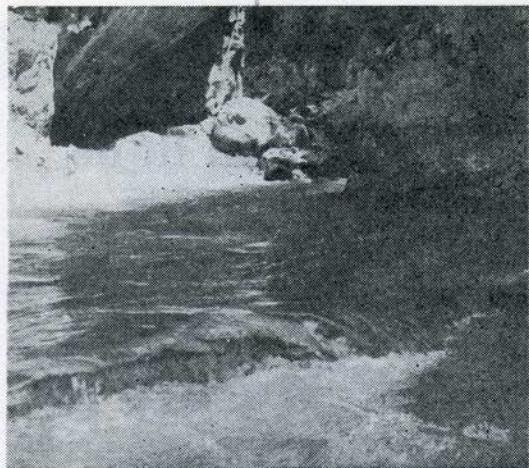
Nekoliko drvenih mostića omogućuje prilaz izvorima i prelaz vodenih tokova u svim pravcima.

Mala kolonija vodenica i stupa, umornih od dugog i napornog rada, stenu od vlastite starosti, skrhane zubom vremena. Sivo patinirane, stoje kao okamenjene, a i jesu kameni. Zjape prazne i nijemo svjedoče o prošlim vremenima. Nekada su, ne tako davno, pred njima stajali karavani brdskih konjica i hercegovačkih magaraca, natovareni žitom ili sirovim suknom. Danima i noćima su znale te četvoronožne životinje i njihove sahibije da čekaju, da bi došli na red za meljavu ili valjanje sukna.

Danas su stupe zaustavljene, jer odijelo od suknja skoro nikо više ne nosi, nego od štoča, svile i najlonja. Ne jede se više u tome kraju pšenični ,raževi, ječmeni ili kukuruzni hljeb, nego bijeli ili polubijeli, a ima ga u izobilju.

Stupe i vodenice danas služe kao dokaz prohujalog i tegobnog života ovog dijela zapadne Hercegovine. Danas je to, zaparavo, turistička atrakcija.

Vodenice i stupe su zaustavljene ovim našim današnjim boljim vremenom. Pregazilo ih je vrijeme. Zastarjele su. Samo voda iz

kamena šiklja, kulja, teče, šumi — obilato. Preporođeno kao što je ovaj kraj preporođen od minulog rata do danas.

Ovdje na izvoru, pored vode, glasno se govorи — da bi se nadvikao prodoran šum Lištice.

Teče jedna rijeka što se zove Lištica, iz utrobe kamene, iz suhe i bezvodne planine Čabulje.

Navire i hita rijeka Lištica, taj dragocjeni krvotok u hercegovačkom kamenjaru. Žubori veselo i razdragan — kao razmaženo dijete, mezimče. Prelijeva se preko kamena kao pihavica. Sve je ovdje u Boriku kao od iskona: voda, stupe, kamen, vodenice, brzaci i vrbaci. Teče, hući prodornim hukom i cijelu uvalu ispunjava veselim zvukom.

Dolje, nekoliko kilometara niže, Lištica »umire« u ravni, u polju. Ali prije toga neštidimice izore ono malo škrte zemlje, pa tako čini Mostarsko blato. Jezivo je i tužno to blato — pomiješana voda i zemlja. Blato kao blato: ogavno, prljavo, kao i svako drugo blato. Tako neslavno i tugaljivo završava svoj kratki životni put jedna čista, bistra, snažna rijeka — Lištica.

* * *

Sunce se presijavalo na zapadu. Bilo je okruglo, ružičasto, purpluno.

Sunce je potamnilo. Skrilo se iza oblaka. Njegovi zraci slazili su sve niže, samo je jedan snop obasjavao stijene Čavrova i visoki zvonici franjevačkog samostana na Širokom briježu.

Sunce je odavno utonulo u Lištici, a kamen je još dugo gorio. Lagano je umirao jedan proljetni dan, nestajao kao stupe i vodenice na izvoru Lištice.

Mrak je obuhvatio prostrano Mostarsko blato, noćna tmina prekrila kamenje i oskudno žbunje oko ceste Lištica-Mostar.

Mjesec je virio iza zasnježenog masiva Velža, stidljivo i blijedo, kada smo stigli u najveći i najljepši hercegovački grad — Mostar.

Tvrdoglav biti ili ne

Uz XVII memorijal »Janko Mišić«

JURAJ POSARIĆ

ZAGREB, PD »Željezničar«

Samo jednom čovjek načini grešku, greškicu. Udari glavom o kamen i skoči iskra, potpali misao, bankpost, karbon pelir i stroj...

A zatim: — Gle, ide Humanii. Zdravo Humanii, kako si? Kako šprinterice? Itd.

Odluka Upravnog odbora, finansijski plan. I tako sjedi Velika komisija za natjecanje jednu večer i slaže propozicije. To mora biti iscrpak i sažetak Ideje. Jura, Đalma, Duda i ja. Mudra lica, natjecanje je republičko, nije »skajgod«. To, znači, moraju biti Propozicije.

Plavičasti dim dviju cigareta radi zamršene krivulje i plazi atmosferom nekud prema »Médvednici«. Tajnik zamišljeno šara očima po papiru, a dvije bore na čelu prelaze u pitnik.

— Sto, želiš da me oni zmajevi pojedu poslije tog cirkusa? Takve pokuse si vi lijepo radite kad stvar ne bude republička ili ja odustajem! Baš ste mene našli da kušam tu kašu...

Sklanjam glavu ispod stola da izbjegnem zvučni tornado i, što ču, izdižem bijelu, malo onečišćenu maramicu.

Porasla je hrpica pepela u pepeljari i stvorene su Propozicije. Kemičari i agronomi to zovu kratko: hibrid.

Slastičarnica u Samoboru. Stvara se pakleni plan. Šaram olovkom po karti, a Duda mi odobrava preko stola osmijehom uokvirenim žutom kremom kremšnite. Operacija »Samoborska kremšnita«.

Kiša i susnježica. Padamo s brijega nad Sv. Anom na tvornicu »Kristal« i pušemo na brijeg preko puta. — Kad već moraju trčati, onda će ovo biti brzinska etapa, — komentiram ja i šnjofam po propupaloj šumi poziciju za slijedeću KT. Susnježica se pretvorila u snijeg, a Slavekovu klet ispunile su pare juhe i »Čikoš gulaša à la Slavek«. Rezoniramo špiljarski. KT se moraju na takvim mjestima označiti po pravilima kao i jame u kršu. Slavo se smjulji. On je stariji speleolog nego ja. Zna da pravila nema. Ali to natjecatelji neće znati.

Viziram ja, vizira Krešo, vizira Duda, krug je zatvoren.

— Kaj misliš, da pitamo nekog gdi smo, — pada ideja.

— Pa da onda stavimo dolje na put štand »Informacije za KT-9«.

Pokojni kartograf, koji je nacrtao četiri kružića u kartu, a mi vidimo dva vrha i ništa više, štuca u grobu.

Menu à la »Janko Mišić '74« je pripremljen. Još kupujem flomastere i baterije. Bicikl bez blatoobraća je po kiši gala stvar. Pedeset kilograma papira, plaheti, pokala i aluminija se penje na Oštrc. Ispod toga nalazi se velika Komisija i tri vojnika. JNA hvala! Počelo je u pola šest. Trideset kontrolora zijevarajući nosi svoje krpice i grabi za traserima niz brijege.

Dvije minute prije osam steže me oko srca. Od planinara i ostalih ne vidi se niti Samoborski muzej, a kamo li startno mjesto. »Mišićeva« krilatica: — Tradicionalno masovno palninarsko... itd. postaje mi jasno, a narоčito ono »masovno«. I još dvjestotine i deset pionira:

— A gdje se mogu kupiti mikići, striček? Striček bježi u prirodu, a iz gungule starteri dozivaju. Es-O-Es. Naš hibrid buja i raste.

Prvi. Puls dvije stotine, tlak dvije stotine i dvadeset kroz stopedeset.

— To je tvoj »humani sistem« jel? — nazire se kroz hroptanje.

— Pitaj PSH.

Oko drevne kapelice na Gradišću vrvi od ekipa. Traže KT-2.

— Tko vas je doveo ovamo, — pitam — agencija »Atlas«? Gledam, Dude nema u bližini.

— Ne, strelica — kažu.

KT-2 je bila na drugom brijezu.

Cujem preko stanice, da Juru na cilju razapinju na križ. Nije ni čudo kad su oni sa starta stigli na cilj.

— Žalbe samo na papiru! — olakšavam Juri stanje, poznavajući naš mentalitet: svih volimo pričati, a pisati baš i ne. Pisanih (pismenih, kako se kaže) žalbi nije bilo. Tako je to. Misao treba sasjeći jezicima, ali slovo treba dokazati. Fanikin računski centar (Srce) u »dvojki« radi nepogrešivo. Među tim papirima se autor sustava uopće ne snalazi. Potvrđuje se ona: Teorija bez prakse...

Povlači se cilj. Napetost je sve napetija. Stalno se provaljuje računarcima, a Fanika i Frida love papire koje propuh želi istrgnuti iz mukotrpno slaganih nizova. A nizovi su gotov plasman.

Dvadeset (!) minuta poslije kitimo pobednike loncima i počastima. Svi plješču, poneki nešto mrmore.

U dvije kategorije moglo se, osim svega, i planinariti. Tamo su samo karta, kompas i planina bili protivnik čovjeku. A poslije osmijeh i zadovoljstvo. I to tako mora biti.

Zbog zadovoljstva biti tvrdoglav, isplatiće se.

Franjo Abramović

U povodu 50-godišnjice planinarskog staža

U Prijedoru živi Franjo Abramović, jedan među starijim planinarima u BiH. Iz njegovih sjećanja možemo dobiti nekoliko interesantnih podataka o planinarskom životu u Prijedoru, kako između dva rata, tako i poslije oslobođenja.

Roden je prije 67 godina u Prijedoru, a još uvijek je aktivni društveni radnik u Planinarskom društvu »Klekovača«.

Već kao 15-godišnji dječak obilazi sam okolna brda Prijedora, a u 18-toj godini Grmeč i to u oktobru, u vrlo nepodesno godišnje doba za obilazak ove puste planine. Ako se uzme u obzir da je to 1925. godina i da u Prijedoru nema razvijene planinarske tradicije, onda to s pravom možemo nazvati pionirskim planinarstvom u ovome kraju. Često izlazi pješice na Kozaru, jer kako kaže Franjo, bicikl je bio luksuz, a autobuski prevoz nije postojao. Omiljena mjesta na Kozari bila su mu Kozarački kamen i Mrakovica.

U to vrijeme imao je priliku da nekoliko puta ode u Sloveniju i tu je vidio kako subotom i nedjeljom odlazi u planinu staro i mlado, muško i žensko, što ga je još više oduševilo, ali nije mogao naći u svom mjestu istomišljenike.

Godine 1932. planinari Hrvatske slavili su otvaranje špilje na Plitvicama. Tome činu prisustvovao je i Franjo s još jednim prijateljem i tada se upoznao s mnogim planinarkama iz Zagreba. Poseban dojam na nj je učinio profesor Josip Pasarić, koji je otvorio špilju i tom prilikom održao govor o planinarstvu. Od profesora Pasarića dobio je adresu Hrvatskog planinarskog društva i postao njegov član, ali mu je članska legitimacija i društvena značka nestala za vrijeme rata.

S obitelji odlazi 1938. na godišnji odmor u Logarsku dolinu. Obilazi Kamniške Alpe i tom prilikom sklapa poznanstva s planinarkama iz Karlovca i Osijeka, koji su se tu zatekli. Iz Slovenije vraća se kući pun snažnih utisaka, priča u svom mjestu o razvijenom planinarstvu u Sloveniji. Opet ne nalazi razumijevanja kod mještana, pa odlazi ili sam ili sa svojom obitelji na omiljena mjesta po Kozari.

Rat ga je zatekao u Prijedoru. Za okupacije kao trgovac ilegalno je pomagao NOB snabdjevajući partizane sa namirnicama. Godine 1942. je otkriven i sproveden u Banja Luku u zatvor, te u zemunski logor. U ovom

logoru izabirali su mlađe i zdravije logoraše za rad u Norvešku, pa odabraše i Franju. Prilikom transporta kroz Austriju zadržali su ga u jednom logoru do konca rata. Kući se vratio tek u julu 1945. godine.

Po oslobođenju nastavlja da planinari po Kozari, sada sa svojom suprugom, sinom i kćerkom, i to je trajalo sve do 1952. godine.

U toku 1952. godine po potrebi službe dolazi nekoliko prosvjetnih radnika u Prijedor, a hobi im je bio planinarstvo. S njima se upoznaje Franjo i sada više nije usamljen. Njima se priključuje i nekoliko domaćih ljudi. Ta grupa već iduće 1953. g. osniva prvo planinarsko društvo u Prijedoru i daje mu ime »Klekovača«. Ovo društvo u godini 1959. počinje graditi planinarski objekt u Kotlovači (završen je 1962). Franjo je domaćin Planinarskog doma u Kotlovači od početka gradnje do 1972. godine.

I pokraj izgradnje planinarske kuće i dužnosti domaćina, Franjo je aktivni u planinarskim pohodima, kao što su bili preko Klekovače u Jajce, od Sutjeske preko Trnovačkog jezera i Mratinja do Peći i Skoplja. Također posjećuje sve republičke i savezne sletove planinara.

Za svoj nesobičan društveni rad Franjo nije bio zaboravljen, pa su ga Planinarski savez Bosne i Hercegovine i Planinarski savez Jugoslavije odlikovali počasnim srebrenim i zlatnim značkama sa diplomama.

Rezimirajući na kraju Franjinu planinarsku aktivnost, moramo još jednom istaknuti, da je lako biti planinar u krajevima gdje je obilato razvijen planinarski život, ali je trebalo izdržati toliki niz godina u jednoj sredini gdje svega toga nije bilo. No, ipak je doživio

da se njegov dugogodišnji san ostvario, da je u njegovom Prijedoru osnovana planinarska organizacija, koja je ostvarila ono što je on davno želio. Njegova dalja aktivnost i pokraj

poodmaklih godina zasluguje punu pažnju i planinarsku zahvalnost na ovolikoj ustrajnosti.

Josip Bačić

Čulumova pećina u Dalmaciji

BRANKO JALŽIĆ

SO PD »Željezničar«, Zagreb

Prošlo je više od pola stoljeća kako je Čulumovu pećinu istraživao prof. U. Girometta. Opisujući ljepote novo otkrivene pećine Vranjače kod Splita, (danas turistički uređene i elektrificirane) autor uspoređuje: Vranjače se ponajpaće zbog raskošja okapina, koje su zadnjih godina prilično oštećene, može smatrati uz Čulumovu pećinu kod Kijeva za najljepšu podzemnu tvorevinu Dalmacije. Te su Giromettine riječi divljenja u Čulumovo podzemlje privukle nove posjetioce i ljubitelje prirodnih ljepota.

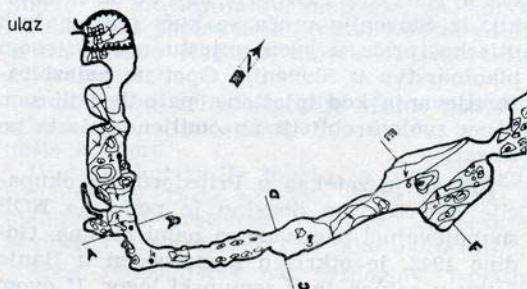
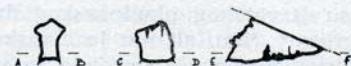
Čulumova pećina nalazi se 1200 m sjeveroistočno od posljednjih kuća u zaseoku Ercegovci, ili 500 m jugozapadno od zaseoka Čulumi, u prostranoj i goloj Kijevskoj krškoj ravni što je sa sjeveroistoka zatvara vlebeni masiv Dinare (1831 m). Prema sjeveru se zravan lagano uzdiže put kanjona periodičke rječice Krčića, dok se na zapadu uzdigao masiv Kozjak sa svojom slikovitom glavicom, podno kojeg prolazi stara makadamska cesta Knin—Split i trasa budućeg auto-puta Zagreb—Split. Dolje prema jugu krš polako prekriva zelenilo Cetinskog i Vrličkog polja, da bi tamo još dalje utonuo u modre vode Perućkog jezera.

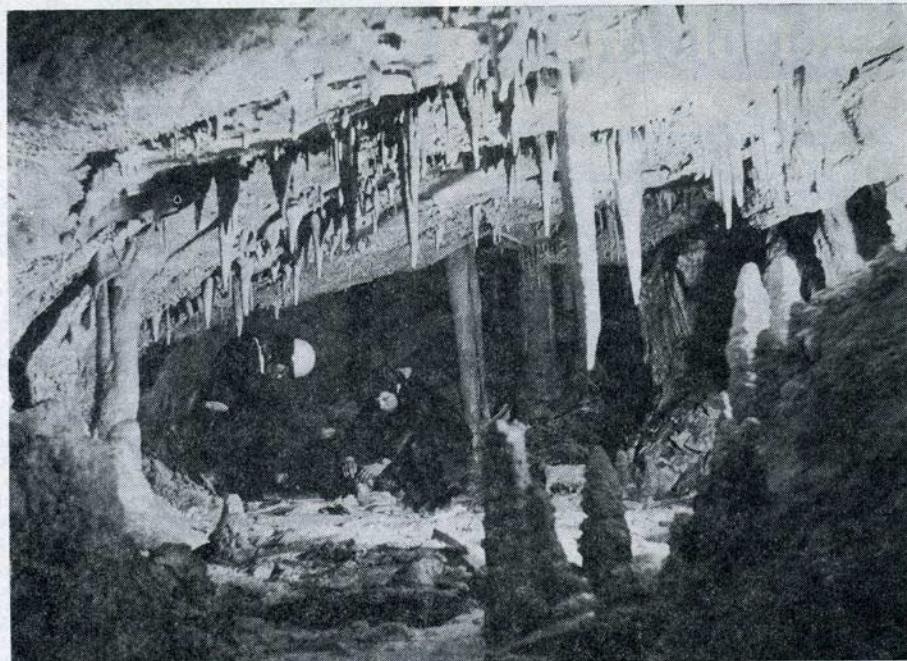
Otvor pećine smjestio se povrh desnog pristranka Čulumove drage, na $43^{\circ} 59' 30''$ sj. geog. širine i $16^{\circ} 22' 32''$ ist. geog. dužine, nekoliko metara istočno od vododerine, uz koju do pećine vodi slaba staza. Podnožjem vododerine prolazi kolni put koji iz Kijeva dragom ide za Čulume. Pećina je ucrtana u topografsku kartu Split 1:100.000 odgovarajućim topografskim znakom.

Sam ulaz je jamskog karaktera te mu je na jugozapadnu stranu navaljano nekoliko kamenih blokova, stepenice koje omogućuju lakši pristup u pećinu. Ulazni dio pećine koriste pastiri i stoka kao sklonište od ljetnih žega ili od iznenadnih bura koje ovdje nisu rijetkost.

Od ulaza se pećinski kanal u dužini od 37 m pruža smjerom jugoistok spustivši se pri tom do najniže točke koju pećina dostiže, a koja je 7 m niža od ulaza. Ovaj je dio gotovo sav osvijetljen dnevnim svjetлом dok mu je tlo prekriveno kamenjem, a stjenke presvučene raznim sigastim oblicima. Na 35 m od ulaza odvaja se u smjeru sjeverozapada vrlo uska i neprolazna 8 m duga pukotina. Narednih 7 m

kanal je širok 3—4 m, dok mu visina varira od 6 do 8 m. Ovdje pećinski kanal naglo mijenja smjer prema istok-sjeveroistoku kojim se pruža 27 m dalje. Tlo je u ovom dijelu prostranog kanala prekriveno blatom. Od mjerne točke broj 5 kanal mijenja smjer prema istok-sjeveroistoku, kojim se pruža sve do mjerne točke 7 u dužini od 45 m. Mjerna točka 6 nalazi se u sredini prostrane dvorane široke 15 m, visoke 7,5 m, duge 17 m, čiji je strop glatka rasjedna ploha, dok joj je tlo prekrito velikim brojem stalagmita. Od mjerne točke 7 nastavlja se prema kraju pećine prostran kanal koji na mnogim mjestima pregradiju sigasti stupovi visoki po nekoliko metara. Ovaj se dio pećinskog kanala pruža u smjeru sjevera u dužini od 45 m sve do mjerne točke 11. Blato koje u početnom dijelu pećinskog kanala prekriva tlo ovdje se polako gubi pod sve brojnijim sigastim tvorevinama. Daljnjih 50 m kanal mijenja smjer, pružajući se i dalje prostrano put istoka sve do mjerne točke 15. Između mjernih točaka 15 i 16, kanal se dalje

U Hajdovoј hiži (Gorski kotar)

Foto: M. Čepelak

provlači između stotina siga različitih veličina, boja i formi. Od mjerne točke 16 kanal se strmo uzdiže preko zemljanih naslaga do zatvorenog dimnjaka u neposrednoj blizini površine, iznad mjerne točke 17, kojim je vjerojatno zemlja dospjela u pećinu.

Danas je ta slabo poznata vanredno lijepa pećina, ukupne dužine od 360 m, cilj pojedinača ili manjih grupica posjetilaca, no vjerujemo da će svojim gotovo idealnim uvjetima za turističko uređenje postati dostupnija širom kruga ljubitelja prirodnih ljestvica.

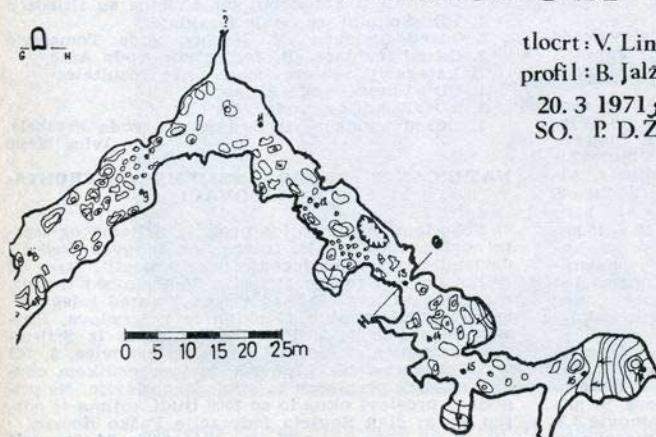
ČULUMOVA V. PEĆINA

Ukocrt: V. Lindić

profil: B. Jalzić

20. 3 1971.g.

SO. P. D. Z.

Speleologija

JOŠ O ZAGREBAČKOJ SPILJARSKOJ ŠKOLI

Žalosna bilanca ovogodišnje Špiljarske škole — tri nesrećna slučaja, od kojih jedan smrtni, ukazuju nam na to da entuzijazam nekolicine članova SO PDS »Velebit« nije dovoljan da bi se jedna takva škola uspješno održala. Entuzijasti iz SO »Velebit« nisu shvatili da od 20—30 slučajnih namjernika, koje je privukao efektni plakat i program škole, ne mogu u toku pet tjedana stvoriti špiljare, ljude sposobne fizički, psihički i tehnički za napornu i opasnu istraživanja. Relativno mali broj omladinaca u planinarskoj organizaciji uvjetovao je da se u škole (Alpinističku i Spiljarsku) primaju ljudi koji uglavnom nisu niti planinari niti ljubitelji prirode već omladina željna nečeg novog što sadrži u sebi draž opasnosti. Ta prirođena želja čovjeka za opasnošću i avanturu dovodi u naše planinarske krugove sve više ljudi koji u stvari nemaju afinitetu prema prirodi što je glavna osobina nas planinara. Zadatak voda škole i instruktora na našim planinskim školama morao bi prvenstveno biti da se tim ljudima pokaže da je ljepota prirode ono osnovno što nas privlači u planine i da je planinarska speleologija samo jedan od integralnih djelova planinarstva a ne nikako nekakva posebna sasvim

stručna aktivnost kojoj je jedini cilj da stručno proučava oblike u našem krškom podzemlju. Na žalost tih nekoliko ljudi iz SO PDS »Velebit« koji su vodili školu nije shvatilo svoj položaj, nego su se strogo pridržavali već ranije utvrđenog programa škole predviđenog za planinare a ne za sasvim neupućene ljudi. Da je program škole bio prilagođen datim uvjetima, možda bi njen epilog bio sretniji.

Uzaludno je sada žaliti za propuštenim već, treba misliti na održavanje budućih škola. Ne treba očekivati da će nam se na buduće škole javljati omladina iz planinarskih krugova jer takve ima malo. Kad i dosada javljati će se ljudi slabci ili niskokvalitetni u planinarstvu. S tim treba računati i tome treba prilagoditi program škole. U program treba uvrstiti više izleta, ne inistirajući da svaki izlet bude vježba, ne bi se smjelo previše stručno teorizirati a potpuno zanemariti ono najvažnije: estetsku, rekreacionu i društvenu vrijednost planinarstva i planinarske speleologije. Nije stručnost najveća vrlina planinara speleologa, već drugarstvo i ljubav prema prirodi.

Jasno je da takva škola, ne bi polaznicima dala sva potrebna znanja iz planinarske speleologije, ali bi stvorila podmladak koji bi se kasnije na seminarijama, vježbama i istraživanjima upoznao sa svim stručnim područjima speleologije. Ovakvim načinom školovanja planinara speleologa izbjegće će se nove nesreće i stvoriti planinarski podmladak sa zdravim idejama.

Miron Kovačić

Orijentaciisti

XVII MEMORIJAL »JANKO MISIĆ«

U nedjelju 28. travnja 1974. održano je u Samoborskom gorju tradicionalno planinarsko orijentacijsko natjecanje za XVII memorijal »J. Mišić«. Organizator je bilo PD »Željezničar« iz Zagreba pod pokroviteljstvom Planinarskog odbora Zagreba, a suorganizator Planinarski savez Hrvatske, jer je odlikom IO PSH natjecanje u kategoriji članova do 35 godina starosti bilo bodovano za prvenstvo PSH, čime je organizatoru ukazana čast da neslužbeno otvori proslavu 100-te obljetnice planinarske organizacije u Hrvatskoj. Planinari su se odazvali u zaista impozantnom broju, sudjelovalo je ukupno 156 ekipa s 468 natjecatelja iz 11 planinarskih društava iz cijele Hrvatske, te pripadnici garnizona JNA i SD »Stražnik« iz Samobora. Natjecanje je održano u četiri kategorije sa startom pred Planinarskim muzejom u Samoboru, a ciljem kod planinarskog doma »J. Gredelj« na Oštrcu.

U kategoriji pionira do 14 godina sudjelovalo je 73 ekipa i polučen slijedeći poretk: 1. Japetić, Gunčić; 2. Tuhobić, Hlavica; 3. Tuhobić, Dajak; 4. Japetić; 5. Stražnik itd.

U kategoriji članova, koji su se natjecali po modeliranom »nordijskom sustavu«, polučen je slijedeći poretk: 1. Ravna Gora, Smerce; 2. Zagreb-Matica, Graševac; 3. Sljeme, Puško; 4. Vihor, Židan; 5. Sljeme, Friganović; 6. JNA, Sagadin; 7. Alpinistički PDŽ, Predović; 8. Alpinistički PDŽ, Jech; 9. JNA, Jordanov; 10. Kozjak, Višić itd.

Natjecanje za kategorije omladine od 15—18 godina i seniora od 35 godina dalje održano je po »šumanom« sustavu. Natjecateljska komisija je normirala staze za te kategorije, a razlika od normativu se bodovala. Natjecatelji nisu znali normativ, već su trebali proći stazu u normalnom planinarskom hodu.

U kategoriji omladine polučena su slijedeća mjeststa: 1. Japetić, Regović; 2. R. Gora, Plantak; 3. Japetić, Skendrović; 4. R. Gora, Delonga; 5. Sokolovac, Svajda itd. Plasman kategorije seniora je slijedeći: 1. Vihor, Aleksić; 2. Sljeme, Abramović i 3. Vihor, Bičanić. Prijelazni pokal POZ za masovnost

ponovno je osvojilo PD »Japetić« iz Samobora koje je imalo najviše ekipa u plasmanu.

Juraj Posarić

»TROFEJ OSLOBODENJA NAŠICA«

U subotu popodne 20. travnja okupilo se 19 ekipa u malom mjestanstvu Londžici, na željezničkoj pruzi Sl. Požega — Našice. Bilo je tu ekipa iz Osiječke, Našice, Sl. Požega, Varaždina i Zagreba. Tog dana naveče u 21 sat započelo je noćno orijentacijsko natjecanje »Trofej oslobođenja Našica« pod pokroviteljstvom OK SSRNH iz Našice. Organizator natjecanja bilo je planinarsko društvo »Krndija« iz Našice kojeovo natjecanje održava svake godine počevši od 1969. Natjecanje se održavalo u dvije kategorije, omladinskoj sa nešto kraćom stazom te u seniorskoj konkurenčiji. Kako je start i cilj bio u Londžici, staza je imala kružni oblik, a bila je duga oko 12 km, sa 6 kontrolnih točaka. Ovog puta za vrijeme natjecanja bilo je lijepo vrijeme što inače nije bilo na prijašnjim natjecanjima. Prve tri plasirane ekipe dobile su odgovarajuće zastavice, a članovi ekipa pojedinačne nagrade. Pojedinci u obje kategorije dobili su prelazne pehare. Postignuti rezultati u kategoriji omladina su slijedeći:

1. PD »Sokolovac«, voda Svajda;
 2. Odred izviđača »V. Nazor«, voda Tomašević
 3. Odred izviđača »B. Jedinstvo«, voda Adić.
- U kategoriji seniora imamo ove rezultate:
1. PD »Vihor«, voda Židan;
 2. PD »Krndija«, voda Mikićić;
 3. Odred izviđača »B. Jedinstvo«, voda Praskalo.

Ivica Mesić

NATJECANJE »PROBOJ SRIJEMSKOG FRONTA« NA LIPOVAĆI

Povodom 29-godišnjice proboga Srijemskog fronta održano je 13. i 14. travnja na Lipovači kod Sida tradicionalno natjecanje u orijentaciji. Stazu od 15 km organizirao je Miroslav Venčeoški iz Šida, a trebalo ju je prijeći za 4 sata. I pored lošeg vremena sudjelovalo je 18 ekipa iz 10 gradova. Plasman je slijedeći: 1. PD »Fruška gora« iz Srijemske Kamenice, 2. PD »21. Maj« iz Rakovice, 3. PD »Fruška gora«. Na Lipovaču se tom prilikom okupilo oko 500 planinara iz cijele Jugoslavije. Na prigodnoj proslavi okupilo se 2000 ljudi kojima je održao govor član Savjeta federacije Paško Romac.

Miha M. Tumarić

Prvenstveni usponi

VARIJANTA SMJERA BREZOVEČKI-CERAJ U S. STIJEANI PESTI-BRDA NA ĆVRSNICI

Penjali Josip Leskovšek i Vlado Mesarić, AO PD »Željezničar«, Zagreb, 23. srpnja 1965.

Ocjena: visina 300 m, dužina 400 m (od toga varijanta 120 m), težina III, trajanje 4,30 sati. Orientacija laka.

Pristup. Vidi Alpinistički vodič Z. Smerke.

Opis. Ulaz u smjer prema opisu prvih penjača sve do nadsvodene police, zatim 1. po polici i silaz s nje u jarugu, te preko snježišta, ili između njega i stijene, u veliku spilju. Dalje kroz široki dimnjak (stijena vlažna i kršljiva) van pod strop (osig.), zatim d. po širokoj sipinastoj polici oko 25–30 m (osig.). Dalje kroz veliko okno iz stijene, koja je na izlazu vlažna, te preko nje na greben (na slici smjer u stražnjem planu: izvučena linija smjer Brezovečki-Ceraj, točkasto varijanta).

Silaz, Grebenom na vrh, odakle najprije silaz, a zatim uspon do doma na Vilincu (1,30 sati.)

Josip Leskovšek

ŽELJEZNIČARSKI SMJER U SI. STIJEANI V. KUKA NA ĆVRSNICI

Penjali Andelko Lozej i Josip Leskovšek, AO PD »Željezničar«, Zagreb, 25. kolovoza 1965.

Ocjena: dužina 300 m, visina 220 m, težina V (IV-V-VI), 12 sati.

Prilaz. Od planinarske kuće na Vilincu markiranim putem za Pešti-brdo i V. Ćvrsnicu. Nakon 8–10 minuta skrenuti lijevo preko male livade i krša do vododerine nasuprot Fratarske kape, odnosno Velikog kuka (1563m), zatim niz vododerenu mimo dva velika stabla munike koja su s. d strane, te zatim iz vododerine i dalje do treće velike munike nasuprot si. stijene (vidljivo od kuće na Vilincu). Zatim dalje do pod stijenu s izrazitim »ipsilonom« (Y), s kaminima na obje strane, po krupnjoj spilji i preko široke vododerene, te grebena obraslog šumom munika. Od kuće 45 minuta. Orientacija laka.

Opis. Ulaz u smjer između uskog žlijeba i triju munika (koje rastu s lijeve strane žlijeba). Ravnو

gore po brdu do male kose travom obrasle police (osig., kk, kršljivo). Zatim dalje strmo gore od munike, te dalje pod strop (osig., kk, kršljivo). Silaz oko 2–3 m, te prečenje u d. po kršljivoj koso položenoj neizrazitoj polici do pod 1. kamen (osig., kk). Dalje kroz kosi kamen do rupe (ući u nju radi osig.), onda s vanjske 1. strane uspeti se iznad rupe (klin) te dalje po kamenu pod veliki strop (osig.). Sa 1. strane podići se oko 2–3 m (kršljivo) na sipinastu široku kosu policu te prijeći 1. do police iznad nje (osig., kk, kršljivo), zatim prijeći d. po uskoj i kršljivoj polici do pod okomitu ploču visoku oko 16 m (opromci odozdo, bez klinu). Po okomitoj ploči do ulaza u veliku strmu spilju (prvi penjač radi osig. ulazi u nju oko 3 m, vrlo kršljivo, (kk), zatim prijeći ploču u l. oko 4–5 m (vrlo kršljivo, bez čvrstih oprimaka, upotreba klinova i stremena, osig. na maloj polici, ostao zadnji klin). Dalje d. ispod stropova, te malo l. po stropu i kršljivoj stijeni do veće rupe (prvi penjač ulazi radi osig.) i od nje d. do strogog uskog žlijeba (d. strop, l. Zub). Po njemu iz stijene na greben. Na slici je smjer u prednjem planu.

Silaz. S Velikog kuka (Fratarske kape) stazom dolje, te uspon do kuće pod Vilincem 20 minuta.

Josip Leskovšek

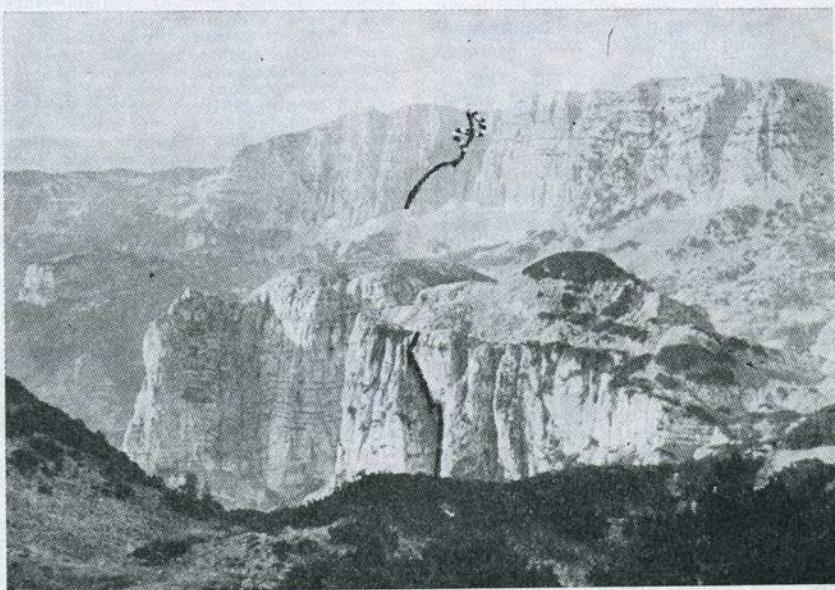
ŽELJEZNIČARSKI II° U S. STIJEANI PESTI-BRDA NA ĆVRSNICI

Prvi penjali Angelo Lozej i Vladimir Mesarić, AO PD »Željezničar« Zagreb, 21. 7. 1965.

Pristup: Pod stijenu Pešti-brda kao i za ostale smjerove.

Opis: Od spilje u 1. dijelu stijene oko 50 m na l. u malu kamen, njim 15 m, zatim prečicom d. 15 m te ravno gore kroz malu usjek u klekovini. Odavde d. preko ploče pod previš (k). Preko previsa u jarugu s čije d. strane je strop. Jarugom do previsa i preko njega u žlijeb. Dalje slijediti jarugu, te po stijeni malo d. Po razvedenom terenu gore do klekovine. Prijeći d. do police. Odavde još malo d. gore do ruba stijene.

Ocjena: II., III., 2 sata, 200–250 m.

Sjeverna stijena Pešti-brda na Ćvrsnici: izvučena linija je smjer Brezovečki-Ceraj, točkasto je označena varijanta smjera

Alpinistika

RAD ALPINISTIČKIH ODSJEKA HRVATSKE TIJEKOM 1973. GODINE

Kod Komisije za alpinizam PSH bilo je registrirano pet alpinističkih odsjeka i to: AO PD »Kamenjak« — Rijeka, AO PD »Mosor« — Split, te iz Zagreba: AO PDS »Velebit«, AO PD »Vihore« i AO PD »Zeljezničar«. Pod kraj godine osnovani su odsjeci u PD »Zagreb—Matica«, u PK »Split«, te u PD »Ravna Gora« — Varaždin.

	K	M	R	V	Z	Z	Svega
Alpinisti	1	4	1	7	0	5	18
Alpinistkinje	0	0	0	1	0	0	1
Pr.pravnici	8	20	4	8	8	10	58
Pripravnice	1	5	1	5	3	5	20
Usponi V i VI	1	55	0	10	0	30	86
Prvenstveni	3	50	0	4	1	4	62
Ukupno uspona	47	180	6	104	61	154	552

Tabela prikazuje rad aktivnih članova odsjeka u toku 1973. godine. Kratice: K Kamenjak, M Mosor, R Ravna gora, Z Zagreb matica, Z Zeljezničar.

Gotovo svi odsjeci imaju velike poteškoće u svome radu zbog malih novčanih sredstava i manjkave opreme. U nekim odsjecima imaju stariji članovi svoju osobnu opremu i samo tako možemo shvatiti veoma dobre rezultate tih odsjeka.

Članovi AO PD »Kamenjak« organizirali su alpinističku školu, sudjelovali na alpinističkom logoru i organizirali 12 vježbi. Alpinisti »Mosora« bili su veoma aktivni. Oslim ekspedicije na Spitzberge, organizirali su zimski logor na Troglavu, dva logora u Paklenici i dva na Biokovu, te alpinističku školu sa 20 polaznika. Zagrebačku alpinističku školu već nekoliko godina organizira PDS »Velebit«. Oni su i organizatori Skupa alpinista Jugoslavije u Paklenici. Prošle je godine Skupu prisustvovalo oko 200 ljudi smještenih u 78 šatora. Sudionici na tom promajskom skupu ispenjali su ukupno 512 smjerova. Članovi AO PDS (20) sudjelovali su i na logoru u Centralnim Alpama. B. Aleraj i M. Cepelak ispreljali su Brid Klinu u Aniću Kuku.

Alpinisti »Zeljezničara« bili su također veoma aktivni. Sudjelovali su na zimskom logoru u Julijskim Alpama (4), na ljetnom logoru u skupini Mont Blanc (11), na ljetnom logoru kod Maglića (5), te na ljetnom logoru KA PSZ (1).

Članovi novoosnovanih odsjeka u PD »Zagreb-Matica« i PD »Ravna Gora« također su već u protekljoj godini imali lijepih uspjeha. Nadajmo se da će u ovoj jubilarnoj godini našeg planinarstva rezultati biti još bolji.

F. M.

ZIMSKI LOGOR ALPINISTA HRVATSKE

Ove je godine Komisija za alpinizam PSH odlučila sakupiti alpiniste i pripravnike iz različitih alpinističkih odsjeka naše republike na zimskom logoru ekspedičijskog tipa, pod šatorima, u Julijskim Alpama. Dogovorno je da se logor održi na Velom polju od 1. do 10. ožujka. Organizacija je povjerena AO PD »Zeljezničar« Zagreb, a za vodu logora određen je Zoran Kralj. Kako je gotovo cijela zima protekla bez mnogo snijega, to je u planu zimskog logora bilo i penjanje u suhoj stjeni, te na kraju logora uspon na Triglav i povratak preko doline Vrata. Ništa od predviđenog plana nije ostvareno! Snijeg, kojeg je bio u siječnju i veljači ni za skijanje, počeo je padati upravo onoga dana, kada su trojica članova AO PD »Zeljezničar« krenuli kao prethodnicima od Stare Fužine, dolinom Voje prema Velom polju. Nije prešao padati ni drugoga dana kada je doputovala glavnina grupe od 7 članova. Nije se moglo ni zamisliti da bi se probili do Vodnikove koče na Velom polju. Četiri je dana snijeg neprestano padao. Lavine su se rusele svakih nekoliko minuta. Prašinasta lavina zahvatila je i dvojicu sudionika logora, srećom, bez posljedica. Da se zaštite od lavina podigli su šatore i uredili bivak u jednoj polusipili na kraju Jurčeve

(zgornje) vrtače, no i tamo ih je jedna lavina zahvatila i zatrpana jedan šator. Petog dana neravnopravne borbe sa stihijom odlučili su se na povratak koji je trajao devet i po sati zbog visokog snijega i opasnosti od lavina. U srijedu 6. ožujka navečer vratili su se svi u Zagreb. Iako plan logora nije ispunjen, smatramo da je logor u cijelosti uspio, jer su sudionici iskušali svoje snage i sposobnosti u nepovoljnoj vremenskoj situaciji. Sudionici logora bili su: Darko Beljak, Mladen Korbek, Milan Matovina, Branko Separović i Viktor Tabaković iz AO PDS »Velebit«, Zdravko Ceraj član AO PD »Vihor« i »Zeljezničar«, te Velimir Bašić, Zoran Kralj i Vladimir Mesarić iz AO PD »Zeljezničar«.

F. M.

DRUGA JUGOSLAVENSKA KADROVSKA EKSPEDICIJA HINDUKUS 75

Koordinaciona komisija za alpinizam PSJ i Komisija za odprave u tuju gorstvu organiziraju II jugoslavensku ekspediciju Hindukus 75. Namjena te ekspedicije je odgoj mladih perspektivnih kadrova iz cijele Jugoslavije, a posebno iz onih alpinističkih odsjeka, koji do danas nisu imali mogućnosti sudjelovati u ekspedicijama. Cilj ekspedicije bio bi Nošak (7393 m), drugi najviši vrh Hindukuša, i okolni vrhovi. Ekspedicija bi se zadržala na putu 65 dana. Previdjela se oko 25 sudionika. Troškovi bi, prema gruboj procjeni, iznosili oko 5 600 dinara po osobi. Rezervni članovi ekspedicije u Hindukusu biti će sudnici ekspedicije Kavkaz 75. Komisija za alpinizam PSH predložila je da rezervni članovi za ekspediciju Andra 74/75 budu sudionici ekspedicije Hindukus 75, uz ostale prijavljene penjače Hrvatske.

F. M.

V. JUGOSLAVENSKA ALPINISTIČKA HIMALAJSKA EKSPEDICIJA

Cilj V. JAHO je 7902 m visoki i još do sada neosvojeni vrh Kangbačen u skupini Kangendzenge. Na taj su vrh prvi pokušali uspon Švicari. Članovi II. JAHO (1965. godine) dosegli su visinu od 7650 metara. Japanci su prošle godine odstali na visini od 6500 m, dok će ove godine u predmosunskom razdoblju pokušati Poljaci. Naša će ekspedicija krenuti sredinom kolovoza i zadržati se do 29. studenoga. U polasku i povratku organizirat će se, kao i prošle godine, turistički izleti u Indiju i Nepal. Voda ekspedicije je Tone Skarja iz Kamnika. Tiskani su posebni blokovi koji se prodaju uz cijenu od 20 dinara. Svakome tko kupi blok ili uplati tu svotu na račun PZS (s oznamenom »Za V JAHO«) proj. 50101-678-470406, članovi ekspedicije će poslati razglednicu sa potpisima penjača. Osim toga jedan od sretnih uplatilaca dobit će za nagradu besplatno putovanje u Nepal.

F. M.

OSNOVANA ALPINISTIČKA SEKCIJA PD »ZELJEZNIČAR« SARAJEVO

Nakon dugogodišnjeg zastoja u organizovanom alpinističkom radu u ovom društvu, 29. 3. 1974. godine osnovana je alpinistička sekacija. Sekcija broji 14 članova, pretežno omladinaca, a to je garancija za dugotrajnost svake sekciije. Težnja za organizovanim alpinističkim radom u društvu pojavila se već prije godinu dana, ali uslovi za osnivanje sekciije nisu postojali. U proteklim godinama aktivnost alpinista je veoma naglašena u PD »Zeljezničar«. Sam broj prepređenih smjerova to dokazuje: ispreljano je 78 smjerova. Alpinisti ovog društva su bili na dva ljetna tečaja u organizaciji AO »Sarajevo« i zimskog u organizaciji PS BiH. Na osnivačkoj skupštini sekcije prisustvovali su i članovi AO »Sarajevo«. Načelnik odsjeka Muhamed Sisić želio je sekciji uspešan rad, a svi članovi odsjeka obavezali su se da će pomoći rad sekciije. Važno je naglasiti da su svi članovi ove sekcije ujedno i članovi AO »Sarajevo«, a važnost osnivanja je u tome što su alpinističke sekcije glavni nosioci alpinističkog rada u društвima.

Erol Colaković

Književnost

GRIMANI: »VODA PUTA I IZLETNICI«

Ante Grimani: Voda puta i izletnici, Split 1974, izdavač Planinarski odbor općine Split. Broširano, 50 stranica, 18 crteža i vinjeta, format 12x17 cm, omot u dvije boje. Naručuje se uz cijenu od 6 dinara na adresi autora: 58000 Split, Kragujevačka 15/III.

Naš poznati planinarski senior, jedan od osnivača Planinarskog kluba »Split«, Ante Grimani, iako zbog svoje bolesti nije više pokretljiv kao nekad, ne može se pomiriti sa životom bez planinarstva, pa nas je, efo, iznenadio novim dopisom sašoj organizaciji, ovaj put u obliku knjižice namijenjene planinarama koji se u svojim društvinama bave organiziranjem izleta. O njenoj namjeni sam autor kaže u predgovoru:

Skuplja sam ove primjere i opažanja tokom dugodržnjeg vodstva. Često puta nisam znao što da u izvjesnom momentu poduzmem, ali me je spasi-

»PLANINARSKI KLUB SPLIT 1933—1973«

Spomenica u povodu 40-godišnjice planinarskoga djelovanja u Splitskom brodogradilištu. Izdanje Radničkog sportskog društva brodogradilišta i tvornice diesel motora »Split«, Split 1973. Broširano, 24 stranica na papiru za umjetni tisk, ilustrirano s 13 fotografija, format 23x19 cm. Naručuje se na adresu PK »Split«, Dom brodogradilišta »Split«, Građevina 5, 58000 Split (cijena 10 dinara).

Planinarski klub »Split« obilježio je proslavu svog jubileja i spomenicom u kojoj je rezimiran rad nekoliko pokolenja planinara skupljenih oko splitskog brodogradilišta. U početku je to bila neformalna grupa, ali kao što je to tipično za planinare, tradicija se ne zaboravlja i premda je Klub osnovan tek poslijepo rata, kao početak djelovanja uzima se godina kada se počelo s grupnim planinarskim izletima. Prilozi nam zorno ilustriraju bo-

la snalažljivost iz prakse. Zato je ova knjižica za vođe i izletnike, ferijalce, izviđače, nastavnike i dake, koji žele da se po prirodi kreću, ukratko, za svakog ljubitelja prirode. Ovo je zbirka ne samo mojih uputa, opažanja i sugestija, već i onih mojih drugova, koji su mi pomagali dugi niz godina, podržavali me u radu, iznosili svoja zapažnja o izletima.

Iako ovih dana izlazi iz tiska i Smerkeov Planinarski priručnik, ova brošura ne će biti na odmet, jer je pisana s posebnom namjenom. O tome najbolje govore naslovi poglavija: Značaj planinarstva, Godišnji plan izleta, Upute za izlet s podsjetnikom, Voda — pomagač — izletnici, Vrijeme i orijentacija, Tehnika hodanja, Putovi — markacije — planinarski objekti, Priroda, Signalizacija i prva pomoć, Sadržajnost izleta, Povratak, Rad s podmatkom, Popis literature. Pisana je čitko, lakim stilom, a obilje vinjeta oživljuje tekst.

Dr Zeljko Poljak

»BIO SAM NA TRIGLAVU«

»Bil sem na Triglavu«, Izdanje Planinske založbe pri PZS prigodom 80-godišnjice organiziranog slovenskog planinarstva, Ljubljana 1973. Tisk Mladinska knjiga, Ljubljana, na slovenskom jeziku, broširano, 64 stranica, format 10,5x17 cm, naslovna stranica u boji, plastificirana, dvobojava geografska karta (autor Vili Kos), 4 slike u boji. Uredio Marjan Krišelj, likovno oblikovalo Tadej Tozon. Naručuje se na adresu: Planinska zveza Slovenije, 61000 Ljubljana, Dvoržakova 9.

Među brojnim izdanjima Planinske založbe ova je knjižica nešto posebna i po obliku i po namjeni. Po obliku predstavlja vrhunski grafički domet. Slike u bojama, pogotovo ona na omotu, djeluju vrlo dopadljivo i impresivno. Do danas u našoj zemlji nismo još imali planinarskog vodiča slične namjene. On je i vodič i planinarski dnevnik u istim koricama. Za njim će osobito rado posegnuti mlađi planinari, ali će vrlo dobro doći svakome tko želi na Triglav. Pisana je sažeto i jasno. Autori su naj-

gat društveni rad i njegovu kronologiju. Klub je planinarama dobro poznat po izgradnji Vickovog stupa na vrhu Mosora, planinarskoj kući Malačka na Kozjaku i po Spilitovom klinčanom putu, pa je takođe dobilo istaknuto mjesto i u ovoj knjižici. Podsjetili bismo još samo da Klub ima nekoliko vrijednih i aktivnih sekacija: speleološku, omladinsku, seniorsku, gospodarsku, markacijsku, izletničku i, dodajmo, od 1974. i alpinistički odsjek. Iako planinarsko djelovanje ostavlja neizbrisive uspomene u onih koji ga proživljavaju. Klub je dobro učinio što je ovom knjižicom pribilježio najvažnije događaje u svojoj prošlosti i tako otevši ih zaboravu, pokazao novim generacijama put kojim treba nastaviti.

Dr Z. Poljak

»BIO SAM NA TRIGLAVU«

ugledniji slovenski planinari. Uvod je iz pera dr. Pavla Segula, pod naslovom »Kako sam se pripravio za put na Triglav«. Miran Trontelj iznosi osnovne podatke o vremenskim prilikama u Julijskim Alpama, dr Tone Wraber piše o bilju na Triglavu, dr Peter Soklič daje zdravstvene savjete za uspon, a Tine Mihelič opisuje sedam glavnih prilaza vrhu. Opis puteve je glavni dio knjižice (20 stranica). Kao dodatak slijedi pregled pl. kuća s osnovnim podacima, njih 12 na broju, podaci o visinama i daljinama, prijedlozi za ture (posebno one s povratak na ishodište i prečenja), te podsjetnik o opremi. Posljednja trećina rezervirana je za žigove, upisivanje dojmova za dnevnik. Sve u svemu, originalno rješenje koje će bez sumnje biti vrlo rado prihvaćeno kao uzor za slična izdanja o drugim planinama. Ovom knjižicom dobili su planinari, kako početnici tako i vode puta, priručnik za uspon na najpopularniju planinu Jugoslavije.

Dr Z. Poljak

Vijesti

PROGRAM AKCIJE SPOJS-a U NIŠU

Planinarski savez jugoistočne Srbije, sa sjedištem u Nišu, Ul. braće Taskovića 45, priređuje za planinare iz čitave Jugoslavije zanimljive akcije. Tako npr. organizira putovanje na slet na Platku, u istom mjesecu uspon na Triglav, u septembru izlet na Vlasinsko jezero, Strešer, Olimp, Šar-planinu, u oktobru u poljske Tatre, u novembru alpinistički tečaj na Ostrovici i, napokon, doček Nove godine u pl. domovinu na Olimpu i u Tatrama.

DAN PLANINARA ŽELJEZNIČARA NA POHORJU

U čast Dana željezničara održan je 7. travnja tradicionalni susret planinara iz raznih gradova naše zemlje, ovaj put na Pohorju. Nakon službenog dijela i manifestacijskih akcija, planinari su se razišli po Pohorju i uživali u njegovoj prirodi. Iz Zagreba bilo je najviše posjetilaca: 101! Na susretu je bio i predsjednik PSJ Božidar Skerl što je shvaćeno kao osobita počast.

Josip Sakoman

XVI BJELAŠNIČKI DAN

U organizaciji PD »Bjelašnica« iz Sarajeva održan je na uobičajenoj stazi od Medede glave do Stanara i ove godine Bjelašnički dan, šesnaesti po redu. Sudjelovao je 21 natjecatelj, po idealnom vremenu. Među seniorima prvo mjesto je zauzela ekipa sarajevskog »Zeljezničara«, drugo »Bjelašnica«, treće »Igman«. U pojedinačnom plasmanu prvi je Davorin Bozja (»Bjelašnica«), drugi Safet Mizdrak (»Igman«), i treći Esad Mizdrak (»Igman«). Među juniorima je: Slaviša Jovanović, Vesna Rašić i Milovan Pejanović.

S. Z.

PD »TAJAN« U ZENICI

Najstarije planinarsko društvo u Zenici, PD »Tajan«, održalo je 21. 4. svoju 27. skupštinu na planini Liscu, obavijenoj snijegom. Iz izvještaja predsjednika Hidajeta Bajramovića moglo se zaključiti da je društvo izvršilo zaključke prošle skupštine i uz to postiglo dobar rezultat u omasovljenu članstvu. U diskusiji bilo je vrlo zanimljivih prijedloga.

— Predstavnik »Bjelašnice«, kao član Izvršnog odbora, predlaže više međusobnih posjeta po transverzalama.

— Zulfo Bajrambašić upozorava da Zenica nema razvijenu organizaciju »Gorana« iako se toliko uništava šumsko dobro.

— Ivan Tolić zamjera što na skupštini nema predstavnika privrede i društvenih organizacija.

— Fikret Ibrić predlaže formiranje komisija za planinarsku prošlost i zaštitu prirode, i zalaže se za progrišenje doma.

— Miro Ceranić govori o odnosu planinara prema teritorijalnoj obrani i interesnoj zajednici za flizičku kulturu, itd. Mnogi prijedlozi iz diskusije ušli su u zaključke. Predložena su odlikovanja za arh. Karla Kužatka, Rudu Arapoviću i »Vatrostalunu«. Za predsjednika je opet izabran Hidajet Bajramović.

Abdulah Hodžić

PLANINARSKO NASELJE GREBENGRAĐ DOBIVA JOŠ JEDNU KUĆU

Planinarsko naselje pod Grebengradom u sklopu Ivančice u Hrvatskom zagorju, originalan planinarski objekt što ga je uređilo PD »Grebengrad« iz Novog Marofa, uskoro dobiva još jednu zgradu. Sagradit će je planinarska sekcija »Perica Bjelčić« što ju je PD »Grebengrad« osnovao u Varaždinu pri Sindikatu radnika uslužnih djelatnosti. Sekcija okuplja uglavnom omladinu, koja je počela s velikim žarom oko gradnje, ali bez dovoljnih finansijskih sredstava. Članovi mole planinarsku javnost da im pomognu u toj akciji koja će biti od opće koristi. Tko pošalje novčanu pomoć na žiro račun broj 34800-678-1237 (s oznakom: za »Planinarsku kuću Perica Bjelčić«, dobit će od Sekcije zahvalnicu u obliku ukusno tiskane višebojne diplome.

RAD PLANINARA ZENIČKE »ZELJEZARE«

Članovi su vrlo aktivni, tek se završi jedna akcija, počinje druga. Redovno se održavaju sjednice Upravnog odbora. Sve veći je posjet društvenom domu na Smetovima, tako da je pojačana služba dežurstva (dežurni Albert Skegro, Branka Sandić Enver Isaković). Izvršena je provjera znanja članova stanice GSS. Ekipa u sastavu: Darko i Mladen Bogeljić i Anto Bohinjc zauzela je treće mjesto na medurepublikom natjecaju u orientaciji na Fruškoj gori. I planinari »Zeljezare« uključili su se u »Titov fond«. Od izleta najatraktivniji je uspon na vrh Čvrsnice pod vodstvom Saliba Gafića. Mirko Popović i Jure Šapina brinuli su se za održavanje doma uz pomoć komisije. Na Smetovima su končali članovi brojnih planinarskih i radnih organizacija, među kojima su redoviti i najbrojniji gosti iz Vojvodine, ovaj puta bilo ih je 45.

Abdulah Hodžić

Skupštinu PD »Tajan« pozdravila je u ime mladih Jasmina

Foto: F. Vasiljević

PLANINARSKI DOM SMET

940 m. n.v.

Najčešći gosti pl. doma na Smetovima iznad Zenice iz drugih republika jesu planinari iz Novog Sada

Foto: M. Popović

KOME DATI PLANINARSKO PRIZNANJE?

U povodu proslave 100. obljetnice našeg planinarske mnogo se društva spremaju da svoje zaslужne članove predlože Savezu za značke priznanja. Pri tom će se koristiti pravilnikom koji za određeni stupanj priznanja zahtijeva članski staž (5, 10, 15 i više godina). Smatram da taj kriterij nije dovoljan, jer ima mnogo članova koji su članovi planinarske organizacije samo formalno. Npr. u PD »Željezničar« u Zagrebu Kamp-odsjek ima 1500 članova koji su članovi društva samo sticajem okolnosti jer društvo ima svoj kamp na moru. Smatram da prema tome članski staž ne može biti glavno mjerilo za dodjelu znaka priznanja.

Josip Sakoman, Zagreb

SLAVONCI PRIPREMAJU IZLOŽBU PLANINARSKE UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE

Kao prilog proslavi jubileja planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji, slavonski planinari pripremaju izložbu planinarske umjetničke fotografije za koju je predviđeno da se od rujna 1974. do siječnja 1975. održi u Osijeku, Pakracu, Slav. Požegi, Slav. Orahovici i Našicama, aako za nju bude zanimanje u drugim mjestima Slavonije, običiće i njih. Osim toga uz otvorenie izložbe u svakom mjestu priredit će se projekcija izabranih kolor-dijapozitiva slavonskih autora planinara. Na organizaciju izložbe radi komisija Planinarskog odbora Slavonije koja se satoji od predstavnika osječkih društava »Jankovac« i »Zanatljija«.

Sudjelovati mogu svi članovi društava okupljenih u Planinarskom odboru Slavonije. Format fotografija je 24x18 cm (donja granica) a svaki pojedinač može sudjelovati sa do deset fotografija. Rok je 31. srpnja 1974. Pobliže obavijesti mogu se dobiti kod svih planinarskih društava u Slavoniji.

I. S.

IZLET VOJVODANA NA JAHORINU

Od 5. do 7. travnja grupa od 84 novosadskih planinara posjetila je po lijepom sunčanom vremenu snježne padine Jahorine. Srdačan prijem u domu »Partizan« ostavio je nezaboravne uspomene. Tom prilikom obnovljene su stare i stvorene mnoge nove planinarske veze.

PLANINARI JUGOSLAVIJE NA IGMANU

Nikada Veliko polje na Igmanu, otkako ga je prije ravno 32 godine napustilo 800 proletera, nije bilo tako posjećeno kao 27. januara ove godine. Tog dana je, baš na godišnjicu Igmanskog partizanskog marša, iz Sarajeva tragom proletera krenulo oko 1.300 ljudi i po divnom sunčanom vremenu i po netaknutom snijegu oko 13 sati stiglo na legendarno Veliko polje. Dodamo li tome još 200 učesnika, koji su krenuli iz Vogošće preko Sarajevskog polja, onda je toga dana na Maršu bilo oko 1.500 »Igmanaca«. A to je ravno deset puta više nego ranijih godina.

Inicijativu za masovnost dali su planinari Sarajeva. Prihvatile su je jedinice teritorijalne odbrane, rezerve vojne starješine, izviđači i omladina. Prihvatali su je i predstavnici Jugoslavenske armije, bez koje se ovakve akcije ne mogu ni zamisliti, pa su nas ispratili i dočekala dva generala iz proleterskih jedinica, povorku kroz grad pratila je vojna glazba, a na Velikom polju nas je dočekao tradicionalni vojnički pasulj, na koji niko nije morao čekati više od 10 minuta.

Najbrojniju grupu sačinjavali su ipak planinari. Bilo ih 740. Time nije sve rečeno. Jer, među planinarama našlo se i 75 gostiju iz drugih republika, čime je ovogodišnji Igmanski partizanski marš nosio simboliku planinarske manifestacije čitave Jugoslavije.

Sarajlije su se dobro odazvale, ali sve ih je nadmašilo malo ali vrlo agilno društvo iz Hadžića-Pazarića koje je tom prilikom osvojilo zastavu Gradskog planinarskog saveza Sarajeva.

Učesnici su bili različitoga spola i uzrasta, raznih uniformi i planinarskih mogućnosti. Ali na legendarnom Velikom polju svi su bili jednakli, svi su bili jedno. Ipak, jedna mala grupa od 11 gluho-

Predsjednik GSP Sarajevo, Ivica Bodnaruk, predaže zastavu PD »Pazarac«

nijemih mlađića i djevojaka, članova PD »Tekstilac« (sada ih se već preko 100 učlanilo), svima je zapela za oko. Veseli i razdragani, oni su svojim jezikom »izgovorili« i ove potresne riječi: »Zahvaljujući našim proleterima, ovđe smo osjetili da se makar za trenutak ni po čemu ne razlikujemo od ostalih naših građana, da smo svi ravнопravni, da smo svi jedinstveni i Jugoslaveni.«

Jedinice teritorijalne obdrane shvatile su i ovogodišnji marš kao priliku za vježbe, pa se rodila, za sada nezvanična, ideja da svih 20.000 sarajevskih mlađića i djevojaka koji će ove godine proći kroz različite vrste obuke, izvedu završnu vježbu u januaru iduće godine na 33. godišnjicu Igmanског partizanskog marša.

Ivica Bodnaruk

PD »BUDOŽELJ« U BREZI SE POMLAĐUJE

Godinama je Planinarsko društvo »Budoželj« bilo poznato po svojoj aktivnosti, koja se manifestirala na razne načine, počev od svakodnevnih izleta, pa preko sletova, smotri, logorovanja, raznih takmičenja svakodnevnih planinarskih zaduženja i zadataka. Upravo zbog te svoje aktivnosti steklo je reputaciju na kojoj bi mu mogla pozavidjeti mnoga slična društva, a i druge sportske organizacije. Međutim, posljednjih godina i u planinarstvu se, kao uostalom i u mnoge druge sportske organizacije, uvruklo izvjesno mrtvilo, a posebno teškoće je u prikupljanju članova i u pokretanju masovnijih akcija. Mnogi stariji članovi su se povukli, a ono malo što je ostalo teško je izlazilo na kraj sa nagonjanim problemima, pa je zbog svega toga posljednjih godina Društvo bilo manje aktivno.

Tražeći izlaz iz te situacije najaktivniji članovi ovog društva pokrenuli su akciju sa ciljem da se podmladi društvo. U gimnaziji »Hasan Brkić« formirana je planinarska sekacija, koja je iz dana u dan postajala sve aktivnija, i danas je to novi planinarski kadar spreman i sposoban da se ponese i sa većim problemima. Mladost je ponovo oživjela rad Društva, pa je u veoma kratkom vremenu došlo do novih veoma značajnih rezultata. Osjetivši da u mlađosti leži budućnost planinari »Budoželj« iz Breze nastavili su da daljnjam pomlađivanjem i omasovljivanjem svoje organizacije. U Osnovnoj školi »Ismet Šarić Slobodan« u Brezi formirali su planinarsku sekiju u koju je za kratko vrijeme ušlo oko 80 učenika. Za njih je organizirana trojmesecna planinarska škola koju je pohodalo oko 60 učenika i učenica. Po jedinstvenom programu Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine u toku tri mjeseca polaznici su stekli mnoga korisna znanja o prirodi, planinarstvu, ponašanju u planini i planinarskim objektima, prvoj pomoći i sl. Po završenom školovanju polaznicima su podijeljene diplome, a najbolji učenici i učenice su za nagradu odvedeni na dvodnevni izlet na Treskavicu. Sa tog izleta ponijeli su mnogo divnih utisaka i uvjerenje da je lijepo i korisno baviti se ovim sportom. Mladi članovi unijeli su novi duh, nove ideje pa se čini da »Budoželj« ne treba da brine za svoju budućnost.

Zeljko Čavka

PLANINARI SARAJEVA — DOBROVOLJNI DAVAOCI KRVI

Drugi pokušaj sarajevskih planinara da organizovano učestvuju u akciji dobrotoljnih davalaca krvi dao je bolje rezultate. Jesenja, naime bilo ih je svega 16, a u ovogodišnjoj proljetnoj akciji već do sada ih ima ravnog 60. Ako im navedemo imena i planinarsko društvo kome pripadaju, odužit ćemo se i njima i društvinama, i istovremeno dati pregled aktivnosti pojedinih planinarskih organizacija u Sarajevu.

Iz PD Tekstilac u akciji su učestvovali: Predrag Papo, Selver Mujezinović, Viktorija Colić, Salko Topalović, Vasilija Bećirović, Miroslava Glavonjić, Ismeta Jašarević, Borka Nalo, Kača Panić, Nevenka Mikić, Amri Kasumić i Suad Đulanić.

Iz PD Bjelašnica: Miroslava Zloušić, Antonija Dugonjić, Vlado Sijerković, Stevo Rašić, Neven Kulenović, Damir Kulenović, Velimir Sukor, Vesna Koren, Mulija Fejzić, Dobrila Mikić, Zvonimir Skoković i Nikola Mioć.

Iz PD Bukovik: Branka Bodnaruk, Slobodan Bodnaruk, Ljiljana Bodnaruk, Boris Tankosić, Bakir Beglerović, Nasiba Pašić, Nada Karapandžić, Erneva Hrustić i Branka Vučetić.

Iz PD Igman-Trebević: Vojo Andrić, Semso Džinović, Anastazija Košpić, Stipe Vračić, Nenad Mišović, Branislav Cerkez i Nermin Peštović.

Iz PD Jajorina: Muhamed Hadžabić, Abdurahman Hadžabić, Vahid Hadžabić, Miroslav Kurtović, Božo Kurtović, Mirsad Džeko i Milan Glavan.

Iz PD Treskavica: Vojo Milidrag, Reuf Nalčadžić, Mila Bodnaruk, Ivica Bodnaruk i Betika Romanović.

Iz PD Prijatelj prirode: Ivanka Kovačević, Radivoje Sarenac, Munir Čamo, Zdravko Nikolić i Vejisl Džaka.

Iz PD Energoinvest: Emina Muratović i Ante Miljević.

Iz PD Željezničar: Ing. Ljudmila Kozomara.

Ovom proljetna akcija nije završena. Iz planinarskih društava Bjelašnica, Trebevića, Treskavice, Tekstilca i Bukovika javilo ih se još planinara, koji iz objektivnih razloga do sada nisu mogli doći; javila su se takođe i tri brata Talovač iz Ozrenja, dok Željezničar već do sada ima toliko prijavljenih dobrotoljaca da će mu vjerojatno pripasti primat i prelazna zastavica.

U organizaciji Gradskog planinarskog saveza predstojci zajednički izlet svih dobrotoljnih davalaca krvi na kome će se dogovoriti, kako da jesenja akcija planinara uđivostrući broj dobrotoljaca.

Ivica Bodnaruk

Slijedi treći nastavak jubilarnog priloga »Povijest hrvatskog planinarstva« iz pera prof. dra Vladimira Blaškovića.

NAPOKON: »HRVATSKO PLANINSKO DRUŽTVO«

Višestoljetne prethodnice prirodnjačkog interesa i planinskog veranja pripremili su dobro utrte putove za uspješan razvoj hrvatskog planinarstva. Na prvom je i počasnom mjestu planinskih i planinarskih prethodnica već prije četiri stotine i još mnogo više godina Ninjanin Petar Zoranić.

Svojim klasičnim opisom puta kroz velebitsku Paklenicu Zoranić nam je u svojim »Planinama« namro svojevrsnu zavjetnu poruku i pouku, da ne obescejnjujemo, već da volimo i poštujemo prirodne krasote svoje zemlje i naše domovine. Eto Zoranićeve poruke (u originalnoj transkripciji):

»Nisili uech chrat čtil i ctis sfachi dan: razliche pisce chi dexeglie sfoye razlichim i naresenim gouerenyem ca uech mogu: huale uidis da po Garechoy xemgli: ni gore: ni uarcha: ni riche: ni uruglie: ni schoglia: ni duba: ni napocom garma: odchoga: budi da uechi dil laxuchi pisci gneye u razliche prituore chriposti pisuchi resce: a nasce oue uele uechye gizdaue i prudne: prez huale icasti: chrozi nepomgno uasu: zagluhle stoie...« (Ili, u suvremenoj transkripciji: »Nisi li većkrat čtil i čtiš svaki dan razlike pisce ki deželje svoje razlikim i narešenim govorenjem ča već mogu hvale? Vidiš da po grčkoj zemlji ni gore, ni vrha, ni rike, ni vrulje ni školja, ni duba, ni napokon grma, od koga, budi da veći dil lažući pisci njeje u razlike pritvore kriposti pišući rese, a naše ove

Tomislavov dom na Sljemenu iznad Zagreba, reprezentativni i najveći objekt u povijesti hrvatskog planinarstva, sagrađen 1937. nakon požara 1934. godine kad je izgorio stari Tomislavov dom, bio je ponos hrvatske planinarske organizacije sve dok 1964. nije i on izgorio zbog nepažnje limarskih radnika u potkroviju

vele gizdave i prudne prez hvale i časti krozi nepomnju vašu zagluhe stoje.«⁵⁵ Ponovimo: pisano je to prije 438 godina

Neka ne bude nikome krivo i neka nitko ništa zlurado ne sumnjiči, što su Zoranićeve »Planine« u hrvatskoj planinarskoj publicistici rado i često interpretirane. Pogotovo neka ne bude pogrešno tumačeno, što je i u ovome radu, u ovom jubilarnom historiografskom pregledu Zoranić ponovno citiran. Nije to ni slučajno ni bezrazložno. Ne treba zaboraviti, da tako stara književna primjera planinske eksplikacije, kao što ga ima hrvatski narod i hrvatska planinarska povijest, koliko je dosad poznato, nema i ne poznaće književna i kulturna povijest ni jednog drugog naroda Evrope i Svijeta. Zbog toga je zdrav patriotski ponos Hrvata s takvim kulturnim blagom i planinarskim bogatstvom psihološki nedvosmisleno jasan i razumljiv, a logički opravdan i doslijedan. U suvremenim svjetskim i našim društvenim zbivanjima, prilikama i neprilikama napose. Tko to ne može (ili neće) shvatiti i razumjeti, takvome je uzalud napisati još i trošiti bilo kakvu ili koju riječ.

Uz takva Zoranića i ugledno mnoštvo eminentnih znanstvenika i ostalih samotara prijatelja prirode, što su kao preteče kasnije organiziranih i pasioniranih planinara proučavali, upoznavali, opisivali i u povijesno nam nasljeđe ostavljali svoju prisnost s našim planinama, u povijesti hrvatskoga planinarstva zabilježen je, dakle, fundamentalno značajan dan i datum:

15. listopad godine 1874.

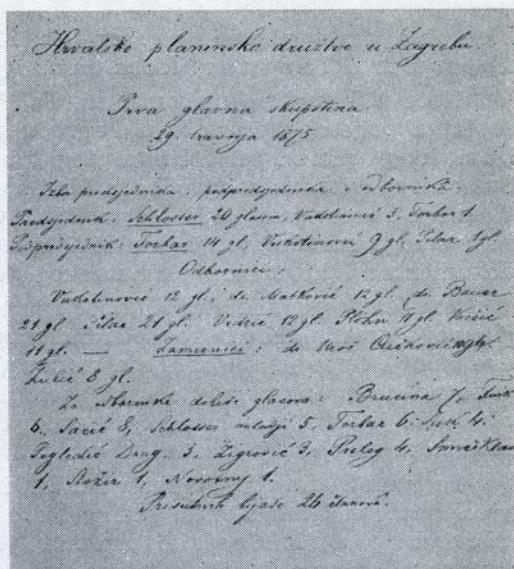
Trinaestorica kulturnih pregalaca još uvijek narodno-preporodne Hrvatske — ne zaboravimo: među njima su šestorica akademika — na stjecištu i velikom križištu uvelike i solidno već utrtih planinsko-planinarskih putova i staza, u glavnome gradu Hrvatske, u našemu Zagrebu, postavlja i utvrđuje temelje planinarskoj organizaciji, koja usprkos olujnom uraganu i orkanskoj vijavici dvaju svjetskih ratova postoji još i danas čvrsto i ponosito. Častan udjel planinara u revolucionarnom heroizmu narodnooslobodilačkog rata (1941—1945) donio je i dolio u temelje planinarske organizacije svjež i čvrst cementni vez osiguravajući planinarsku budućnost u drugom stoljeću njena organiziranog postojanja.

Nakon što je ugledna znanstvena i planinarska trojka Pilar—Torbar—Vukotinović izradila društvena pravila i osnivači društva ih još u toku iste godine 1874. prihvatali i otposlali nadležnoj vlasti na formalno odobrenje i administrativnu legalizaciju »vis. kr. zem. vlada potvrđi dne 20. ožujka 1875. predložena joj pravila »hrvatskoga planinskoga društva«, a prva glavna skupština bude sazvana za dan 29. travnja 1875. U prvu tu glavnu skupštinu sasta se do 26 članova, te izabraše za društvenoga predsjednika za god. 1875. g. praliečnika J. Kr. Schlossera-Klekovskoga a za podpredsjednika g. ravnatelja zagrebačke više realke, Josipa Torbara. Za odbornike bježu odabrana gg. Lj. pl. Vukotinović, dr. P. Matković, dr. J. Bauer, dr. L. Vidrić, dr. Z. Plohn, dr. Gj. Pilar i Vla. Krešić, a zamjenici gg. dr. Uroš Čučković i P. Žulić. Broj članova umnožao se je u brzo do tri sto, većinom u Zagrebu nastanjениh. Valja u obće reći, da je učestvovanje kod utemeljenja hrvat. planinskoga društva bilo veoma živo, znak da se je dobro shvaćao domaćaj obće koristnoga rada ovoga društva.«⁵⁶

55) Petar Zoranić, Planine, predgovor; Venecija, 1569. Reprint izdanje Izdavačkog zavoda JAZU, Zagreb, 1952. — Suvremena transkripcija: Prigodni tekstovi prigodom Svečane akademije u čast 400. obljetnice tiskanja »Planina«. Akademija održana u organizaciji Matice hrvatske najprije u Zadru, zatim u Zagrebačkom dramskom kazalištu, u utorak, 24. travnja 1970. godine.

ab u samu oznaku
o mjeđu svim članovima
u čestitku našem predsjedniku
društva i voditelju našeg muzeja

Zapisnik Prve glavne skupštine
HPD-a održane 29. travnja 1875.
u Zagrebu, na kojoj je za prvog
predsjednika izabran Šloser, a
potpredsjednika Pilar. Original u
Hrvatskom planinarskom muzeju
u Samoboru

Ovaj zapis ljetopisca HPD-a Levina Schlosser-Klekovskoga suglasan je s izvornikom »Zapisnika hrvatskoga planinskoga društva u Zagrebu« o prvoj glavnoj skupštini, što se čuva u Planinarskom muzeju Hrvatske u Samoboru. U tom izvorniku nalazimo još podatke, da je kod izbora predsjednika Schlosser dobio 20 glasova (od 26 prisutnih), Vukotinović 3, Torbar 1, a kod izbora potpredsjednika Torbar 14 glasova, Vukotinović 9, Pilar 1. Broj glasova za pojedine odbornike bio je: Pilar i Bauer po 21, Vukotinović, Matković i Vidrić po 12, Plohn i Krešić po 11; zamjenici odbornika: Čučković 10 i Žulić 8 glasova. Osim izabranih članova prve društvene uprave, prigodom izbora odbornika dobili su još glasove: Šarić 8, Brusina 7, Torbar i Fink po 6, Schlosser »mlađi« (vjerojatno se radi o Levinu) 5, Suk i Prelog po 4, Pogledić i Žigrović po 3 te Stožir, Smičiklas i Novotny po 1 glas.

Objavljajući prigodom pedesete obljetnice HPD-a opširan prigodan prikaz postanka, razvoja i rada prvog i najstarijeg hrvatskog i južnog slavenskog planinarskog društva, Zagrepčanin prof. ing. Stjepan Szavits-Nossan napisao je prije pola stoljeća ove retke: »Iz čednih početaka pod brižnom paskom prirodoslovca i oduševljenih planinara razvila se nježna biljka na hrvatskoj kulturnoj njivi u krošnjasto stablo, koje blagotvornim svojim uticajem već evo pola vijeka širi u hrvatskom narodu ljubav za prirodu i rođenu grudu.«

U nastavku svoga članka Szavits-Nossan piše: »Od prvih odbornika jedini je danas još na životu ugledni građanin zagrebački, dični starina g. Vladimir Krešić... koji je velikim marom obnašao blagajničku čast sve do godine 1882... Od njega sam dobio na poklon skupocjenu relikviju prvi »Imenik i prinosnik članova Hrv. Planinskog Društva u Zagrebu« za godine 1875—1881. koji će danas sutra biti kao originalni dokumenat iz povijesti HPD pohranjen u budućem planinarskom našem muzeju.«⁵⁶ (Istaknuto potcrtao V. B.)

Sa zadovoljstvom treba konstatirati, da je Krešićeva blagajnička evidencija prvih »prinosnika članova« HPD-a sačuvana, pohranjena i kao uistinu

56) **Levin Schlosser-Klekovski**, Ljetopis društva, 1874—1884; Spomenica Hrvatskog planinskog društva, str. I; Zagreb, 1884.

57) **Stjepan Szavits-Nossan**, Pedesetgodišnjica Hrvatskog Planinarskog Društva 1874.—1924.; Jutarnji list, br. 4528, str. 5; Zagreb, 7. IX 1924.

skupocjena planinarska relikvija brižno čuvana u današnjem Planinarskom muzeju Hrvatske.

Neće biti suvišno pripomenuti, da Planinarski muzej Hrvatske zbog nedostatka podesnog prostora u Zagrebu uživa (danas) gostoprimstvo Samoborskog muzeja. Direktor tog muzeja je predsjednik PD »Japetić« u Samoboru, član Izvršnog odbora Planinarskog saveza Hrvatske i predsjednik Komisije za povijest planinarstva PSH Ivica Sudnik (Samobor, 1910 —), koji se s mnogo razumijevanja znalački brine o muzealnoj ostavštini i arhivskoj dokumentaciji hrvatskog planinarskog povjesnog nasljeđa.

Krešićevu planinarsku »skupocjenu relikviju« i originalne zapise o prvoj glavnoj skupštini Hrvatskog planinarskog društva od 29. travnja 1875. autor ove studije imao je već ranije u rukama, a u prisutnosti druga Ivica Sudnika ponovno je provjeravao točnost sadanjih svojih planinarsko-povjesnih zapisa. Bilo je to u Samoboru, 24. travnja i 12. svibnja 1974. S ovim akribijskim podatkom namjera je, međutim, ukazati na još nešto značajno i bitno važno.

Ni Ivica Sudnik ni Vladimir Blašković ni bilo tko drugi ne bi mogao danas preokretati ni čitati stotinu godina stare arhivske papiere, da nije bilo nesobičnih planinarskih entuzijasta i poštovalaca hrvatske kulturne baštine, kojima je usprkos mnogo čemu uspjelo spasiti od uništenja znatan dio dragocjene stare planinarske dokumentacije.

Bila su tada vremena još uvijek prisutnog ratnog kaosa, nabrekle revolucionarne uzburkanosti i sveopće društvene smušenosti. U prijelomnim povjesnim danima, uz mnoge svijetle trenutke i divne primjere udarničkog rada na ubrzanoj obnovi ratom teško postradale i opustošene domovine, usporedno su se još natjecale i žalosno preganjale dvije neugodne pratile turbulentnih dana i zbivanja, dvije zaista teške nevolje: primitivizam i neznanje.

Potrebno je ipak nepristrano, pravično, objektivno utvrditi i mirno reći, da prisutnost takvih nevolja i neugodnosti u nemirnim ratnim i revolucionarnim danima nije nikakva naša ni hrvatska ni jugoslavenska specifičnost. Povijest je poznaje širom svijeta već od najstarijih vremena i ona će biti prisutna posvuda dokle god bude rata i revolucija. S tim i takvim neminovnostima treba biti načistu.

Takvih, dakle, dana u nedavnoj prošlosti (zapravo sadašnjosti) proživiljalo je i naše planinarstvo svoje nevolje i jade. Pored ostalog, prema nečijoj nerazboritoj (možda i pakosnoj) namjeri i želji, bogate i sadržajno vrijedne arhivalije hrvatskoga planinarstva, na pose Hrvatskog planinarskog društva, trebale su svršiti u — Otpadu, tj. u poduzeću za sabiranje i uništavanje ili eventualnu daljnju tehničku preradu bezvrijednih tvari. Znači, naše planinarske arhivalije trebale su biti samljevene i nestati u kemijsko-tehničkoj preradi. Srećom, do toga (barem ne u cijelosti) ipak nije došlo. A da do toga nije došlo, zasluga je — kako je naprijed rečeno — nekolicine nesobičnih planinarskih entuzijasta i pohvale vrijednih poštovalaca hrvatske kulturne baštine.

Nije namjera potcijeniti rad ni obezvrijediti zalaganje bilo koga od živih još planinarskih pregalaca, koji su ma kako i bilo gdje nastojali oko čuvanja nekad veoma bogatog arhiva HPD-a, ako na ovome mjestu s posebnom zahvalnosti budu istaknuta samo dvojica osobito zaslužnih čuvara relevantne dokumentacije hrvatske planinarske prošlosti.

Jedno je istaknuti hrvatski planinar, alpinist i osobito vješt planinarski pisac i predavač, autor, suautor i urednik planinarsko-alpinističkih publikacija (među kojima se ističe fotomonografija »Planine Jugoslavije«, objavljena u

Osnivanjem podružnica HPD-a počela se pl. organizacija naglo razvijati i izvan Zagreba. Jedna od prvih podružnica, »Ivančica« iz Ivanca (osnovana na poticaj Božidara Kukuljevića), podigla je 1929. na vrhu Ivančice pl. kuću i pored nje željeznu piramidu na mjestu gdje je 1893. bila podignuta drvena. Prilikom svečanog otvorenja okupilo se više od 3000 ljudi (foto: Griesbach)

Zagrebu, godine 1967), prvi urednik »Naših planina«, u godini 1953. predsjednik Planinarskog društva »Zagreb-Matica«, više od dva desetljeća (1948—1971) član uprave i neko vrijeme (1971) potpredsjednik Planinarskog saveza Hrvatske **Pero Lučić-Roki** (rođen u Visu, 1916).

Drugi je neobično marljiva »Perina desna ruka« u časnom čuvarskom poslu, ali također vlastitom pobudom žestok i ljubomoran Kerber (ili Cerber) nad ostavštinom HPD-a. Opet jedan posebno simpatičan i drag takozvani mali čovjek, ili drugim riječima, čovjek bez ikakvih formalnih i titулarnih društvenih funkcija, ali čovjek, čije su ruke sakrivale i prenosile iz jedne prostorije u drugu, iz jednoga kutka i skrovišta u drugo požutjеле, prašnjave i oštećene papire, napola već razderane stare knjige i ostale zgužvane arhivalije bivšega Hrvatskog planinarskog društva, dakle svu onu dokumentaciju, koja nam je, eto, na taj način ostala do danas sačuvana, tako da je možemo koristiti u opće društvene, kulturne i znanstvene svrhe. Bio je to živi još starina, bivši podvornik HPD-a i kasnije podvornik sadašnjega Planinarskog saveza Hrvatske **Josip Bišćan**. Svojim prividno sitnim i (za neznalice) gotovo beskorisnim, no sadržajno ipak nadasve važnim i uistinu veoma značajnim radom Bišćan si je osigurao trajni spomen u hrvatskoj planinarskoj povijesti. Zbog toga je ovdje i spomenut.

Osnutak prvog našeg planinarskog društva dočekala je i prihvatile hrvatska javnost s mnogo simpatija i pravilnim razumijevanjem osobitog značenja tog društva u kulturnom životu Hrvatske. U svom retrospektivnom povijesnom prikazu prigodom pedesete obljetnice HPD-a prof. ing. S. Szavits-Nossan konstatira: »Već prve poslovne godine 1874.—1875. brojilo je društvo 252 člana i

1 članicu, među kojima vidimo cvijet tadanje hrvatske a napose zagrebačke inteligencije. Od onih muževa, koji su već kod osnutka pristupili u HPD a kasnije u javnom životu Zagreba i Hrvatske zauzeli ugledan položaj spominj u pomanjkanju prostora tek slijedeća imena: dr. Milan Amruš, Milorad pl. Cuculić, Gjuro Deželić, dr. Josip Fon, Ivan pl. Kukuljević-Sakcinski, Matija Mesić (prvi rektor hrv. sveučilišta), Milan Nossan, dr. Franjo Rački (kanonik i predsjednik akademije), Tadija Smičiklas, August Šenoa, dr. Bogoslav Šulek, Ivan vitez Trnski, Eugen Tomić, Ivan Vončina (tadanji načelnik zagrebački), Adolfo Veber (kanonik), dr. Ivan Zalar i mnogi drugi.

Od prvih članova HPD danas su još na životu, koliko je meni poznato, slijedeća gg.: Milorad pl. Cuculić Bitorajski, veliki župan u miru, Josip Fink, kr. građ. nadsavjetnik u m., Ivan Haffner, prof. u m., dr. Mijo Kišpatić, prof. u m., Milan Krešić, Vladimir Krešić, ing. Milan Lenuci, gradski građ. nadsavjetnik u m., Vjekoslav Novotni, prof. u m., Franjo Pećak, zlatar i gđa. Josipa Vrbančić.⁵⁸⁾

Ovaj Szavits-Nossanov citat nije zanimljiv samo zbog navođenja točnog broja članova HPD-a ($252 + 1 = 253$) u »prvoj poslovnoj godini 1874—1875« nego i zbog navođenja (pored imena) zanimanja, zvanja i društvenog položaja pobrojanih članova HPD-a u tadašnjem »javnom životu Zagreba i Hrvatske«, čime je želio autor toga citata opravdati svoju (uostalom točnu) tvrdnju, da se u HPD-u okupio »cvijet tadanje hrvatske, a napose zagrebačke inteligencije«.

U vezi s tim potrebno je napomenuti, da u svom prikazu ing. Szavits-Nossan ne razdvaja članstvo decidirano na godine 1874. i 1875, već sve članove povezuje u jedinstvenu »prvu poslovnu godinu«. Budući da prema sačuvanoj dokumentaciji postoje kod nekih osoba stanovite nejasnoće da li su se učlanile u HPD već krajem 1874. godine ili početkom 1875. (što, na kraju krajeva, nije relevantno, jer je vremenska razlika zaista malena), a želeći, da ovaj povijesni pregled bude što precizniji, u naprijed prikazanom popisu članova-osnivača (ili utemeljitelja) HPD-a u godini 1874. ne nalazimo imena sedamnaestero uglednih i zasluznih javnih radnika Hrvatske, što ih prof. ing. Szavits-Nossan posebno ističe u svom pregledu članova u »prvoj poslovnoj godini«. To su (alfabetskim redom): Milan Amruš, Milorad Cuculić, Josip Fink, Ivan Haffner, Milan Krešić, Ivan Kukuljević-Sakcinski, Milan Lenuci, Matija Mesić, Milan Nossan, Vjekoslav Novotny, August Šenoa, Bogoslav Šulek, Josip Eugen Tomić, Ivan Trnski, Adolfo Veber, Ivan Zahar i prva Hrvatica — organizirana planinarka Josipa Vrbančić. Bitno je u svemu tome, da su ti ugledni naši pređi već »prve poslovne godine«, dakle 1874—1875. bili članovi časnog i slavnog Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu.

Hrvatsko planinarsko društvo neosporno je jedno od najstarijih planinarskih društava a Hrvati deveti narod u svijetu s planinarskim društvom. Konstatirajući tu činjenicu valja ujedno ispraviti jednu grešku, koju nalazimo često isticanu u našoj planinarskoj publicistici.

Vjerojatno u dobroj namjeri no s nedovoljno smisla za provjerenu vjerdostojnost nekad je netko negdje pogriješio i napisao, da je Hrvatsko planinarsko društvo po starosti sedmo planinarsko društvo u Evropi. Na drugom pak mjestu bilo je rečeno, da je HPD po redoslijedu osnivanja deveto društvo u svijetu. Jednom pogrešno konstatirano i zabilježeno, brzo je to prihvaćeno i bez provjeravanja točnosti podatka greška se dalje prenosila šireći nehotice među našim planinarima očitu zabludu.

Možda bi se moglo reći: nije važno, da li se HPD po redoslijedu osnivanja nalazi na sedmom, devetom ili kojem drugom rednom broju. Bitno je posto-

58) Stjepan Szavits-Nossan, isto djelo kao pod 57.

janje i rad društva. Ipak, nije baš tako. Čemu pogreške i nepotrebne obmane? Pogotovo, kad se prigodom naše stoljetnice pogreške danomice ponavlja.

Nije to bila jedina povjesna omaška i greška u našoj planinarskoj stvarnosti. U nedvojbeno dobronamjernoj težnji, da hrvatsku javnost pravilno informira o planinarskoj povjesnoj istini, omaklo se čak i pedantnome Josipu Pasariću te je (osim pogrešnog podatka o spajanju austrijskog i njemačkog alpinskog društva) napisao, da je Hrvatsko planinarsko društvo »v r s n j a k istovrsnog Poljskog društva za Tatre (Towaezstwo Tatrranko)«,⁵⁹ premda su Poljaci svoje Polskie Towarzystwo Tatrzanskie osnovali u Krakovu već godine 1873, dakle jednu godinu prije osnivanja Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu.

Neka bude dopuštena na ovome mjestu jedna prividna, no ipak važna digresija. U svojoj veoma burnoj i teškoj prošlosti Poljska je godine 1795. bila podijeljena između Rusije, Prusije i Austrije. Bila je to znamenita Treća dioba Poljske. Otada pa do kraja prvog svjetskog rata stara poljska prijestolnica Krakov nalazio se s ostalim poljsko-galicijskim teritorijem u sklopu habsburško-austrijskih carevinskih zemalja. Moguće je i vjerojatno, da je upravo zlosretna državna i politička sudbina Poljske i njeno djelomično upravno sjedinjenje s austrijskim carevinskim zemljama pridonijelo, da su Poljaci prema primjeru i pod utjecajem alpskih zemalja i austrijskih alpinista, kao protutjež germanizatorskom pritisku, veoma rano osnovali svoje narodno tatransko (= planinarsko) društvo.

O Pasarićevoj historiografskoj pogreški ne treba suditi naprečac i strogo. Možda je ona i lapsus calami, što se svakom piscu lako desi. Uostalom: e r r a r e h u m a n u m e s t (griješiti — ljudsko je svojstvo).

Zbog svega toga razumljiva je želja, nastojanje i pokušaj, da u ovome radu i s ovim povijesnim pregledom budu ispravljene neke dosadašnje netočnosti i proizvoljnosti u prikazivanju naše planinarske prošlosti.

Kako god okretali svjetsku starosnu planinarsku (ili alpinsku) organizacionu kolainu, hrvatsko planinarstvo uvijek se nalazi na počasnom mjestu. Prema relevantnim podacima, provjeravanima prema načelima i zahtjevima znanstvenog metodičkog postupka u pronalaženju i utvrđivanju istine, redoslijed osnivanja najstarijih planinarskih društava je slijedeći:

Godine 1857: Alpine Club, London;

- „ 1862: Der Österreichische Alpenklub (Österreichischer Bergsteigerverbund);
- „ 1863: Der Schweizer Alpenklub (Club Alpine Suisse);
- „ 1863: Club alpino di Torino (od 1867: CAI = Italiano);
- „ 1868: Der Steirische Gebirgsverein;
- „ 1869: Österreichischer Touristen Club, Wien;
- „ 1869: Deutscher Alpenverein;
- „ 1872: Società degli Alpinisti Tridentini;
- „ 1873: Magyar Kárpáti egyesület;
- „ 1873: Polskie Towarzystwo Tatrzanskie, Krakov;
- „ 1874: Club Alpine Francais, Paris;
- „ 1874: Hrvatsko planinsko društvo, Zagreb.

Broj planinarskih društava, osnovanih između 1857. i 1874. godine, bio je zapravo veći, jer su neki od pobjoranih alpininskih klubova (ili društava), napore pak savezi u svojoj organizacionoj mreži obuhvaćali prostorno razdvojene

59) Josip Pasarić, Historijat Hrvatskog Planinarskog Društva. 1874. Hrvatsko planinarstvo. 1924; Hrvatski planinar, god. XX, br. 8, 9, i 10, str. 138; Zagreb, 1924.

sekcije i manja provincijska društva sa samostalnim radnim statusom. Usprkos tome, starosna vrijednost i opće kulturno značenje Hrvatskog planinarskog društva nije umanjeno ni okrnjeno.

Godine 1874. zasnovano i 1875. upravno ozakonjeno prvo naše planinarsko društvo već se na prvoj glavnoj skupštini predstavilo javnosti ozbiljnim nastupom i namjerama. Nekad, pa još ne tako davno, bilo je uzuelno i nepisano pravilo, da na godišnjim skupštinama društvenih organizacija bude održano prigodno predavanje u skladu sa značajem i značenjem društva te s aktuelnim problemima i važnošću same skupštine. Tako je i sazivač osnivačkog sastanka u listopadu 1874. i predsjedavajući na prvoj glavnoj skupštini HPD-a **prof. dr Duro Pilar** održao na toj skupštini prvo informativno planinarsko predavanje pod naslovom: **O postanku gora.**

Znanstveni sadržaj tog Pilarovog predavanja s temeljnom svojom geološko-petrografskom potkom imao je, primjereno svečanosti i važnosti trenutka, i neminovno izrazitu planinarsko-stručnu komponentu. Koliko je dosad poznato autoru ovoga rada, **bilo je to prvo javno planinarsko predavanje u čitavoj našoj zemlji.** Mislim, ne samo u Hrvatskoj već i u današnjoj Jugoslaviji.

U vezi s tim nekako sama od sebe nameće se jedna opservacija.

Tradicija održavanja prigodnih i sadržajno vrijednih predavanja na godišnjim skupštinama raznih društava, uključujući (naravno) i planinarska, poštovala se i održala u Hrvatskoj veoma dugo. Ona je počela jenjavati i nestajati potkraj međuratnog razdoblja, gotovo je posve zaboravljena i nestala poslije rata, a postala je nepoznanica u sadašnjosti. Šteta. Zaista, velika šteta. Pa i — žalosno. Znak vremena. Zaboravljena je stara istina i životno iskustvo, da se ipak s v a k i č o v j e k uči dokle god je živ. Ako je slobodno pripomenuti, a mislim da jest, čini se, da je zaboravljena i partizanska parola narodnooslobodilačkog rata, da zrno znanja probija sigurnije i jače od olovnog i čeličnog.

Solidni organizacioni temelji našem planinarstvu bili su, dakle, postavljeni u godinama 1874. i 1875. To je povijesna istina.

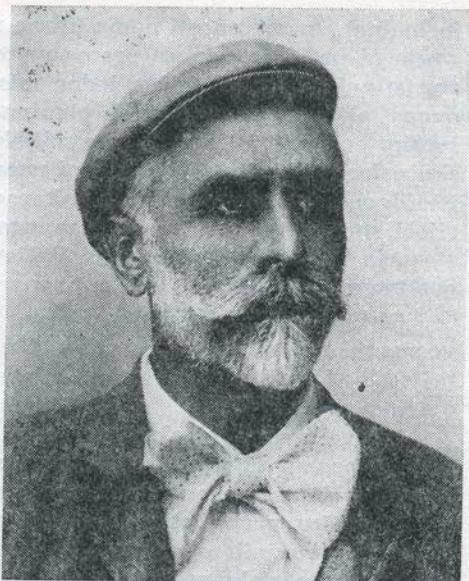
I — otpočeo je siguran i čvrst hod kulturnog i društvenog života hrvatskog planinarstva. Dileme o imenu društva bijahu ubrzo raspršene. Ni jedno od prvobitno zamišljenih imena nije u potpunosti udovoljavalo težnjama osnivača. Ni »hrvatski gorjanin«, ni »društvo za poznavanje i izpitivanje zemlje«, ni »društvo za laznu po gorah«. Nije prihvaćena ni sugestija »društvo za penjanje na Gore«, kako je prije prve glavne skupštine pisao i predlagao zagrebački dnevnik »Obzor« 24. veljače 1875.

Napokon su se osnivači suglasili i jednoglasno prihvatili osnivačkim težnjama i narodnim potrebama sedamdesetih godina najadekvatnije ime. Jednostavno, kratko i jasno, društvo je imenovano: **Hrvatsko planinsko društvo.**

Stotinu godina mnogo šta je izmijenilo u svijetu i u našoj domovini. To je neminovnost. Naprosto nije moguće i bilo bi žalosno da nije tako. Ipak, čini se, da **ono bitno planinarsko, odnos, humani odnos prema planinskoj prirodi i čovjeku u toj prirodi nije se, ne može se i ne smije** (ili se bar ne bi smio) izmijeniti.

Zbog toga, adekvatno suvremenosti, adekvatno našoj narodnoj i društvenoj stvarnosti, adekvatno potrebama našeg čovjeka i naše domovine, prije sto godina solidno utrtim planinskim putovima i planinarskim smjernicama hrvatski se planinari sa zadovoljstvom i ponosom kreću i danas.

Prof. Vjekoslav Novotni (1843—1928), »jedan od najvjernijih članova HPD-a, koji je preko 40 godina svoje sile i sve slobodno vrijeme posvetio društvu, osobito u doba njegove krize, plodan planinarski pisac, urednik »Hrvatskog planinara« i autor prvog pl. vodiča na hrvatskom jeziku (Vodič na goru zagrebačku, Zagreb 1906)

TEMELJNE OZNAKE PLANINARSKIH POČETAKA

Početak organizirane planinarske djelatnosti u Hrvatskoj prije sto godina obilježavaju tri **temeljne oznake** primjerene tadašnjem društveno-političkim prilikama (i neprilikama) naše domovine i rodoljubivim težnjama osnivača, ute-meljitelja i prvih društvenih pregalaca novo osnovanog Hrvatskog planinarskog društva. Teško je reći, koja je od tih oznaka značajnija i važnija. Sve su one podjednako značajne i **bitno važne**. Redoslijed njihova pobrojavanja u ovome prikazu beznačajan je i sporedan, ne treba ga shvatiti doslovno i odredno i bilo bi pogrešno prema tome redoslijedu vrednovati njihovu društvenu važnost i funkcionalnu značajnost.

Jedna je od tih oznaka: **Iljubav prema prirodi**. Tu je sadržan pravilan i čovjeka dostojan **odnos čovjeka prema prirodi i odnos čovjeka prema čovjeku** odnosno ljudima. Dakle izrazito humanistička potka ljudskoga bivstva.

Točnije i s planinarskim naglaskom određenije: u ljubavi prema prirodi sadržan je odnos obrazovana i uljuđena (civilizirana) čovjeka prema planinskoj prirodi, prema čovjeku u planini uopće i prema planinarskom drugu napose. **Taj čovjeka dostojan odnos predstavlja i znači visoku etičku i moralnu vrednotu.**

Međuzavisnost prirode i čovjeka iskonska je, duboka i neraskidiva. Dručiće ni ne može biti. I sâm dijete i dijelak prirode, čovjek je, štono riječ, pupčano vezan uz prirodu. Usporedo s kulturnim razvojem čovjeka, usporedo s napretkom civilizacije i svrshishodnom primjenom njenih istinskih dobara u svakidanjim potrebama čovjeka, međuzavisnost čovjeka i prirode samo se još pojačava i učvršćuje. Usporedo sa stupnjem osobne kulture i obrazovanosti, u čovjeka se nekako sam od sebe, spontano, razvija interes za prirodne osobitosti, javlja se u njemu težnja za pronalaženjem i upoznavanjem prirodnih rijetkosti, počinje ga golicati i ne da mu mira želja za otkrivanjem i rješavanjem prirodnih tajna i zagonetaka. Sve to učvršćuje u čovjeku osobit smisao, ljubav i poštovanje prema prirodi.

Da ne bude sumnje, nedoumice i pogrešne interpretacije ovih riječi, evo nedvosmisleno jasne konstatacije: ne znači, da u čovjeka bez neke naročite (i

formalne) obrazovanosti nema (ili ne može biti) razvijena smisla, ljubavi, poštovanja ni pravilna odnosa prema prirodi. Umjesto bilo kakva drugog objašnjanja, neka bude dovoljna jedna misao temeljena na iskustvu i znanju autora ovoga teksta: Koliko bi naših planinaca i gorštaka iz vrlećih zabiti s urođenim svojim poštenjem i s majčinim mlijekom usisanom ljubavi i smislom za planinsku prirodu moglo biti primjer i uzor mnogome gradskom čeljadetu s osobnim profilom devalvirane etike i nakaradnog morala. Eto, povrh knjiga i pisanih riječi, mene je to poučilo još i mnogogodišnje veranje neoznačenim planinskim stazama i ugodno časkanje uz čkiljavu lojanicu ili tesanu luč s gostoljubivim gorštacima u njihovim toplim brvnarama širom veličanstvenog dinarskog krša.

Oblik i način očitovanja odnosa, ljubavi, smisla i poštovanja prema prirodi veoma je raznolik i raznovrstan. Tu nema nekog određenog mjerila. Kako se taj odnos i smisao manifestira, zaista je sporedno i nije bitno. Bitno je da on postoji.

Etička vrlina visoko razvijena smisla, ljubavi, poštovanja i plemenitog odnosa prema planinskoj prirodi i njenim osobitostima bila je neposredno i trajno prisutna u pionirskom društvenom radu prošlostoljetnih osnivača i pregalaca našeg prvog planinarskog društva. Ta oznaka neosporno je jedan od bitnih i temeljnih elemenata u ostvarivanju društvenih ciljeva i težnji planinarskih početaka u Hrvatskoj.

Znanstvenost je druga bitna i temeljna oznaka prvih godina ili početaka organiziranog planinarskog života i rada u Hrvatskoj.

Zanimanje znanstvenika za planine i za prirodne i društvene pojave vezane uz planinske prostore i prirodna je i logična posljedica težnje učena čovjeka za svestranom spoznajom znanstvene istine. Ne samo prirodnjački (geomorfološki, mineraloško-petrografske, klimatološki, hidrografske, pedološki, biotski ili biološki, tj. botanički i zoološki, geografski) nego i sa stanovištva društvenih znanosti (historijski, etnološko-etnografski, lingvistički, ekonomsko-geografski, gospodarsko-proizvođački, saobraćajno itd.) planine i planinski prostori opravdano svraćaju na sebe pozornost i plijene interes znanstvenika.

Tradicija hrvatske planinarske aktivnosti neosporno je velika. Ona je i veoma bogata vrednotama što ih je pridonijela u baštinu i riznicu naše kulture. Neosporno je, napokon, i to, da su pretežan udjel u pionirskom planinarskom radu imali, a često i do samozataje mukotrpno snosili baš znanstvenici i stručnjaci raznih (i mnogobrojnih) prirodoslovnih znanstvenih disciplina. Prije dvadeset i dvije godine napisao sam i sada ovdje ponavljam: krstareći uzduž i poprijeko našim planinama planinari-prirodoslovci mnogo su pridonijeli točnjem upoznavanju domovine i općem podizanju naše kulture, i ne bi bilo u skladu s naprednim učenjem i marksističkim pogledom na svijet, kada tu svjetlu, časnu i pozitivnu činjenicu ne bismo poštovali i njome se koristili.⁶⁰⁾

Pišući o planinarskoj misli kao sredstvu znanosti, planinarski entuzijast i predsjednik Hrvatskog planinarskog društva prof. dr Ante Cividini (Brod na Kupi, 1881 — Ogulin, 1968) veoma je lijepo i točno zabilježio: »Poznavanje domovine i ljubav do nje ne smije ostati mrtvim kapitalom, zatrpanim u duši pojedinaca. Taj kapital treba da je živ, pokretan. Treba ga predati drugima, da se njime bilo kako koriste... Protagoniste našega društva bijahu redom sami učenjaci, pa nije nikakvo čudo, što je planinarska misao postala zapravo sredstvo onih znanosti, kojima, su oni svoj život posvetili. U početku našega društva planinarska misao jest službenica geografije, botanike i geognostike, koje za objekt svoga istraživanja i otkrivanja uzimaju domaću

60) Vladimir Blašković, isto djelo kao pod 8, str. 1.

prirodu, bolje reći — svoj zavičaj ili domovinu. Služeći dakle znanostima planinarska je misao služila domovini i obratno, služeći poznavanju domovine planinarska je misao služila onim znanostima, koje su nastojale da otkriju i prikažu vrijednosti domovine. Potom je dakle potpuno jasno, da u početku svoga razvoja planinarska misao službuje, a ne gospoduje. Ona nije svrhom nego je pukim sredstvom znanosti.⁶¹ Prije četrdeset godina objavljene ove misli, kako ih je napisao filozof i pedagog Ante Cividini, nisu obezvrijeđene ni danas.

O međuzavisnosti planinarstva i prirodoslovnih nauka pisao je (također prije četrdeset godina) i potpredsjednik HPD, urednik »Hrvatskog planinara«, osnivač alpinetuma na medvedničkom Sljemenu i Velebitu, znanstvenik botaničar i sveučilišni profesor dr Fran Kušan (Vučja Luka kod Sarajeva, 18. X. 1902 — Zagreb, 22. V. 1972) konstatiravši u uvodnom odsječku svoje studije:

»Ako istodobno osnivanje Hrvatskog Planinarskog Društva sa osnivanjem Hrvatskog Sveučilišta nije možda ništa drugo nego puki slučaj, ipak nam ova historijska činjenica alegorijski prikazuje tjesnu vezu, što postoji između prirode i nauke, vezu, koju uspostavlje najveći umovi ljudski. Tako i osnivači našeg društva iz druge polovine prošloga stoljeća bijahu skoro svi redom ljudi od nauke, koji su sve svoje veliko znanje crpili na izvoru svega znanja, u prirodi, pa ga kao svoju duševnu tvorevinu predavahu u riječi i tisku svome narodu i čitavom kulturnom čovječanstvu. I u istinu, potreba za boravkom u prirodi, za promatranjem njezinog nepreglednog blaga mogla je da nikne samo u dušama ljudi, koji su u sebi osjećali veliki i sveti poriv za saznanjem.⁶²

Osobitu spregu i najužu povezanost hrvatskih znanstvenika s planinarstvom temeljito je obradio u svojim studijskim prilozima urednik »Naših planina« i sadašnji potpredsjednik Planinarskog Saveza Hrvatske sveučilišni docent dr Željko Poljak. Između ostaloga on piše:

»U drugoj polovini prošlog stoljeća, kada se pod utjecajem Strossmayera i njegove Akademije u Hrvatskoj razbudio snažan interes za prirodne znanosti, skupina znanstvenih radnika dala se neobičnim poletom na istraživanje prirodnih osobina svoje zemlje. Naravno da je među ljudima željnim znanja ideja o planinarskom pokretu naišla na vrlo plodno tlo jer je upravo išla na ruku njihovim težnjama oko proučavanja nepristupačnih krajeva Hrvatske. Nije dakle ni najmanje neobična činjenica da se u redovima HPD već u samom početku okupio niz članova Akademije. Naši akademici nisu bili učlanjeni u planinarsku organizaciju samo iz formalnih razloga; naprotiv, baš oni su bili protagonisti u razvitku našeg planinarstva. Navest ćemo nekoliko činjenica koje nepobitno svjedoče o tome.

Od prvih 16 članova Akademije što ih je Hrvatski sabor izabrao 1866. godine, na popisu članova HPD nalazimo već u prvoj godini njegova djelovanja devetoricu, dakle više od polovine!... Ili da spomenemo možda još značajniji podatak da su svi predsjednici Akademije, od njezina osnutka 1866. pa do 1921, dakle punih 65 godina, bili organizirani planinari (Rački, Muhić, Torbar, Smičiklas i Mažuranić).

Evo još nekoliko značajnih podataka. Od trinaest osoba na osnivačkom sastanku HPD 15. listopada 1874. bilo je šest članova Akademije (Brusina, Matković, Šloser, Torbar, Vukotinović i Pilar)... U drugoj godini rada društva opet su predsjednik i potpredsjednik akademici (Torbar i Vukotinović), a od sedam odbornika pet ih je akademika (Jiruš, Matković, Kišpatić, Pilar i Bru-

61) Ante Cividini, Planinarska misao sredstvo znanosti; Hrvatski planinar, god. XXX, br. 10—12, str. 413; Zagreb, 1934.

62) Fran Kušan, Planinarstvo i prirodoslovne nauke; Hrvatski planinar, god. XXX, br. 10—12, str. 349; Zagreb, 1934.

sina). Slično je bilo i slijedećih godina... Spomenut ćemo još samo činjenicu da su gotovo dva puna desetljeća dužnost predsjednika HPD obnosili članovi Akademije kao i da su na prvom službenom izletu HPD 1875. na Oštrc i Plješivici u Samoborskom gorju od 12 sudionika četvorica bili članovi Akademije (Kišpatić, Torbar, Pilar i Šloser).⁶³ (Istaknuto potcrtao V. B.)

Dakle, znanstveno-planinarska ili planinarsko-znanstvena sprega i prisnost u prvim godinama i desetljećima organizirane djelatnosti hrvatskoga planinarstva neosporna je i nepobitna. Povrh toga, ona je u svakom pogledu nadasve signifikantna. Čini se, da je njena primjernost u sadašnjosti neopravdano no ipak temeljito devalvirana.

Napokon, treća temeljna oznaka: **rodoljublje**. Iskrena, duboko proosječana ljubav prema domovini, poštovanja vrijedno domoljublje.

Usprkos prošlostoljetnoj (ponegdje i danas još prisutnoj) romantici nazdravičarskog slavopojsztva, usprkos tada omiljelom, manje-više svuda prisutnom i veoma bučnom malogradanskem patriotskom šaljivotičju, patriotizam naših planinarskih starinaca očitovao se ipak u ponajboljem smislu. Bila je to plemenita, čista i u svaki živac snažno ucijepljena odanost i ljubav prema rodnoj grudi, prema domaćem ognjištu i »Staroj slavi djedovine«. Zaista, patriotizam u ponajboljem smislu.

Međutim, vremena su se stubokom izmjenila.

Danas, dabome, ne samo što je moguće i slobodno nego je i potrebno govoriti otvoreno, bez ikakva uljepšavanja i literarnog bojadisanja, o Hrvatima i hrvatskoj domovini u prošlostoljetnom državno-pravnom i društveno-političkom okviru unutar dvoglave apostolske carske i kraljevske feudalne monarhije. Upravo zato, na temelju solidnog poznavanja hrvatske životne stvarnosti, poštujući povijesnu istinu, ne zaboravljujući svu kataklizmatičnost minulih desetljeća i razumijevajući s iskrenom odanošću revolucionarnu suvremenost, uz takve, dakle, neophodno potrebne elemente za objektivnu ocjenu i procjenu hrvatske planinarske prošlosti, moguće je, a danas je i potrebno o prošlostoljetnim planinarskim protagonistima i njihovim nesebičnim rodoljubivim nastojanjima govoriti dokumentarno, smirenio i realno.

Primjenjujući objektivna mjerila i osjetljivu analitičko-komparativnu metodu u raščlanjavanju bitno važnih elemenata i faktora, nužno spoznajemo i zaključujemo, da je rodoljublje, manifestirano u počecima djelovanja Hrvatskog planinarskog društva, uistinu bilo besprijeckorno, čisto i nesebično, dostoјno znanstvene ozbiljnosti visokoučenih osnivača i protagonista hrvatskoga planinarstva.

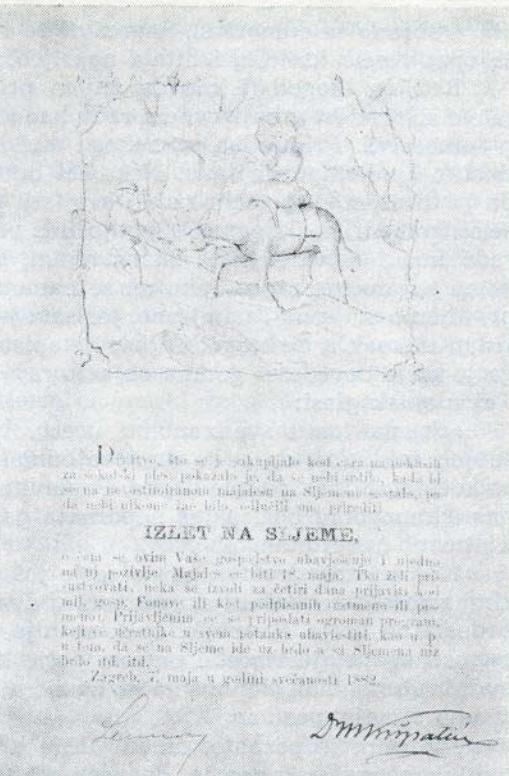
Bez obzira na kasnije oscilacije, što ih je donosilo vrijeme i u vremenu raznim faktorima uvjetovane društvene prilike, hrvatsko planinarstvo moglo se i u najprekarnijim situacijama oduprijeti pogubnim opasnostima, moglo je opstatи i održati se do danas, jer su mu temelji bili postavljeni solidno i čvrsto. Bile su to naše tri temeljne oznake: **ljubav prema prirodi, znanstvenost, rodoljublje**.

STO JE RADILO I KAKO DJELOVALO HPD

Planinarsko je oduševljenje pobijedilo i oživotvorena je misao i namjera o postojanju planinarske društvene organizacije u glavnom gradu Hrvatske.

63) **Željko Poljak**, Znanstveni radnici u razvitku hrvatskog planinarstva; Povijest sporta, god. III, br. 12, str. 1089—1090; Zagreb, 1972. — **Od istog autora** još ove studije: Naši liječnici kao planinari; Naše planine, god. XVI, br. 9—10, str. 229—233; Zagreb, 1964. — Naši sveučilišni profesori kao planinari; Naše planine, god. XVI, br. 11—12, str. 247—254; Zagreb, 1964.

Pozivnica HPD-a za izlet na Sljeme iz 1882. godine, u doba kad je Medvednica bila glavno izletište društva, s potpisom odbornika ing. Milan Lenucića i dra Mije Kišpatića, tiskana na finom kartonu, a sadržajem i slikom što izazivaju veselo raspoloženje

Društvo, što se je sakupljalo kod crkve na policiški
zaškolski ples, pokazalo je, da će nebiti svrhu, kada id-
ste na neotvaranom mjestu, na Sljemenu, takođe, po-
da nebi nikome, tacu bilo, odušći smu, prirediti.

IZLET NA SLJEME,

četvrti se, ovim Vašem gospodstvu, navedušćim i jedno-
m u pozivku. Majdi se biti 18. maja. Tko želi pris-
ustovati, neka se izvoli za četiri dana prihvati, kod
mli, gosp. Fomović ili kod podpisanom izjavom ili pre-
meno. Prihvjetlju se sa vrijeđatim ogroman program,
kojima neštakne u svim potaknu snažitiju, kao u po-
taknu, da se na Sljeme ide, uživo i sa Sljemenskim uz-
boko itd. itd.

Zagreb, 7. maja u godini svršecnosti 1882.

Lenucić

M. Kišpatić

Hrvatska sedamdesetih godina devetnaestog stoljeća upotpunila je bogate smjernice svojih kulturnih intencija još jednim veoma značajnim društvenim ostvarenjem. I — krenulo je.

Optočeo je rad prvog hrvatskog i prvog jugoslavenskog planinarskog društva. Prvo planinarsko društvo na jugoistoku Evrope postala je posebno vrijedna kulturna stvarnost.

Entuzijazam i znanstvena ozbiljnost uglednih osnivača HPD-a, benevolenta naklonost upravne vlasti bana pučanina Ivana Mažuranića i dvije stotine pedeset i troje blagajnički evidentiranih članova prve naše planinske organizacije u prvoj godini njena postojanja i rada rastvaralo je povoljnu perspektivu životu i djelovanju planinarskom novajliji među tada brojnim narodnim društvima Zagreba i Hrvatske. Ipak, prekomjerni optimizam nije nikad umjestan ni bilo gdje opravdan. I u radu Hrvatskog planinarskog društva, kao u svakom drugom ljudskom nastajanju, bilo je podosta nepredviđenih zapreka, odborničkih briga, organizacionog spoticanja i društvenog kolebanja. I tu su se pojavljivale i poput plime i oseke izmjenjivale biblijske legendarne mršave i jalove i tuste (debele) i bremenite (krave ili) godine.

Početak je, unekoliko, bio sličan narogušenoj lokomotivi parnjači male brdske željeznice. Na polaznoj stаници grohotno je uzdahnula, snažno izbacila gust oblak čade i punom parom povukla svoj teret veselo tandrkajući vagončićima po smjelo trasiranim tračnicama. No već na prvoj strmini parnjača se počela iskašljavati, stenjati, zviždukanjem signalizirati smetnje i teškoće i vukući se usporeno najzad sretno prispjela do prvog vodospremnog odmarali-

šta. Dobrano se odmorivši, nagrcavši se vode, skupivši dovoljno pare, parnjača je opet veselo krenula i hitala naprijed.

Reći će tkogod (i kao da čujem prigovor): čemu tolika beletrističnost i takva slikovitost u književnom radu kao što je ovaj pregled povijesti hrvatskoga planinarstva. Primjedba za nekoga možda umjesna i opravdana, no — ja ne mislim i ne smatram tako. Neka mi bude slobodno i dopušteno pripomenući, da ja imadem svoj način rada i svoj stil pisanja. On je moj osobni stil. Sviđao se on kome ili ne, ja ga već desetljećima primjenjujem u svim mojim književnim radovima i ostvarenjima: znanstvenim, stručnim i beletrističkim. On je prisutan i u ovome radu. Tako mi se nametnula i ova slikovitost. Nju sam ovdje primijenio svjesno i namjerno, jer sam je baš tako doživio i proosjetio čitajući jedan ulomak u desetogodišnjem ljetopisu Hrvatskog planinarskog društva, što ga je prije devedeset godina objavio tajnik HPD-a **Levin Schlosser-Klekovski**. Taj ulomak glasi:

»Prema tomu svestranomu učestvovanju kod utemeljenja društva nebi čovjek zaključio, da se je društvo odmah iz početka imalo boriti sa mnogimi težkoćami, i ipak je tomu tako. Poglavita težkoća već u tom sastoji, da je kod nas u mnogom obziru još nepoznata potreba udruživanja u svrhu polučenja kulturnih rezultatah.

Kod izleta društva našao se je još priličan broj učestnika, nu kad se je zimi radilo o mjesечnih skupštinah, u dva u tri puta nisu se sastati mogle radi nedostatna broja članovah. Ipak se nije ove godine htjelo odboru, da sasvim napusti svoju djelatnost i na tom polju, te je uveike za vremena putem triuh ovdašnjih novinah članove na sastanak, u kojem bi se imalo držati po koje znanstveno čitanje, pozivao.

Međutim je poznato, da su slične protivštine sa svakim mladim podhvatom skopčane, pa nade je, da neće odvratiti one, koji su u duši uvjereni, da planinskom društvu predstoji liepa djelatnost u razširenju poznavanja naše prirodnim čarom obilate domovine.«⁶⁴

Citajući ove stare misli, objavljene prije malone čitavo jedno stoljeće, kao da prисluškujemo razgovore zabrinutih odbornika i nekih današnjih društava (ne mislim samo planinarskih društava). Uvijek su postojale nepredviđene teškoće i brige u svakom društvenom radu. (Uzgred budi rečeno: nema li Planinarski savez Hrvatske također težkoća i glavobolje s organizacijom proslave ove naše planinarske stoljetnice? ...)

Usprkos dječjim koračićima tek prohodale planinarske organizacije, usprkos još koječemu, **prva radna godinu** Hrvatskog Planin(ar)skog društva ipak nije bila besplodna. Uvažavajući činjenicu, da je to bilo u nanovo probuđenom narodnom i zapravo tek započetom kulturnom društvenom životu Hrvatske, tada četiri skupna društvena izleta i nisu malo.

Dvije naše gore bile su od prvih dana i početaka organizirane planinarske djelatnosti u Hrvatskoj osobita mezimčad napose zagrebačkih planinara. (Ne zaboravimo: Zagreb je ipak bio od početka i ostao do danas središte hrvatskoga planinarstva.) To su: **Medvednica i Samoborska gora**.

Prema nekadašnjem germanizatorskom preimenovanju (Agramergebirge) Medvednicu su još nedavno pogrešno gotovo posvuda imenovali, a često je imenuju još i danas Zagrebačka gora. Njen osobiti poštovalec, eminentan popularizator prirodnih nauka, suosnivač HPD-a i moj nesuđeni profesor petrografije, akademik dr Mišo Kišpatić napisao je, da je »Zagrebačka gora malena obsegom, pa ipak pokazuje toliko raznoličnosti u svom razvoju i u svojih turi-

64) **Levin Schlosser-Klekovski**, isto djelo kao pod 56, str. II.

stičkih osebinah... da nesmijemo u svjet razaslati prvo književno uzdarje planinskoga društva, kome je sjelo na podnožju toli liepe gore, a da samu goru kako tako neorišemo.«⁶⁵

Znatno je složenije pitanje Samoborske gore ili Samoborskog a gorja, jer taj gorski skup po svojim temeljnim oznakama (postankom, građom i ostalim prirodnim pojavama) dio je orografskog ili planinskog masiva Žumberačke gore ili (slovenski) Gorjanaca. Znači, tu se susrećemo sa Žumberkom, tj. s planinskom regijom na području Žumberačke gore, u graničnom prostoru između Hrvatske i Slovenije.

O prirodoznanstvenim osobitostima planinskog masiva Žumberačke gore ili Gorjanaca pisano je već mnogo. Napose ima zanimljivih stručnih priloga o tome u geografskoj literaturi. Pisao je o tome prije desetak godina i autor ovoga rada,⁶⁶ prije tri godine konciznu je karakteristiku o Žumberačkoj gori objavio eminentni znanstvenik i meritorni slovenski geograf, sveučilišni profesor dr Svetozar Ilešić (Ljubljana, 8. VI. 1907 —),⁶⁷ a o Samoborskoj gori kao dijelu orografske cjeline žumberačkog planinskog masiva pisao je već početkom ovog stoljeća i naš planinarski klasik Dragutin Hirc.⁶⁸ Usprkos interesu, koje to pitanje golica radoznalost planinara, u ovom povijesnom pregledu nije moguće ulaziti u podrobnosti genetike i geomorfološke karakterizacije Žumberačke gore i napose njenog orografskog skupa Samoborske gore. Neka bude dovoljno reći tek toliko, da je to veoma složen i posebno zanimljiv spoj i splet predalpsko-dinarskog i napose panonsko-krškog svijeta.

Mali planinski raj Samoborskog gorja, nadomak Zagrebu, obiluje prirodnim oznakama i osobitostima, koje ga opravdano svrstavaju među posebno zanimljive planinarske mikrorajone Hrvatske. Vrlo su dobro to znali i naši planinarski predci prije sto godina i zbog toga nije neobično i čudno, da su prvi izlet Hrvatskog planinarskog društva usmjerili baš u Samoborsko gorje.

Prvi društveni planinarski izlet (HPD-a) ostvaren je 17. i 18. svibnja 1875, a sudjelovali su (alfabetskim redom): Crnadak Đuro, Danošić Franjo, Dizdar Vaso, Kišpatić dr Mijo, Kolarić dr N., Pilar dr Đuro, Pliverić dr P., Plohn dr Z., Schlosser-Kleković dr Josip, Šabarić N., Šarić Davorin, Torbar dr Josip. Do Podsuseda se došlo tadašnjom južnom željeznicom, gdje je izletnike dočekao s kolima povjerenik HPD-a u Samoboru, ljekarnik Franjo Schwartz. Noćilo se

65) **Mišo Kišpatić**, Zagrebačka gora; Spomenica Hrvatskog planinskog društva, str. 47; Zagreb, 1884. — Primjedba o »nesuđenom profesoru« nosi u sebi osobitu, intimnu i pomalo sentimentalnu notu. Ipak neka bude izrečena. Autor ovoga rada mnogo je čitao Kišpatičeva popularna prirodoslovna djela i to je znatno pridonijelo, da je nakon gimnazijalske mature odlučio studirati prirodoslovne nauke i zemljopis. Godine 1922. upisao je na zagrebačkom Sveučilištu (pored ostalog) kolegij prof. dra. Mije Kišpatića »Petrografija Jugoslavije«, no profesor se teško razbolio i predavanja nisu bila održana. Ugledni hrvatski znanstvenik nikad se više nije pojavio na Sveučilištu. S najdubljim smo ga pijetetom sahranili na Mirogoju 1926. Na posljednjem ispraćaju bilo nas je vrlo vrlo malo. Čak i prisutne akademike i profesore moglo se na prste izbjrojiti. U veoma depresivnoj situaciji njegov učenik, akademik prof. dr. Fran Tučan izgovorio je tada nad otvorenim grobom i ove riječi pune mučne gorčine: »Eto, dragi naš učitelju, da si bio nekakav golman ili žongler loptom sigurno bi se danas ovdje našlo vrlo mnogo ljudi. Ovako pak, velikog i primjernog našeg znanstvenika ispraćuje šačica njegovih najvjernijih učenika i poštovalača, ali...« i — zagrenuvši u suzama Fran Tučan nije mogao dovršiti misao i riječ. Ova istina o Kišpatičevoj sahrani, koliko mi je poznato, nikad nije bila objavljena.

66) **Vladimir Blašković**, Vodič terenskog dijela VII. kongresa geografa SFRJ, str. 40—41; Zagreb, 1974.

67) **Svetozar Ilešić**, Žumberačka gora; Enciklopedija Jugoslavije, sv. 8, str. 650; Zagreb, 1971.

68) **Dragutin Hirc**, Prirodni zemljopis Hrvatske, str. 343; Zagreb, 1905.

u Samoboru. Sutradan, bio je utorak, namah izjutra **18. svibnja**, krenulo se kolima u Rude »odakle poče penjanje na Oštrc po hrbtu sa sjevero-istoka. Na vrhunac prispije družtvo oko 8 ure. Sašav s ovog briega uzpinjaše se iza odmora na Plješivicu kamo oko 2 ure prispiješe. Povratak u Samobor oko 7 ure. Osobito valja iztaknuti srdačan doček, štono ga učiniše družtvu Samoborci a imenito g. ljekarnik Fr. Schwartz, koji je med svimi povjerencima, ove godine, jedini kašnje družtvu znatnih učinio uslugah snubeć članove, sabirajući članarinu itd.«⁶⁹

Nepunih mjesec dana kasnije, u četvrtak, **3. lipnja**, sedmorica sudionika prvog društvenog izleta (Torbar, Pilar, Pliverić, Plohn, Dizdar, Danošić i Crnadak) i dvojica »novajlja« (Josip Janda i V. Kotur) krenuše na Zagrepčanima posebno draga i najbliže im medvedničko Sljeme. Bio je to drugi društveni izlet HPD-a. O njemu u staroj »Spomenici« citamo: »Družtvo se sakupi na Jelačićevu trgu u 6 satih, te kreće na kolih u Gračane, kamo prispje u 6 satih 30 časova. Penjuć se na goru dođu do vrela Snopljak u 7 s. 15 č. a do sljemenskog vrela u 16 sati. Na Sljeme prispje družtvo oko 10 s. 50 č. te se doskora spusti radi kiše preko sv. Jakoba (11 s. 45 č. — 12 s. 30 č.) do sv. Roka u Šestinu (2 s. 15 č.) gdje se odpočinu uz dobru užinu do 6 sati.«

Posebno je zanimljivo, da »kod ovog izleta bi sakupljena i ubilježena svota od 100 for. za gradnju buduće stanice na Sljemenu. G. Torbar i Dizdar platiše umah svaki po 10 for. a g. Gj. Pilar 6 for., dočim obećaše platiti g. V. Kotur 50 for., Gj. Crnadak 10, Danošić i dr. Pliverić po 5 fr., dr Plohn 3 for. a Janda 1 fr.«⁷⁰

Prva dva skupna izleta Hrvatskog planinarskog društva označena su veoma signifikantnim društvenim pojavama svoga vremena. Socijalna struktura članstva HPD-a bila je usklađena s klasnim obilježjima mlađahnog još građanskog društva prošlostoljetne Hrvatske.

Prvi članovi HPD-a bili su manje-više svi odreda materijalno i finansijski dobro, čak vrlo dobro situirani ljudi. Pored njihova smisla za prirodu i njene planinske osobitosti u većine tih ljudi bila je prisutna i često očitovana hedonistička životna crta. Lagodna udobnost i obilna visoko-kalorična ishrana uz punu čašu dobrog provrelog lozina soka ponajčešće su odlike građanske društvenosti od koje nisu zazirali ni naši planinarski predci. (Uostalom, ima toga i danas posvuda u svijetu, pa i u novom socijalističkom društvu.)

Ipak, kao što ni svi prsti jedne ruke tako ni svi ljudi nisu jednaki. Nekad i danas. Razlike u poimanju i načinu planinarske djelatnosti postojale su i među prvim planinarskim pregaocima. Sjetimo se samo primjerne skromnosti i gotovo do samozataje uzdignute povučenosti prigodom dolaska u Ogulin i prvog susreta s Budom Budisavljevićem gradačkog sveučilišnog profesora i uglednog znanstvenika dra Johanna Frischaufa. Ili, primjerice, naš profesor Mijo Kišpatić. Zazirući od vožnje kolima do Šestina ili Gračana, Kišpatić je već u praskozorje (više puta u jednom mjesecu) pješačio od središta grada do navrh Sljemena. Pješačio je on tako ne samo uzduž i poprijeko Medvednicom nego je propješačio i sve ostale planine Hrvatske (da o planinarenju izvan Hrvatske posebno ne govorimo) sabirući i slažući bogatu zbirku kamenja i ruda, što još i danas zbog (sramotnog već) nedostatka prostora leži manje-više magazinirana u skladištima zagrebačkog mineraloško-petrografskega muzeja. Istina, Kišpatić je bio samo jedan, ali nije bio i jedini prirodoslovac planinar, koji je zlatnim slovima ubilježen u povijesti planinarstva i hrvatske znanosti i kulture.

69) Levin Schlosser-Klekovski, isto djelo kao pod 56, str. II.

70) Levin Schlosser-Klekovski, isto djelo kao pod 56, str. II — III.

Hrvatski Planinar.

Viestnik „Hrvatskoga planinarskoga društva“.

Naslovna stranica prvog godišta »Hrvatskog planinara« (1898), najstarijeg hrvatskog planinarskog časopisa, koji je odigrao glavnu ulogu u razvitku hrvatske planinarske književnosti, bio snažan propagator planinarske misli i postao svojevrsnim arhivom za povijest planinarstva. Izlazio je sve do 1944. godine; danas nastavlja njegovu tradiciju časopis »Naše planine«

Godina I.

Uredio

Dragutin Hrga.

U Zagrebu.

TIŠAK ANTONIA SCHOLZA.

1898.

Pored stanovitih društvenih i ljudskih slabosti, koje su se javljale u hrvatskih planinarskih prvoboraca i koje slabosti treba s razumijevanjem praštati, veoma je značajno i osobite pohvale vrijedno, da su ti naši imućni planinarski predi osjetili potrebu već na jednom od prvih svojih izleta u temeljiti početnu novčanu glavnici za izgradnju planinarske kuće (ili kako oni rekoše: stanice) na Sljemenu. Stotinu forinti (dodajmo još: srebra) bila je u ono doba — od razmjerno malog društavaceta, od samo devetorice članova HPD-a — zaista značajna svota novca od čije pekunijarne vrijednosti neuporedivo je više značila i vrijedila sama zamisao i namjera o izgradnji planinarskog doma na Medvednici. Dovoljno je poznato, kako se ta akcija dalje odvijala i razvila; od prvobitne takozvane gradske kuće na Sljemuenu s planinarskim sustanarstvom preko prvog samostalnog planinarskog doma HPD-a i još kasnijeg velikog Tomislavovog doma do današnje veoma sumorne planinarsko-građevinske stvarnosti na dragoj našoj staroj Medvednici.

Hrvatsko pjevačko društvo »Kolo« u Zagrebu (osnovano god. 1862) i Hrvatski sokol (Zagreb, osnovan god. 1874) bijahu u drugoj polovici prošloga stoljeća, i još mnogo godina kasnije, ugaoni kameni temeljci hrvatskog društveno-kulturnog života, pa je i suradnja prvog našeg planinarskog društva sa Sokolom i Kolom bila dobrodošla i svrshodna, pogotovo kad su i mnogi od prvih organiziranih hrvatskih planinara bili također i članovi tih dviju društvenih organizacija. Ta društvena suradnja očitovala se već prve radne godine. U nedjelju, 13. lipnja 1875, organiziran je zajednički izlet

planinara, sokolaša i kočaša na Sljeme. Bio je to treći društveni izlet mladog HPD-a. Broj izletnika: 73 (od toga samo tri žene); smjer izletničkog puta: Jelačićev trg (odlazak u 5 sati) — Gračani — sljemensko vrelo — vrh gore: Sljeme (dolazak u 10,30 sati) — povratak preko Šestina (dolazak oko 17 sati) i povratak u Zagreb: ad libitum ...

Premda o tome nema pisanih zapisa ni podataka, ipak (posredno, po indicijama) čini se, da je drugi društveni izlet devetorice planinara na Sljeme, u utorak 3. lipnja, bio zapravo organizaciono-pripremnog značenja za ovaj prvi poznati masovni planinarski izlet u Hrvatskoj.

Četvrti izlet prve radne godine bio je planiran od 26. do 28. lipnja (subota-nedjelja-ponedjeljak) na Bjelolasicu u Kapel (1533 m ili, kako su tada računali, 5580 stopa nad morem), ali cilj nije postignut zbog veoma lošeg vremena.⁷¹ Iz Zagreba je krenula planinarska petorka: predsjednik društva dr Josip Kalasancij Schlosser-Klekovski, potpredsjednik dr Josip Torbar i članovi dr Đuro Pilar, Ljudevit Beluš i, kako je zapisano u originalnom zapisniku o tom izletu, »mladi« Schlosser (a to je bio Levin ili prema Spomenici HPD-a iz god. 1884. označeno samo Lj., dakle možda kroatizirano Ljudevit?). U Ogulinu im se pridružio učitelj gradanske škole Josip Magdić, koji je 1874. vodio Fri-schaufa na Klek. Uveče 26. lipnja bili su u Jasenku, no tada je olujno vrijeme onemogućilo odlazak u planinu i krševiti labirint kapelskoga stijenja. »Kiša je cijelo vrijeme lijevala kao iz kabla pa su se odvažni planinari došavši do Jasenka, morali opet vratiti u Ogulin te željeznicom u Zagreb.«⁷²

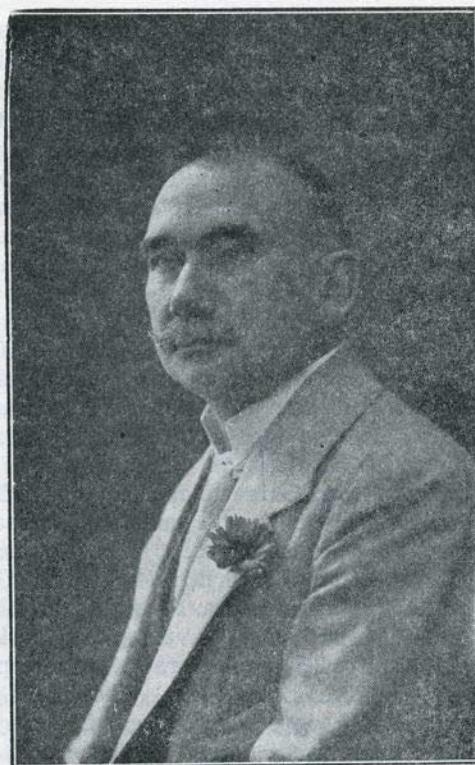
Godišnja je članarina iznosila »glasom pravilah samo jedan forint« no bila je dovoljna da je krajem prve radne godine blagajna raspolagala već s 242 forinta i povrh toga još sa 198 forinti »za gradnju kolibe na Sljemenu« (100 for. sakupili su izletnici na Sljemenu 3. lipnja, 86 for. sakupio Ferdo Kalabar, a u istu svrhu primio tajnik društva 12 forinti). Neosporno, želja za podizanjem planinarske kuće, skloništa ili doma na Sljemenu bila je veoma živa i u svim društvenim akcijama stalno prisutna. Tu bitno značajnu komponentu planinarskog društvenog života već u prvim godinama postojanja HPD-a nikad nije previše isticati. Ona bi trebala biti primjer i pouka i sadanjoj planinarskoj generaciji.

Još jedan elemenat u životu i počecima rada Hrvatskog planinarskog društva nije nimalo beznačajan. Premda su osnivači HPD-a odreda bili Zagrepčani, ako ne rođeni a ono stalno nastanjeni u Zagrebu, ipak prigodom osnivanja i organiziranja prve hrvatske planinarske organizacije nisu imali u vidu samo grad Zagreb i njegovu bližu okolicu nego i područje čitave naše domovine. Očitovalo se to već peti dan poslije prve glavne skupštine, na odborskoj sjednici održanoj 4. svibnja 1875., kad je razmatrano pitanje društvenih povjerenika širom Hrvatske. Tada je zaključeno, da sjedišta povjereništava budu: Brod na Savi, Bribir, Delnice, Drenovac, Drežnik, Đakovo, Fužine, Glina, Gornja Jelenska (pošta Popovača), Gospić, Gračac, Jasenovac, Korenica, Kravarsko (pošta Gorica), Križevci, Nova Gradiška, Ogulin, Petrinja, Plaški, Pod Belci (pošta Zlatar), Požega, Raduč (Lika), Rakovica, Samobor, Skrad, Slatina, Slunj, Vrelo (Lika), Zavalje. Predviđene su bile i osobe, kojima će biti upućena okružnica i društveni statut sa zamolnicom »da tu čast prime«. Svakako je znak vremena i društveno-političkih prilika, da je osnivanje povjereništava bilo preliminarno (prethodno) predviđeno samo na području uže Hrvatske i Slavonije bez ostalih hrvatskih zemalja, pa čak bez Dalmacije kao trećega državno-pravnog člana Trojednice.

71) Podatak: izvorni zapisi HPD-a za godinu 1875; arhivska dokumentacija Planinarskog muzeja Hrvatske.

72) Stjepan Szavits-Nossan, isto djelo kao pod 57.

Dragutin Hirc (1853—1921), prvi urednik »Hrvatskog planinara«, botaničar, geograf, speleolog, pedagog, publicist i najplodniji hrvatski planinarski pisac. Osim niza putopisnih knjiga (Gorski kotar, Lika i Plitvička jezera, Hrvatsko primorje, Lijepa naša itd), napisao je više od 1000 članaka! Njegovim je imenom 1928. nazvana planinarska kuća na Bijelim stijenama

Druga redovita glavna skupština Hrvatskog planinarskog društva održana je 30. ožujka 1876. Zauzet mnogo svojim redovitim dužnostima praliječnika Hrvatske i radeći intenzivno na znanstvenoj obradi faune hrvatskih zemalja, dr J. K. Schlosser-Klekovski se zahvalio na dužnosti i časti predsjednika HPD-a, pa je predsjednikom izabran dotadašnji potpredsjednik društva, ravnatelj realke dr Josip Torbar, a potpredsjednikom veliki župan u miru Ljudevit Vukotinović. U novi odbor birani su: dr Petar Matković, dr Bogoslav Jiruš, dr Đuro Pilar, dr Spiridion Brusina, dr Mijo Kišpatić, Vladimir Krešić i Vaso Dizdar; zamjenici odbornika: L. Schlosser-Klekovski i N. Trešćec. Osim pojedinačnih izleta (Medvednica, Samoborsko gorje, Gorski kotar, slovenske Alpe), te godine bio je organiziran samo jedan skupni izlet na Ivančicu. Izletnici (Josip Torbar, Vaso Dizdar, Vinko Dvoržak, Đuro Crnadak, Josip Janda, Antun Kešer, N. Kikerec, Mijo Kišpatić i Vjekoslav Klaić) stigoše preko Sljemena u Stubicu, odavde kolima preko Zlatara u Sutinsko. Kao što godinu dana ranije u Jasenku, tako je planinare i ovoga puta veoma loše vrijeme i snažna kiša primorala na povratak preko Zaboka i Oroslavljia u Zagreb, a da se ne popnu na greben najviše gore savsko-dravskog međuriječja u Hrvatskoj.

Treća glavna godišnja skupština održana je 22. veljače 1877, ne birajući novi odbor. »Ovom godinom započe društvo istom posvema zadovoljavat dužnostima svojim, jer poduze izvađat gradnje po gorah i planinah hrvatskih, podigav na Sljemenu z agrebačke gore piramidu. Glavna skupština dozvoli za gradnju te piramide 300 fr., nu naskoro pokaza se ta svota premalenom, te bi za 12. lipnja pozvata izvanredna glavna skupština, koja povisi prvobitno dozvoljenu svotu na 500 for. Polag

računah plaćeno je za sjećanje i svažanje drvah za gradnju, za tesanje, za željezo i gradnju svega skupa 506 for. 49 nov.

Piramida je dne 22. srpnja u prisutnosti gradskoga povjerenika g. podnaćelnika Gj. Crnadka po odboru uz prijateljno sudjelovanje pobratinskoga »Sokola« po planinskom družtvu preuzeta, te je solidno sagrađenom priznana... U odboru bijaše povišeputa razpravljeno pitanje o gradnji kuće kod vrela na Sljemenu, nu slabo financijalno stanje družtva nedozvoli da bi se već ove godine započela gradnja kolibe. Gradsко pak zastupstvo priskoči i ovdje družtvu u pomoć zaključiv na trošak obćine gradske sazidat na Sljemenu kuću za svog lugara, u kojoj bi družtvu našem imalo se dodielit dve sobe uz pogodbu da iste družtvo providi nužnim pokućtvom. Odbor prihvati najvećom zahvalnošću ponudu ovu, te odredi da se novac kojeg sakupi g. Kallabar za gradnju piramide, a nebi potrošen, upotrebi za nabavu pokućta. Kuća ta ne bi jaše ove već istom sliedeće godine dogotovljena.⁷³ (Istaknuto potcrtao V. B.)

Prema podacima veoma uredno vođene blagajničke knjige (blagajnik Vladimir Krešić), HPD je u godini 1877. imalo 786 forinti 13 novčića prihoda i 526 forinti 89 novčića rashoda, tako da mu je bilanca na kraju godine iskazala pozitivan saldo 259 forinti 24 novčića. Godina 1877. bila je planinarski povoljna i društveno značajna. Piramida na Sljemenu značila je tad vrlo mnogo.

Cetvrta redovita glavna godišnja skupština, održana 14. ožujka 1878, izabrala je slijedeći novi upravni odbor: predsjednik Ljudevit Vukotinović, potpredsjednik dr Đuro Pilar, odbornici Ljudevit Beluš, dr Bogoslav Jiruš, Vladimir Krešić, ing. Milan Lenuci, Franjo Schwartz, dr Josip Torbar i Levin Schlosser, zamjenici dr Mijo Kišpatić i Ivan Stožir. Nakon dovršenja gradnje (u kolovozu 1878) gradske lugarske kuće na Sljemenu, na malom proplanku kraj izvora vode, prema zaključku zagrebačkog gradskog zastupstva od 22. prosinca 1877, planinari su 1. rujna 1878. preuzeli »prostorije u prvom spratu u svojini družtva« nabavivši prethodno »njajnužnije pokućstvo; u to ime bi u svemu izdano 198 for. A da se pako svake nepodobštine kod posjeta tih društvenih prostorijah odklone, sastavi odbor kućni red, zaključi da se boja namirah društvenih, koje služe ujedno pristupnicom u prostorije društvene u gradskoj kući na Sljemenu, mienja svake godine⁷⁴. Tako je ostvareno i prvo planinarsko sklonište na medvedničkom Sljemuenu i u sjevernoj Hrvatskoj uopće.

Pored vrlo dobro posjećenog društvenog izleta u Križevce i na Kalnik o duhovskim blagdanima, 9. i 10. lipnja, uprava HPD-a uspješno je riješila te godine još jedno značajno organizaciono pitanje. Imenovani su prvi povjerenici Hrvatskog planinarskog društva izvan Zagreba. »Ponuđeno im povjereništvo primiše za grad Senj gimn. prof. Mihaljević, za Bakar učitelj Dr. Hirc, za Delnice inžinir J. Fink, za Severin M. pl. Vraniczany, za Karlovac gimn. prof. Krušnjak, za Ogulin učitelj J. Magdić, za Jasku ljekarnik Š. Hržić, za Goricu nadšumar Payer, za Samobor trgovac Fr. Bahovac, za Križevce ravnatelj Vi-hodil, za Ludbreg dr J. Magdić i napokon za Srem podžup. perovod. T. Mallin u Rumi. Ako se nemože već ove godine izkazati kakova oveća korist po društvo, koju bi mu rad povjerenikah pružao, to je odbor uvjeren bio, da će se svakom godinom sve više i više namicati koristi družtvu ovim postupkom njegovim.« Ujedno je »odbor po više puta davao naputke gospodi povjerenikom, kako da prirede puteve na planine u svom okolišu. Tako bude put na Kalnik donekle

73) Levin Schlosser-Klekovski, isto djelo kao pod 56, str. IV.

74) Levin Schlosser-Klekovski, isto djelo kao pod 56, str. V.

uređen, onaj Okić nastojanjem g. Bahovca M. u Samoboru prokrčen. Da se pako putnička kuća na »plitvičkim jezerih« u dobrom stanju uzdrži i providi sa najnužnijim pokućtvom obratio se odbor na preuzvišenoga gospodina zapovedajućega gjeneralu barunu Filipoviću predstavkom od 10. kolovoza 1878. u kojoj ujedno moli, da se putevi do »jezera« poprave. Nu na ovu predstavku nestignu ni do danas riešenje.⁷⁵

Koliko je god pohvale vrijedno nastojanje tadanje uprave HPD-a da se urede planinski putovi i prokrče prilazi na istaknutije visove, toliko je možda još interesantnija društvena predstavka generalu Filipoviću s prijedlogom i preporukom da se urede putovi na Plitvičkim jezerima. To što general (ili njegov ured) nije odgovarao na tu predstavku »ni do danas«, a to znači do god. 1884, kad je Levin Schlosser to pisao, može se donekle tumačiti iznimnom prostorno-vremenskom situacijom užeg i šireg područja Plitvičkih jezera, odnosno Like i Korduna, u politički i vojnički nanelektriziranim godinama austrijske okupacije susjedne Bosne i Hercegovine godine 1878. Da je generalova šutnja prihvaćena u Hrvatskom planinarskom društvu, a preko njega vjerojatno i u ostaloj društvenoj javnosti Hrvatske, negodovanjem i s izrazima prijekora, svjedoči, nam, eto, prva Spomenica HPD-a. Naime, po nepisanom pravilu tadanje društvene etikete, a do toga se tada mnogo držalo, na predstavku je trebalo odgovoriti makar i negativno ali pristojno i učitivo.

Peta redovita glavna godišnja skupština održana je 30. siječnja 1879. Uprava društva nije izmijenjena. U gradskoj kući na Sljemenu počela se voditi »spomenica za posjetitelje« i u njoj je krajem godine (1879) bilo ubilježeno već 516 posjetilaca prve izrazito planinarske kuće u Hrvatskoj. Nije nezanimljivo, da je godine 1879. direkcija madžarskih državnih željeznica održala članovima HPD-a 30% popusta, dok je uprava austrijskih južnih željeznica uskratila svaki popust hrvatskim planinarima. No, za razliku od generala Filipovića, Južna je željezница, premda negativno, ipak odgovorila na molbu HPD-a.

Misao i prijedlog agilnog odbornika ing. M. Lenuci o izradi primijenjene geografsko-planinarske karte Medvednice nije bilo moguće ostvariti zbog nedostatka novčanih sredstava, no zato je s uspjehom ostvaren prvi društveni izlet na Risnjak u kolovozu (od 2. do 5. VIII) 1879. Osim zagrebačkih planinara na Risnjaku su se našli zajedno planinari Delnica, Čabra, Crnog Luga i Bakra, zajedno tridesetak osoba. Inicijator i organizator tog izleta bio je povjerenik HPD-a u Delnicama ing. J. Fink.

Sesta glavna godišnja skupština održana je 14. ožujka 1880, sedma 20. veljače 1881, osma 12. ožujka 1882. i deveta 11. veljače 1883. U tom vremenском razdoblju predsjednik je bio i ostao stari ilirac Ljudevit Vukotinović, a mijenjali su se prema potrebi samo članovi odbora.

Društvo još uvijek nastoji izdati primjenjenu planinarsku kartu Medvednice, brigu brine sa skloništem u gradskoj kući na Sljemenu, radi na izmjeni društvenih pravila i njihovu prilagođavanju novonastalim potrebama, organizira izlete na Sljeme i ostale planine, a god. 1882. tajnik društva Levin Schlosser prvi puta označava (markira) planinarske putove i staze po Medvednici crvenom, žutom, bijelom i modrom bojom. Neupućeni i pomalo pakosni pastiri oštećuju i uništavaju »gospodske« planinarske oznake i ploče po medvedničkim putovima i raskršćima, a kad HPD podnosi konkretiziranu prijavu nadležnom organu vlasti, podžupanija u Zagrebu vraća odnosno šalje pod br. 1914 od 17. veljače 1883 »slavnom upravljućem odboru hrvatskoga planinskoga društva« rješenje, da se tuženi

75) Levin Schlosser-Klekovski, isto djelo kao pod 56, str. V — VI.

»M. S. riešava od pritužbe radi pomanjkanja dokaza«. Naime, podžupanija je 14. kolovoza 1882. pod br. 9990 pozvala na ročište samo prijavljenog uništavoca planinarskih oznaka, a nijednog u prijavi navedenog svjedoka. Bez svjedoka bilo je lako donijeti oslobađajuću presudu zbog nedostatka dokaza. Eto, bilo je tako nekad, a sličnih marifetluka i pravničkih smicalica, pa i u obrnutom smislu, da budeš kriv za ono što nisi učinio, ima u svijetu i danas.

Izmijenjena društvena pravila nadležni upravni organ zemaljske vlade potvrđio je 1. lipnja 1882. pod brojem 21.073. Društveni je rad nastavljen prema novim pravilima no ipak po starom kolosijeku.

Osim naprijed već spomenutih odbornika, koji su se povremeno izmjenjivali u funkcijama društvene uprave, u razdoblju između šeste i devete glavne godišnje skupštine javljaju se i aktivnim planinarskim radom ističu tri nova odbornika HPD: Ivan Stožir, dr Matija Štefinović i, napose, veoma popularni profesor zagrebačke gornjogradske (klasične) gimnazije J a n e z (I v a n) B e n i g a r, rodom Slovenac iz Radeča.

Četiri godine poslije podizanja piramide na Sljemenu, 24 srpnja 1881. HPD je podiglo na Plješivici (»kraj Rudah«), dakle u Samoborskoj gorju, razgledni stup ili — kako su ga tada zvali — čardak. Nacrt za njega izradio je ing. Milan Lenuci, a izveo ga je građevinski poduzetnik Hamilkar Praunsperger iz Samobora uz cijenu od 524 forinta. Čardak je odmah bio osiguran na svotu od 400 for. Otvorenju čardaka prisustvovali su iz Zagreba predsjednik HPD-a Ljudevit Vukotinović, zatim Ivan Benigar, Ljudevit Beluš, Nikola Faller (ugledni muzičar i ravnatelj opere), braća Franjo i Vilim König, Miroslav (grof) Kulmer, Levin Schlosser, dr Matija Štefinović, dr Lovro Vrbanić i dr Fran Vrbanić.

Iste godine (1881) uređeno je kod gradske kuće i planinarskog sklopnista na Sljemenu vrelo i postavljena spomen-ploča s natpisom: Hrvatsko planinsko društvo u Zagrebu 1881. Na uređenje vrela utrošeno je 90 forinti (srebra tzv. austrijske vrijednosti).

Napokon, pri kraju prvog desetljeća Hrvatskog planinarskog društva, godine 1883. organiziran je društveni izlet na Plitvička jezera. O njemu i o jednom plitvičko-koranskom prirodnačkom »problemu bez problema« posebno u slijedećem potpoglavlju.

PLANINARI NA PLITVIČKIM JEZERIMA

Premda su Plitvička jezera bila poznata već poodavno ranije, premda se o tom ponajljepšem biseru u bogatom đerdanu prirodnih krasota hrvatskog planinskog područja podosta pisalo ne samo u stručnoj literaturi i ostaloj publicistici već prije devetnaestog pa i prije osamnaestog stoljeća, ipak je Hrvatsko planinarsko društvo prvi društveni izlet u čudesno lijep jezerski plitvički kraj organiziralo tek u posljednjoj godini prvog desetljeća svog postojanja. Adekvatan uvjetima i mogućnostima tadanjeg saobraćaja, petodnevni izlet bio je od 28. lipnja do 2. srpnja 1883.

Društvenom »pozivu odzovne se ih toliko, da je odbor mal ne došao i nepriliku, nu kako obično kod nas biva, tako se je i ovdje malo po malo broj snizio na 17 putujućih članovah«.⁷⁶ Sudionici izleta bili su (alfabetskim redom): Đuro Crnadak, dr Aleksandar Egersdorfer, Ivan Gostiša, majka i kćerka Haffner, Ivan Laudenbach, ing. Milan Lenuci, Adam Mandrović (ravnatelj drame i, kasnije, intendant Hrvatskog narodnog kazališta), dr Luka Marjanović,

76) L. K. (= Levin Schlosser-Klekovski), Izlet na Plitvička jezera; Spomenica HPD, str. 31; Zagreb, 1884.

»Izkaznica za utemeljiteljnoga člana« HPD-a iz 1898. godine za Božidara Kukuljevića, osnivača podružnice u Ivancu iste godine, s originalnim potpisom predsjednika Miroslava Kulmera i blagajnika Ivana Exnera

dr Šime Mazzura sa suprugom i sinom, Levin Schlosser-Klekovski, Josip Sladović, Žiga Stagl, Ivan Stožir i G. Varga.

Kroničar izleta L. K., a to je tajnik HPD-a Levin Schlosser-Klekovski, na šesnaest tiskanih stranica u prvoj »Spomenici HPD« ostavio nam je dragocjenu beletrističku dokumentaciju o tome izletu, pisanu doduše onovremenom romatičarsko-putopisnom raspjevanošću, ali uza sve to punu vjerodostojne fotografije, koja se i danas lako, nadušak i sa zadovoljstvom.

Saznajemo tako, da su izletnici krenuli iz Zagreba u praskozorje, u 3,13 sati (28. lipnja) brzim vlakom do Karlovca, odakle su nastavili put kolima preko Krnjaka i Slunja do Rakovice, gdje su prenoćili. Sutradan, nakon obilna doručka »u prostranoj gostionici«, gdje »pije jedan kavu, drugi srće mlijeko, treći čaj, a jedan imade dapače kraj sebe i pladanj sa medom i friškim maslacem... točno u 6 sati posjedasmo u kola, te krenusmo put jezerah.⁷⁷

Susret zagrebačkih planinara najprije sa slapovima Slunjčice, pa onda s Plitvičkim jezerima, najprije sa slapom potoka Plitvice, zatim sa Sastavcima i samim jezerima, bio je fascinantан.

Duboko impresioniran već o rastokama Slunjčice Schlosser piše: »Eto ti, zaviknuh sav uzhićen, — ogromne rimske fontane Trevi po hrvatskom kroju! Divotu tih prizora diže čvrsta nada, da je ovaj vodopad jedna od onih riedkih u svetu stvari, koje što dalje, to savršenije postaju. Jer sastojeći zemljiste ono od samoga vapnenog mačka« (vapneni mačak = sedra, bigar, vapnenjački tuf ili, stručno petrografska, travertin) »koj sve to više raste: kukovi će se oni sve više dizati, a voda će obarajuć sve to jačom silom na zaprieke, tvoriti sve to divnijih prizora... Čuditi se moraš bogatomu vrelu, koje samo pol sata staro, tvori toliko divota; a još više hladnokrvnosti Hrvata koji jih tako slabo ciene i polaze.« Svoje pak dojmove s Plitvica isti autor sažima ovako:

77) L. K. isto djelo kao pod 76, str. 35.

»Kako da ti opišem sada svu onu krasotu, koju vidjesmo, pero a i mašta su mi preslabe, da bi mogao sve to onake orisati, kako je. Imademo doduše više opisa tih neocienivih krasotah, nu držim, da nijedna nije ih posvema izcrpila, ta i samo vješto pero A. Tkalčevića podaje nam samo približnu sličicu tih divota prirode. Zato se zadovolji mili štioce samo na glavne crte svedenim opisom, ali se potradi sam ovamo i nagledaj se te čarobne slike, jer ne imade nikoga, koj bi ti mogao sve krasote i čare, koje ovdje tvoje udivljeno oko ugleda, dostatno nacrtati i opisati«.⁷⁸ (Istaknuto potcrtao V. B.)

Schlosserov opis izleta na Plitvička jezera nije dragocjen samo kao prilog povijesti hrvatskog planinarstva nego je interesantan informator i o ličkome čovjeku iz plitvičkoga kraja. Koliko gorke životne istine i težine, kad seljak nudi izletnicima nanizan vijenac 13 (slovima: trinaest) »krasnih, svježih pastrava« za samo pedeset novčića, a (piše Schlosser) »na začuđenje većine poviče jedan iz sredine naše« da je to preskupo. I priupitao se odmah naš kroničar: »Sto kažete vi zagrebački gostioničari toj našoj bahatosti...«

Ili, sjajna karakterizacija ličke otvorenosti i neposrednosti: »Suputnik nam g. Sl.« (Sladović?) »prepire se sa seljakom vodićem za ime jezera, nad kojim ja stajah. Seljak mu kaza pravo ime »Brod« ili »Novakovićev brod«, nu drug mi tvrdi podjednako da je to »Kaluđerovac«. Naskoro ostavi i vodića strpljivost, te kratko odreže »gospodine, vi ste to mogli čitati u vaših knjigah, nu ja, koj sam se ovdje rodio i odrasao, znati ēu sigurno bolje no li vi i sve vaše knjige«, izrekav ovime svoj sud okrene se, te se stvori za tilj čas uz mene, pustiv suputnika stajat na svome mjestu.«⁷⁹

Nauživši se plitvičkih ljepota izletnici su s Plitvica krenuli (naravno, kolima) preko Otočca, Žute Lokve i Brinja do Jezerana, gdje su prenoćili, pa sutradan opet Jozefinskom cestom preko kapelske Razvale do Ogulina i, poslije neugodnog objašnjavanja s madžarskim službenikom, željeznicom u Zagreb, kuda su se vratili noću 2. srpnja. Sadržajem bogato planinarsko-turističko putovanje bilo je dovršeno. Ostala su njihova sjećanja i — današnja naša zapažanja.

Blistava logičnost, oština rasudnog mišljenja, posebno simpatična otvorenost i britkost jezika ličkoga seljaka i prošlostoljetnog vodiča zagrebačke gospode planinara na Jezerima potiče na razmišljanja o raznim netočnostima, pogrešnim tvrdnjama i apokrifnim zapisima o goransko-ličkom području hrvatskoga krša, pogreškama razasutima, nadrobljenima i pisanim kojekuda pa i u radovima i publikacijama s naljepnicom i pretenzijama poučnosti i znanstvenosti.

Vrlo je mnogo pisano i o Plitvičkim jezerima, ali je napisano i koješta. To je i uvjetovalo u prethodnom poglavlju ovoga rada najavu naknadnog osvrta na Koranu kao na prirodnjački osobito zanimljiv plitvički jezerski odvirak.

U nekim napisima o plitvičkom jezerskom fenomenu nalazimo tvrdnju, da Korana protjeće kroz Plitvička jezera. Jednostavno, kratko i nedvosmisleno jasno rečeno: to nije točno. Korana istječe iz Plitvičkih jezera, a ne protjeće kroz njih. Eminentan znanstvenik, mnogocijenjeni geološki stručnjak i mjerodavni poznavalac geoloških i geomorfoloških elemenata Jezera, prof. dr F e r d o K o c h (Osijek, 10. X 1874 — Zagreb 14. VIII 1935) pobrojao je

78) L. K., isto djelo kao pod 76, str. 34. i 36.

79) L. K., isto djelo kao pod 76, str. 37.

sedam ponajvažnijih dotoka vode Jezerima ne spominjući povremene bujičnjake i manje curkove i vodotoke.⁸⁰ Potok Plitvica tu, zasad, nije relevantan faktor. Plitvica ne utječe u Jezera, već se sljubljuje sa Sastavcima.⁸¹ Sve plitvičke vode, raznoimenovane i raznosmjernih vodotoka, skupljaju se napokon u onom veličanstvenom krševitom grotlu i vodenom sutoku podno snažnih Sastavaka i tek odatle te sjedinjene vode teku pod jednim imenom kao rijeka Korana. Prije Sastavaka Korana kao rijeka ne postoji. Potrebno je razlikovati geološku spoznaju tektonskog loma i brazde u razvojnem procesu kapelsko-plješivičkog reljefa od suvremenog labirinta raznoimenovanih vodotoka hidrografske mreže u tektonskoj ulomnici plitvičkog jezerskog basena i sutočno slijevanje tih voda do Sastavaka, odakle te sjedinjene vode teku pod sadanjim svojim znanstvenim geografskim i lijepim narodnim imenom: Korana.

Plitvička jezera opravdano uvelike interesiraju sveukupnu hrvatsku kulturnu javnost i prava su mezimčad svih jugoslavenskih planinara. Jučer i danas. Bit će tako i sutra, ukoliko sadanji napor na čuvanju i očuvanju tog uvelike već devastiranog najljepšeg prirodnog perivoja Hrvatske nisu već zaštećeni. Oštećene i naprsle tvorevine sedre, raznim tehnološkim sredstvima zagađene vode, izmijenjena i zamućena nekad osebujna boja jezera, poremećeni biocenotički odnosi, uništeno donedavno obilje rakova i tako dalje, sve to alarmantno signalizira uzbunu, koja je najvjerojatnije ipak nadošla već prekasno. Prisutnost najveće zabrinutosti je opravdana. Dobro zamišljene i najdobronamjernije injekcije i građevinsko-tehničke transfuzije možda će još donekle pomoći nevolji, ali trajanje temeljito već ugroženog života jedne iznimne i osebujne prirodne pojave hrvatskoga krša uistinu je teško i veoma bolno pitanje.⁸²

Upravo je zbog toga razumljivo ne samo zanimanje planinara za mnogostrukе prirodne oznake tog bisera našega krša nego je i opravdana potreba ukazivanja na sva pogrešna objašnjavanja plitvičkih prirodnih rijetkosti.⁸³

PRIJELAZ IZ DEVETNAESTOGA U DVADESETO STOLJEĆE

Izletom na Plitvička jezera dostoјno je završeno prvo desetljeće postojanja i rada Hrvatskog planinarskog društva. Slikovito rečeno, bile su to godine organiziranog našeg planinarskog djetinjstva s oznakama društvenih

- 80) **Fedor Koch**, Plitvička jezera; Prinos poznавању tektonike i hidrografije Krša; Vjesnički Geološkoga zavoda u Zagrebu, knjiga I, str. 160; Zagreb, 1926.
- 81) **Milivoj Petrik**, Prinosi hidrologije Plitvice; monografija Nacionalni park Plitvička jezera, str. 49—148; Zagreb, 1958. U ovom opsjenom znanstvenom radu prof. ing. Petrik (sa svojim suradnicima) temeljito i svestranom analizom objašnjava hidrološke oznake i pojave plitvičkih voda.
- 82) Uprava Nacionalnog parka Plitvička jezera, Republički zavod za zaštitu prirode i prirodoslovni stručnjaci Hrvatske posljednjih su godina opetovano upozoravali nadležne organe narodne vlasti na prekarnu situaciju i svojevrsno odumiranje Plitvičkih jezera. Rezultati tih upozoravanja i konkrenih prijedloga za očuvanje prirode Plitvica na žalost nisu bili ohrabrujući. Tek početkom godine 1974., kad je već »odbila dvanaesta«, nešto se pokrenulo. Prva je krajnje uzne-mirujuća vijest objavila čitavoj jugoslavenskoj javnosti beogradска »Politika«, 23. II 1974. Malo kasnije slijedili su članci zagrebačkih novina. Napokon su navedljene i neke zaštitne mјere, koje bi se trebale početi ostvarivati tek slijedeće, 1975. godine. Dotle, kamioni i dalje tutnje neposredno uz obale jezera, ostali uzročnici zagadživanja i trovanja jezera prisutni su tu i nadalje i... (?)!
- 83) U ovom planinarsko-povijesnom radu nije moguće i bilo bi neumjesno ulaziti u stručne prirodoslovne detalje i podrobnija objašnjenja plitvičke geneze i sadašnje stvarnosti. Autor ovoga rada, potaknut pogrešnim pisanjem o Plitvicama posljednjih godina, namjerava upravo o problemu Korane objaviti svoje mišljenje i poglede na drugom mjestu.

dječijih ospica. Usprkos neminovnim povremenim slabostima u radu, ipak je već prvo desetljeće bilo društveno plodonosno, pa je tajnik društva mogao u svom sažetom osvrtu na desetogodišnji rad u jubilarnoj »Spomenici« konstatirati:

»Učinilo se je sve što su slabe sile dozvolile. Istina je, i hrvatsko planinsko društvo žalbom samo priznaje, da je svojim dosadanjim djelovanjem slabi dokaz pružilo, da mu svrha cijelu našu domovinu obuhvaća. Nu zato se nesmije navaliti prikor na društvo, koje prema svojim veoma čednim novčanim sredstvom nemogaše dosele razviti obsežniju djelatnost, koje posljedci bi se opazili širom ciele domovine. Zadaći svojoj, izrečenoj u § 1. društvenih pravilih, odgovaralo je hrvatsko planinsko društvo i dosele, kako to dokazuje troškom njegovom podignuta piramida na Sljemenu, uređenje društvenih prostorija u gradskoj kući u gračanskoj šumi, sagrađenjem pristaništa kod »Kraljičina zdenca«, pravljenjem novih puteva i označivanjem novih i starih vodećih iz Šestinah ili Gračanah na Sljeme, popravkom na ovu goru, grad Okić i na Kalnik vodećih puteva, nadalje bi njegovim troškom podignuta piramida i pristanište na Plješivici nad Kotori.«⁸⁴

Dodajmo tome, da je HPD na kraju svog prvog desetljeća (godine 1883) imalo 314 članova; od toga 266 u Zagrebu, koji su plaćali godišnju članarinu 2 forinta i 48 tzv. vanjskih članova (izvan Zagreba) s godišnjim prinosom jedan forint. Premda se tajnik Schlosser žali, da društvo »nemogaše dosele razviti obsežniju djelatnost... širom ciele domovine«, ipak je HPD imalo godine 1883. svoje povjerenike u osamnaest gradova i mjesta. Evo pregleda tih mjesta i povjerenika (alfabetskim redoslijedom): Bakar — Dragutin Hirc, Belovar — Ivan Žigrović, Čabar — Antun Brosig, Delnice — Josip Fink, Gospić — Ivan Mađarević, Jastrebarsko (ili Jaska) — Edo Tomaj, Karlovac — Rudolf Krušnjak, Korenica — Dane Hodak, Krapina — dr Josip Majcen, Križevci — August Vihodil, Ludbreg — dr Ivan Magdić, Ogulin — Mijo Zobundžija, Otočac — Antun Zelinka, Rakovica — Antun Turkalj, Samobor — Vojko Špišić, Slunj — Hugo Egersdorfer, Varaždin — Adolf Jurinac, Zlatar — Franjo Lisak.

Odlično koncipiranom, znalački redigiranom i grafički veoma dopadljivo realiziranom jubilarnom »Spomenicom«, prvom hrvatskom planinarskom publikacijom (podsta citiranom u ovome radu), Hrvatsko planinarsko društvo proslavilo je godine 1884. svoj prvi decenij.

Pored prvobitne inicijative gradačkog sveučilišnog profesora dr. Johanna Frischaufa i, rekao bih, lički-upornog poticanja književnika Bude Budislavljevića, prvo razdoblje postojanja i djelovanja Hrvatskog planinarskog društva, njegovo prvo desetljeće označavaju i bitno mu pridonose ugledu i društvenoj vrijednosti četiri mnogocijenjena akademika: dr Josip Kalasancij Schlosser-Kleković, praličnik Hrvatske i prvi predsjednik Hrvatskog planinarskog društva (1875); dr Josip Torbar, izraziti politički oporbenjak i narodni zastupnik, ravnatelj realke i (kasnije) predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, pobornik naprednog prirodoznanstvenog pogleda na svijet i živa bića te drugi i četvrti predsjednik HPD-a (1876—1877 i 1884—1893); Ljudevit Vukotinović, ilirski bard, čovjek enciklopedijske znanstvene i književne sadržajne vrijednosti, treći po redu predsjednik HPD-a (1878—1884).

84) Levin Schlosser-Kleković, isto djelo kao pod 56, str. XVI.

—čineći otkrivanje u četvrtstoljeće od osnivanja društva i
—og sastavu slijed mnoštvo značajnih članova i
—ekstremalno izraženih stila članstva, da
—očekujemo mnogo novih i interesantnih
—takle i stvari otkrivajuće smjelosti.

Dr Oton Kučera (1857—1931), astronomin, prirodoslovac, poznati popularizator prirodnih znanosti, planinarski pisac i dugogodišnji tajnik HPD-a, autor spomenice prigodom 25-godišnjice „preteča modernog alpinizma u Hrvatskoj. Njemu u počast prozvan je jedan planetoid imenom »Croatia«“

Njihovi marljivi i osobito vrijedni suradnici, prave društvene radne krtice, bili su izraziti planinarski entuzijast, prvi tajnik HPD-a (1875—1889) i sin prvog predsjednika društva Levin Schlosser-Klekovski; zatim nadasve uredan i savjestan prvi blagajnik društva (1875—1882), uvaženi zagrebački gospodarski, napose bankovni stručnjak Vladimir Krešić (Karlovac, 20. XII 1844 — Zagreb, 17. XI 1924), prigodom proslave pedesetogodišnjice HPD-a izabran za počasnog člana društva.

U istom razdoblju istakli su se u društvenom radu odbornici i povremeno raznovrsni funkcionari HPD-a: istaknuti znanstveni, mineraloško-petrografske stručnjak i odličan poznavalec naših planina, potpredsjednik HPD-a, a kada demik dr Mijo Kispatač (kako god 1961. lijepo nazva Mirko Marković), profesor Vjekoslav Novotni (Petrinja, 2. VI 1843 — Zagreb, 1. V 1928), u HPD-u višegodišnji tajnik, ekonom i urednik »Hrvatskog planinara«, pisac prvih hrvatskih priručnika i tiskanih planinarskih vodiča, godine 1924. izabran za počasnog člana HPD-a; inženjer Milan Lenuci (Karlovac, 30. VII. 1849 — Zagreb, 16. XI 1924), autor nacrta planinarskih građevinskih objekata na Sljemenu i 30-godišnji društveni graditelj. Veoma je interesantna koincidencija smrti dvojice dobrih planinarskih prijatelja i višedecenijskih suradnika, obojice rođenih Karlovčanina Milana Lenuci i Vladimira Krešića, 16. i 17. studenoga iste godine 1924.

Početkom drugog desetljeća (1884) predsjednik je društva ponovno akademik dr Josip Torbar, koji na toj dužnosti ostaje do 1893. godine, kad se na osobitoj društvenoj časti zahvaljuje zbog prezaузетости radom i visokom funkcijom predsjednika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

U vrijeme Torbarovog drugog predsjednikovanja podignute su piramide na Okičkoj Plješivici i zagorskoj Ivančici, uređen je okoliš izletišta Kraljičin zdenac u slikovitoj prodolici Medvednice, uređeni su i označni brojni planinarski putovi i staze. Organizirani su društveni izleti ne samo po planinama

uže domovine već i susjedne Slovenije. Bilo je zalijetanja i u bosansko-hercegovačke planine. Koliko je god u ovom povijesnom pregledu bila umjesna podrobnija konkretizacija prvih skupnih društvenih izleta planinara Hrvatske, toliko se takva detaljizacija ukazuje kasnije nepotrebnom. Odnosno, takve prikaze treba ograničiti samo na iznimno značajne planinarske izlete i alpinističke podvige.

7. srpnja 1889. održana je na Medvednici osobita svečanost. U prisutnosti velikog broja izletnika, uz zvukove vojničke glazbe i sa svim atributima onovremenskih običaja proslavljen je postavljanje nove željezne piramide na vrh medvedničkog Sljemena. Bila je to lijepa i za ono doba osobito atraktivna moderna željezna konstrukcija veoma funkcionalnog planinarskog vidikovca, što ga je konstruirao ing. Milan Lenuci. Troškovi izgradnje i podizanja piramide iznosili su 3172 austrijskih forinti, što je bila znatna svota, ali i znak financijske solventnosti HPD-a.

Od godine 1893. do 1921, malone puna tri desetljeća, predsjednik Hrvatskog planinarskog društva bio je Miroslav grof Kulmer. Premda odvjetak koruškog feudalnog pravlenja (baruni od 1654, grofovi od 1860) do seljenog u Hrvatsku godine 1722, veleposjednik Miroslav Kulmer realno je sagledavao novi duh demokratskog vremena. Potkraj prošloga i početkom ovoga stoljeća u našoj domovini i zlosretnoj »carevoj kraljevini« (kako napisao August Cesarec) bilo je još uvijek podosta ostataka feudalnih klasnih odnosa. Grof ili veleposjednik Miroslav Kulmer bio je načisto s istinom, da je feudalizam postao i bio već ranije čist anahronizam. Zbog toga se nastojao, adekvatno prilika i uvjetima svoga vremena, prilagoditi prilično izbljedjelim društvenim razlikama i uvelike već ublaženim međuljudskim odnosima, pa je vrlo živo sudjelovao u radu raznih kulturnih društava Hrvatske. Budući da je i sam bio aktivni planinar i član Hrvatskog planinarskog društva već godine 1881, nije čudno ni nerazumljivo, da je nakon dvanaest godina postao njegov predsjednik.

Planinareći mnogo napose s Dragutinom Hircom, s kojim se uspeo na Klek, Risnjak i još neke hrvatske i slovenske planine, Kulmer je »bio dobar planinar, te je zborom i tvorom promicao hrvatsko planinarstvo. S njegovim imenom usko su spojene planinarske uredbe na Sljemenu. Bez njegove susretljivosti i darežljivosti ne bi bilo udobnih putova... paviljona kod Kraljičina zdenca, željezne piramide, ni mnogih drvenih prilaza, po kojima danas jatomice prolaze gradski izletnici i planinari. Stoga je za svoje zasluge i usluge hrvatskom planinarstvu u skupštini g. 1921. izabran za začasnog predsjednika Hrvatskog planinarskog društva.«⁸⁵ Vrijedan Kulmerov planinarski suradnik bio je višegodišnji tajnik HPD (1889—1900) Dragutin Lihl, izučeni grafički radnik i kasnije novinar.

Posljednje godine prošloga stoljeća bile su u povijesti hrvatskoga planinarstva posebno značajne i, slobodno je reći, veoma plodonosne.

Godine 1897., u skladu s ponovno i te godine znatno izmijenjenim pravilima, Hrvatsko planinarsko društvo je osnovalo svoje prve podružnice. Bile su to podružnice: Visočica u Gospiću, Strahinjčica u Krapini, Ivančica u Ivancu i Papuk u Požegi. Osnutak prvih podružnica HPD-a veoma je povoljno odjeknuo u hrvatskoj javnosti, a nepovoljne su društveno-političke prilike uvjetovale što mreža planinarskih podružnica nije bila odmah proširena i na ostala mjesta, napose na uže planinsko područje Gorskoga kotara.

85) Josip Pasarić, isto djelo kao pod 33, str. 141.

Ing. August Pisačić-Hižanovečki,
marljiv suradnik HPD-a u građevinskim akcijama, autor nacrta za dogradnju pl. kuće na Sljemenu (v. sliku na str. 63), u tu svrhu proučavao nacrte pl. kuća u alpskim zemljama i tipove seoskih zgrada u našim planinama, počasni član HPD-a (1924)

Ista godina, 1897, posebno je značajna u planinarskom životu Zagreba. Inicijativom predsjednika HPD-a Miroslava Kulmera i upornim nastojanjem zagrebačkoga gradonačelnika Adolfa Mošinskog dovršena je i za javni saobraćaj otvorena moderno i vrlo dobro građena makadamska cesta od Gračana preko Blizneca do gradske i planinarske kuće na Sljemenu. U spomen tog događaja i u počast gradonačelnika Mošinskoga, na jednom od ponajljepših dijelova te ceste, kod Lonske pećine, HPD je uz kolnik postavilo spomen-ploču i kod toga mjesta podiglo vidikovac imenjući sve to prema krsnom imenu zaslужnoga gradonačelnika Adolfovaca. Ta cesta bez rekonstrukcionih zahvata služi prometu i danas i jedina je prava cestovna veza Zagreba sa Sljemenum. Ipak, cesta je modernizirana premazom asfalta u sedmom deceniju ovoga stoljeća, kad je predsjednik Skupštine grada Zagreba bio uzorni planinarski drug i predsjednik Planinarskog saveza Hrvatske, prerano preminuli narodni heroj Većeslav Holjevac, (Karlovac, 22. VIII 1917 — Zagreb, 11. VII 1970).

U životu i povijesti hrvatskoga planinarstva posebno je značajna godina 1898. Tada je pokrenut prvi naš stručni planinarski časopis »Hrvatski planinar«, koji je odigrao veoma važnu ulogu ne samo kao propagator planinarske misli nego i kao publikacija s obiljem dragocjenog planinarskog štiva. Pored vješto pisanih planinarskih crtica i bezbroja bilježaka, vijesti, instruktivnih savjeta i zanimljivih podataka najraznovrsnijeg planinarskog sadržaja, Hrvatski planinar je donosio i priloge nemale znanstvene vrijednosti, koji su ponekad značili pravo otkriće u poznavanju planinske prirode naše domovine. Uz refleksivne planinarske impresije u tom je časopisu bilo objavljenih književno visokovrijednih, upravo briljatno pisanih putopisa dostažnih da budu tiskani i u najserioznijem književnom časopisu.

Pokretač i prvi urednik »Hrvatskog planinara« bio je Dragutin Hirc (Zagreb, 16. IV 1853 — 1. V 1921). U rodnome je gradu svršio učiteljsku školu,

a biološke nauke, botaniku i zoologiju, studirao je u Grazu. Plodnost njegova rada naprosto iznenaduje: osim većih i opsežnih djela objavio je više od tisuću manjih radova. Planinare, dakako, prvenstveno zanimaju njegovi planinarski radovi i njegovi mnogobrojni prilozi i znanstvena djela koja su neposrednije vezana uz planinarstvo. On sam, vješt planinar, bio je i propagator ideja modernog alpinizma. Bio je izvanredan poznavalač domovine i naroda te gotovo nema hrvatskoga kraja, kuda i gdje nije stupila njegova noga i opisalo njegovo pero. Velik popularitet uživaju njegova djela: Lijepa naša domovina, Hrvatsko primorje, Gorski kotar, Lika i Plitvička jezera, koja pomalo već danas predstavljaju bibliofilsku rijekost. Veliko mu je i vrlo opsežno djelo: *Prirodni zemljopis Hrvatske*, što ga je počeo izdavati u (svescima, kasnije povezano u cjelinu godine 1905) sa sveučilišnim profesorom dr Hinkom Hranilovićem, a sam ga dovršio. *Urednik Hrvatskog planinara* bio je prvih šest godišta, od 1898. do 1903, kad ga je kao urednik naslijedio osobito vrijedan planinarski radnik prof. Vjekoslav Novotni.

Hirc je osobitu pažnju posvećivao pojavama i oblicima krša ili krasa, pa su u njegovoj ostavštini pronađeni radovi iz tog područja njegove stručne djelatnosti. Među takvima su radovima: Čudesna hrvatskoga krasa, Naša podzemna hidrografija, putopisne crtice o Dalmaciji, Kvarneru i kvarnerskim otoциma, te vrijedan leksikografski rad pod naslovom »Građa za geomorfološku terminologiju«. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti objavila je Hirčevu raspravu »Jugozapadna visočina Hrvatske u oro- i hidrografskom pogledu«. Bez sumnje, Hirc je dao vrlo mnogo.⁸⁶

Dvadesetpeta obljetnica Hrvatskog planinarskog društva svečano je proslavljena 29. lipnja 1900. na Sljemenu. Usprkos kišovitom vremenu toga se dana okupilo u planinarskoj kući vrlo mnogo planinara, održana je jubilarna sjednica i tom je prigodom svečano otkrivena i postavljena u domu slika prvog predsjednika i jednog od osnivača HPD-a dra Josipa K. Schlossera-Klekovskoga, Tajnik društva prof. dr Oton Kučera (Petrinja, 1. I 1857 — Zagreb, 29. XII 1931) pročitao je »Osvrt na prvu četvrt vijeka hrvatskog planinarskog društva« čime je službeni dio proslave bio zaključen, a slijedila je planinarska veselica, kojoj loše vrijeme nije nimalo smetalo.

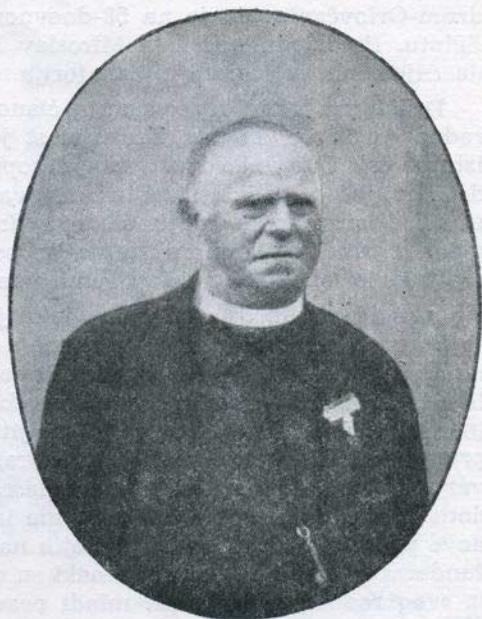
Srpanjski dvobroj »Hrvatskog planinara« (god. 1900) objavljen je kao jubilarna spomenica s bogatim prigodnim sadržajem.

Iznenada, kad se to najmanje očekivalo »u prvom deceniju XX vijeka nastala je vidljiva kriza u razvitku HPD. Živahni politički događaji onog vremena pa stanovito mrtvilo i nehaj naše inteligencije u znatnoj su mjeri kočili društveni život. Broj članova počeo je opadati, pa ni u samoj omladini nije bilo interesa za HPD i njegove ciljeve. Sa zahvalnošću i priznanjem mora se ovdje spomenuti ime dvojice naših oduševljenih planinara koji su kao mnogogodišnji revni odbornici u onim kritičnim godinama čvrsto pritegli kormilo društva, pa ga tako priveli ljepšoj budućnosti. To su dični naš planinarski veteran i neumorni društveni član od prvog osnutka HPD prof. Vjekoslav Novotny koji se, kao i danas još aktivni ekonom HPD može osvrnuti na pedesetgodišnji požrtvovni i uspješni planinarski rad, i direktor Josip Pasarić, dugogodišnji odbornik i podpredsjednik te zasluzni planinarski pisac koji je još i danas srce i duša društva. Srdačna im hvala!«⁸⁷ Tako je prigodom pedesete obljetnice HPD-a pisao o kritičnim godinama hrvatskoga planinarstva u početku ovoga stoljeća ing. Szavits-Nossan.

86) Josip Poljak, Prof. Dragutin Hirc; Hrvatski planinar, god. XX, br. 8—10, str. 176—182; Zagreb, 1924.

87) Stjepan Szavits-Nossan, isto djelo kao pod 57.

Jakob Aljaž (1845—1927), župnik iz Mojstrane, otac Triglava, tvorac Aljaževog stupa na Triglavu, imenovan je prigodom 50-godišnjice HPD-a začasnim članom. Kad je tom prigodom Aljaž ušao u dvoranu »oduševljenju prisutnih nije bilo granice zbog činjenice da je 86-godišnji starac došao osobno u Zagreb, da uveliča slavu HPD-a« — stoji u zapisniku svećane sjednice

Usprkos neprilikama i teškoćama, ipak je i u tom razdoblju bilo planinarskoga života. Od interesantnijih zbivanja vrijedno je zabilježiti:

Godine 1901, uz malu svečanost (7. srpnja) u planinarskoj kući na Sljemenu postavljena je slika zaslужnog predsjednika HPD-a dra Josipa Torbara, kome su u spomen hrvatski planinari prozvali jedan greben na Risnjaku Torbarovim imenom. (I to je danas, na žalost, zaboravljen.)

Više kao kuriozum i turistička interesантност: 6. srpnja 1902. na Sljemenu se pojavio prvi automobil. Vozio ga je Aurel Türk u društvu s narodnim zastupnikom Gaš. Devićem. Od središta Zagreba do kraja sljemenske ceste (18,4 km) vožnja je trajala jedan sat.

Iste godine (1902) u Hrvatsko planinarsko društvo učlanio se ugledni javni radnik i tajnik Matice hrvatske dr Anton Radić.

Osvrćući se na sve brojnije posjetioce na Sljemenu »Hrvatski planinar« piše: »U opće nema dana, da tko ne osvane na Sljemenu, a i više odličnih članova i obitelji ljetovalo je na Sljemenu po dva do četiri ćeđna... To sve daje razloga razmišljati, kako bi se na Sljemenu ugodnije stanbene prilike našle... i kako bi se Sljeme telefonom spojilo preko gradske šumarije u Dolju. Ta se potreba često već nužnom pokaza u sgodama upravo praktičnim, redarstvenim i privatno životnim.«⁸⁸ Ta inicijativa HPD-a za telefonsko povezivanje Sljemena sa Zagrebom nije beznačajna.

Godine 1903. markirani su planinarski putovi u Samoborskom gorju, Žumberku (put na najviši vrh, Sv. Geru) i na Ivančicu. Skupni izlet održan je na Liscu u Zasavju, a ostvareni su i veoma zanimljivi pojedinačni izleti izvan Hrvatske: prof. Novotni na Lovćen i Orjen, prof. dr Milan Šenoa na Bjelašnicu, prof. dr August Langhoffer na Kavkaz, dr Miroslav Čačković-Vrhovinski na Ortler, a veoma popularni križevački liječnik dr Fran S. Gun-

88) Društvene vijesti u Hrvatskom planinaru, god. V, br. 9—10, str. 79; Zagreb, 1902.

drum-Oriovčanin bio je na 58-dnevnom planinarsko-turističkom putovanju u Egiptu. Predsjednik HPD-a Miroslav Kulmer darovao je te godine zemljiste na Sljemenu za izgradnju sanatorija.

Društvena kriza i neslaganja članova uprave HPD-a temeljna su oznaka radne godine 1904. Zaoštrenost je bila tolika, da je iz članstva HPD-a istupio čak i urednik društvenog časopisa Dragutin Hirc, a s njim je napustilo društvo još nekoliko starijih članova. Ipak, planinarenje nije prestajalo i usprkos smanjenom broju članova društva, broj redovitih posjetilaca Sljemanu i ostalih planinara stalno se povećava, tako da je te godine bilo na Medvednici oko 4000 evidentiranih izletnika.

Godina 1905. u planinarskom je društvenom životu puna raznovrsnih suprotnosti, protivrječnosti, previranja i pokušaja mirnijeg usmjeravanja planinarskog djelovanja bez obzira na dnevnu kaotičnost društveno-političkih prilika tadašnje Hrvatske. Dok je u Zagrebu među članovima utemeljiteljima HPD (ne osnivačima društva, nego utemeljiteljima-uplatnicima određenog novčanog prinosa) zabilježeno još uvijek ime Dragutina (= Károly) grofa Khuena-Héderváry, a to nije nitko drugi no zloglasni hrvatski ban u godinama 1881—1903, dotle u isto vrijeme među članovima istoga društva nalazimo istaknute Khuenove protivnike, koji su zbog svojih naprednih političkih stavova bili vezani u žandarske lance i zatvarani, a neki su od tog istog Khuena dobivali čak izgone iz svog rodnog grada (npr. mladi pravnik i planinarski slikar Milan Dečak).

Ni slijedeća godina, 1906, nije u društvenom pogledu povoljnija ni bolja. O pravom planinarskom radu u društvenom je časopisu zapravo malo konkretnih podataka i priloga, no zato ima glavobolje s posjetiocima planinarske kuće na Sljemenu, u kojoj članovi plaćaju za noćenje 30 novčića, a ne-članovi 1 forint. Brige s tom kućom najbolje ilustrira slijedeći »glas i molba. Događalo se opetovano, da dangube na Sljemenu štete prave režuć stolove i oglase društvene te odnašajući putokaza, flaša i kupica. Lugari ne mogu na sve svagda pripaziti, pa se zato u interesu društva što uljudnije umoljavaju svi članovi društva i p. n. publika, da pripazi na takove dangube pa da ih prijave, ili da im se brevi manu« (= kratkim putem, odmah, izravno, bez okolišanja) »z a s l u ž e n a p r a v i c a o t k r o j i.«⁸⁹ (Istaknuto potcrtao V. B.) Dakle, i opet ništa novo. Danas huligani, nekad — dangube. Tek se čini da su nekadašnja sredstva za uklanjanje zla možda ipak bila svršishodnija: brevi manu.

A sad nešto osobito: HPD već god. 1907. predlaže Gradskom poglavarstvu Zagreba, da u osnovu buduće saobraćajne gradske mreže uvrsti prugu električnog tramvaja do Šestina.

U to je vrijeme vegetirao i »Hrvatski planinar«, pa je u težnji da se planinarska publicistika kako-tako održi, prof. Josip Pasarić osigurao u časopisu »Vijenac« (zapravo književnom prilogu »Ozbora« ili »ilustriranog Ozbora«) nekoliko stranica posebnog planinarskog priloga. To publicističko planinarsko sustanarstvo u »Vijencu« trajalo je od 1910. do 1913.

Godina 1910. značila je za HPD malu društvenu prekretnicu. Bez sumnje: prekretnicu nabolje. Nova i mlada generacija društvenih članova nije pokazivala mnogo smisla ni volje za tada zatrovane političke prilike i ostale izvanplaninarske društvene netrpeljivosti, koje su počele nagrizati i trovati nekad primjernu planinarsku društvenu skladnost. Ozbiljno planinarsko djelovanje bilo je odlučno prepostavljeno osobnim razmiricama ambicioznih pojedinaca.

89) Hrvatski planinar, god. IX, br. 9—10, str. 79; Zagreb, 1906.

Naš suradnik kao slikar-amater

Abdulah Hodžić rođen je 1936. u Zenici, zaposlen u Željezari od 1958. na poslovima kontrole tehnološkog procesa finalnih pogona. Strastven je planinar, više godina potpredsjednik PD »Željezara«, zadužen za propagandu i zaštitu prirode u Zenici, član odbora za sport i rekreaciju u prirodi i borac protiv aerozagadenja. Ima veliku kolekciju članaka, rasprava, rješenja, karikatura na temu zagadivanja prirode iz zemlje i inozemstva. Sve je to po poglavljima složeno i uvezano u knjigu. Sve ovo mu daje inspiraciju slikanja u slobodnom vremenu, koje se razapinje između planine i kista. Šta će prevladati, ovisi o trenutku i raspoloženju.

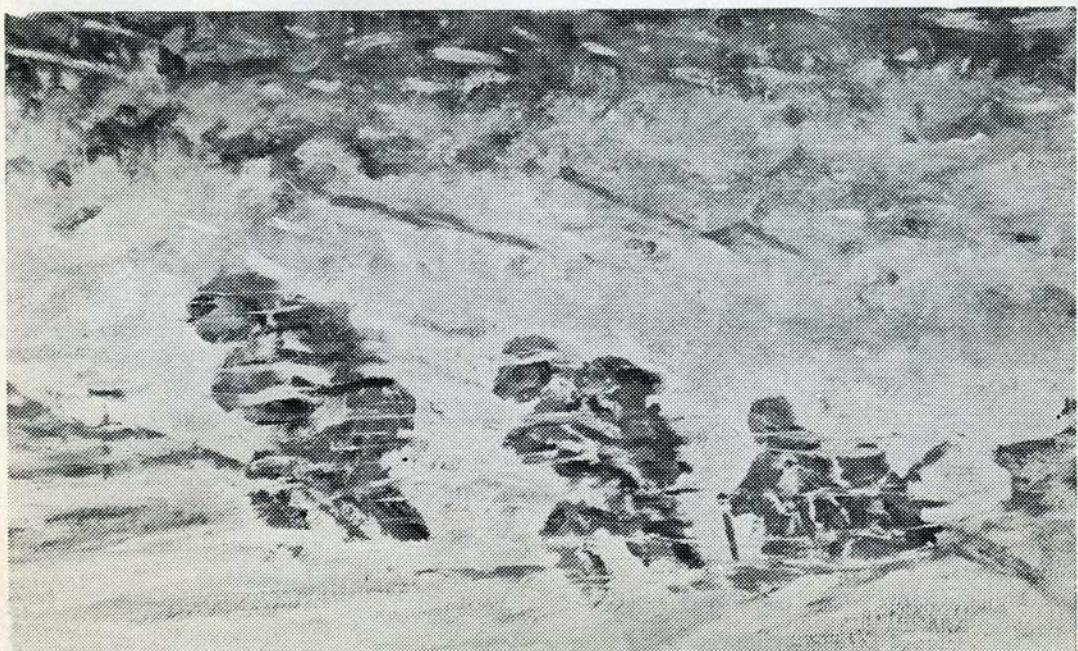
Ljubav prema umjetnosti, a posebno prema slikarstvu gaji još od najmladih dana. Veliki podstrek su mu bili, kao i svakom početniku, prvi objavljeni radovi u omladinskim i drugim tjednicima. Javno je počeo izlagati sa članovima likovnog kluba Doma kulture u Zenici još 1960. s više ili manje uspjeha. Prvu samostalnu izložbu imao je 1970. godine, a nakon četiri godine i drugu.

Na ovoj drugoj, nedavno održanoj u Domu kulture, izložio je 26 eksponata. Ima radova na nivou profesionalca, kako kaže u knjigi utisaka akadem. slikar Tomo Perazić. Hadžić još luta, traži svoj stil i izraz. Neke slike su prožete detaljima, druge rješava širokim potezima kista i daje prirodi ton koji po mnogo čemu nije stvaran (boja). Gledajući sliku »Tereni Pepelara« (ulje) možemo reći da je studiozno i temeljito prišao radu.

Sve u svemu ovaj slikar — amater svojom upornošću i voljom za slikarstvom dokazuje sebe i svoju naklonost prema umjetnosti. Bori se sa svim teškoćama koje nosi amaterizam, skup materijal, boje, platno, razumijevanje okoline itd. I pored svega tu je i četveročlana obitelj. U prodaji slika do sada nije imao prakse, nije to naučio, jer, kaže, radije će sliku pokloniti nego da je da u bescjenje. Od slike se teška srca rastaje jer je svaka dio njegovog doživljaja. Ipak su se njegovi radovi našli kod prijatelja u Rijeci, Nikšiću, Sarajevu, Banja Luci i pogotovo u Zenici.

Nikola Blažević

Drugi kongres planinara Jugoslavije

Zagreb 23. XI 1974.

PRIVREMENI PROGRAM

Planinarski savez Jugoslavije u organizaciji Planinarskog saveza Hrvatske priređuje u okviru 100. obljetnice hrvatskog i jugoslavenskog planinarstva Drugi kongres planinara Jugoslavije u subotu 23. XI 1974. u Zagrebu s glavnim temom: »Planinarstvo u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti«, uz slobodne teme. Na osnovi raspisa upućenog svim savezima i objavljenog u Našim planinama (br. 3—4, 1974) i na osnovi prispjelih prijava sastavljen je slijedeći privremeni program kongresa (abecednim redom autora):

- Beširović Uzeir: Razvitak planinarstva u BiH od 1945. do najnovijeg vremena
- Blašković prof. dr Vladimir: Planinarstvo kao bitan element i faktor turizma
- Bozja Drago: Planinarski objekti kao jedno od sredstava za organizovanje planinarskih aktivnosti
- Bozja Drago: Planinarstvo u obaveznom programu nastave fizičkog odgoja
- Božić ing. Vladimir: Istraživanje dubokih jama u Hrvatskoj
- Caušević dr Halid: Razvitak planinarstva u BiH od najstarijih vremena do 1941. godine
- Caušević dr Halid: Suvremeni problemi planinarstva
- Džambas Božidar: Prilog o razvitku planinarstva u Makedoniji
- Đorđević prof. Vladimir: Funkcija i doprinos planinarstva i pl. organizacija na međuloškom obrazovanju mладих
- Filipović Nedo: Planinarstvo i opština rodna obrana
- Firinger dr Kamil: Preko stotinu godina planinarstva u Slavoniji
- Gacić mr. Ekrem: Ekonomski osnove za razvitak planinarstva u BiH
- Gluhak Milivoj: Planinarstvo i narodna obrana
- Grimani Ante: Razvoj planinarstva na dalmatinskom kršu od 1899. do danas
- Jovanović Dušan: Goranske akcije i oblici uključivanja planinara u program »Gorana«
- Kašpar mr. Željko: Planinarstvo i zaštita prirode
- Kraš Marijan: Ivančica u istraživanjima znanstvenika, planinara i kao literarna inspiracija
- Krišelj Marijan: Radio in TV — sodobni medij za propagaciju planinstva
- Marković prof. dr Mirko: Razvoj upoznavanja Dinarskih planina od antičkih zemljopisaca do kraja 18. stoljeća
- Petrović dr Jovan: Speleologija u planinarstvu
- Poljak dr Željko: Planinarska književnost jugoslavenskih naroda (osim Slovenije)
- Poljak dr Željko: Počeci alpinizma u južnoslavenskih naroda (osim Slovenije)
- Posarić Juraj: Što želimo od planinarske orientacije?
- Savenc Franci: Jugoslovenski alpinizam
- Stanišić Velibor: Neki momenti od značaja za razvoj planinarske ideje i prakse u našim društvenim uslovima
- Stojanović dr Ivan: Javni značaj Gorske službe spasavanja
- Strojin Tone: Planinarstvo u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti
- Veljković Božidar: Ideje o bratstvu i jedinstvu u planinarskoj sredini

Očekuje se još nekoliko referata od uglednih planinarskih radnika. Ukratko ponavljamo propozicije za sudjelovanje na kongresu. Posjetiocima koji prijave svoj posjet i uplate 50 dinara za kotizaciju do 1. X 1974., organizator će prije kongresa poslati definitivni program, primjerak umnoženih referata i ostale kongresne materijale. Kao predavač može sudjelovati svaki planinar ako ponudi temu od šireg značenja, stručno obrađenu (uz prijavu poslati sažetak od 20 redaka). Budući da je rok za prijavu tema prošao, primat će se iznimno prijave samo onih tema koje nisu obuhvaćene privremenim programom, a prema dogovoru s organizatorom. Ostali uvjeti objavljeni su u prošlom broju NP. Kongresni odbor još nije utvrđen i zasad se pošta uplata šalje na adresu organizatora:

Planinarski savez Hrvatske
41000 Zagreb, Kozarčeva 22
Ziro račun 30102-678-5535
(s oznakom: za Kongres)